

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

X. A
S. O. U.
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1952:41
JORDBRUKSDEPARTEMENTET

DEN JORDBRUKSEKONOMISKA UNDERSÖKNINGEN

BETÄNKANDE AVGIVET AV EN
SÄRSKILD DELEGATION, SOM PÅ KUNGL. MAJ:TS
UPPDRAG TILLSATTS AV KUNGL. LANTBRUKSSTYRELSEN
OCH STATENS JORDBRUKSNAMND

STOCKHOLM

1952

Statens offentliga utredningar 1952

Kronologisk förteckning

1. 1949 års uppbördssakkunniga. 2. Betänkande med förslag till vissa ändringar i uppbördsförfarandet. Hæggström. 457 s. **Fi**.
2. Förslag till lag om bankrörelse m. m. Gummeson. 212 s. **Fi**.
3. Löneplan eller kollektivavtal. Kihlström. 99 s. **C**.
4. Nordisk passfrihet. Betänkande nr 1. Beckman. 38 s. **U**.
5. Det yngsta fångvårdsklientelet. Av T. Eriksson. Kihlström. 19 s. **Ju**.
6. Betänkande med förslag till allmänt resereglemente m. m. Hæggström. 173 s. **C**.
7. Allmän folkomröstning. 1950 års folkomröstnings- och valsätsutrednings betänkande. 2. Kihlström. 96 s. **Ju**.
8. Folkomröstningsinstitutet i Schweiz. Av E. Hästad. Bilaga 1 till 1950 års folkomröstnings- och valsätsutrednings betänkande. 2. Kihlström. 216 s. **Ju**.
9. Folkomröstningsinstitutet i Förenta staterna. Av E. G. Öhlin. Bilaga 2 till 1950 års folkomröstnings- och valsätsutrednings betänkande. 2. Kihlström. 159 s. **Ju**.
10. Sjömannens sjukförsäkring. Appelberg. Uppsala. 152 s. **H**.
11. Yttranden m. m. över 1950 års långtidsutrednings betänkande. Ekonomiskt långtidsprogram 1951—1955. Beckman. 66 s. **Fi**.
12. 1944 års nykterhetskommitté. 3. Undervisning, folkupplysning och forskning på alkoholfrågans område. Victor Pettersson. 95 s. **Fi**.
13. Betänkande angående vissa fiskerättsliga förhållanden inom lappmarkerna samt tillgodogörandet av fisket i kronovattnen därstädes och i Jämtlands län m. m. Marcus. 246 s., 1 karta. **Jo**.
14. Förslag till kommunallag m. m. Kommunallagskommitténs betänkande. 3. Kihlström. 447 s. **I**.
15. Barrskogstillgångarna och skogsindustriens råvaruförsörjning. Beckman. 135 s. **H**.
- 16—17. Tull- och valutalättnader i resandetrafiken mellan de nordiska länderna. Betänkanden nr 2 och 3. Gernandt. 31 resp. 15 s. **U**.
18. Folkomröstningsinstitutet utanför Schweiz och Förenta staterna. Bilaga 3 till 1950 års folkomröstnings- och valsätsutrednings betänkande. 2. Kihlström. 88 s. **Ju**.
19. Semester åt husmodrar, lantbrukare m. fl. Gernandt. 53 s. **S**.
20. Busslinjeutredningen. 1. Betänkande med förslag till beräkning av tilläggsvärde (goodwill) för bussföretag m. m. Katalog och Tidskriftstryck. 163 s. **K**.
21. Råjongsplan för fångvården. Gernandt. 67 s. **Ju**.
22. Betänkande angående hälso- och sjukvården vid krig och andra utomordentliga förhållanden. Gummeson. 219 s. **I**.
23. Bokutredningen. Kihlström. 310 s. **E**.
24. Betänkande med förslag till allmän förfogandelag och allmän ransoneringslag. Katalog och Tidskriftstryck. 276 s. **H**.
25. Zonexpropriationsutredningen. Betänkande med förslag till vissa ändringar i byggnadslagstiftningen. Sydsvenska Dagbladet, Malmö. 186 s. **Ju**.
26. Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser rörande vägföreningar m. m. Appelberg. Uppsala. 135 s. **K**.
27. Betänkande med förslag till förbättrade kommunikationer i Härjedalen och nordvästra Hälsingland. Beckman. 542 s. **K**.
28. Lagberedningens förslag till ny lagstiftning om tomrätt m. m. Katalog och Tidskriftstryck. 115 s. **Ju**.
29. Vidgat tillträde till högre studier. Av F. Schmidt. Gernandt. 237 s. **E**.
30. Rekrytering och utbildning av polispersonal. Gummeson. 310 s. **I**.
31. Supplement nr 8 till Sveriges familjenamn 1920. Statens Reproduktionsanstalt. 80 s. **Fi**.
32. Förslag om samförvaltning av stadshypoteks- och bostadskreditorganisationerna. Beckman. 131 s. **Fi**.
33. Den första lärarhögskolan. Hæggström. VIII. 296 s. **E**.
34. Betänkande med förslag angående arbetsmarknadsstatistiken. Kihlström. 143 s. **S**.
35. Byggnadsstyrelsens arbetsuppgifter och organisation. Victor Peterson. 85 s. **K**.
36. Stöd åt änkor och vissa andra ensamstående kvinnor m. m. Hæggström. 189 s. **S**.
37. Behovsprövning på bostadsmarknaden. Hyresregleringskommitténs betänkande. 1. Idun. 251 s. **Ju**.
38. Hemhjälp. Bostadskollektiva kommitténs betänkande. 1. Victor Peterson. 103 s., 20 pl. **S**.
39. Socialförsäkringsutredningen. Sjukförsäkring och yrkesskadeförsäkring. Gernandt. 332 s. **S**.
40. Militärpsykologi och personaltjänst. Arbetsuppgifter och central organisation. Kihlström. 269 s. **Fi**.
41. Den jordbruksekonomiska undersökningen. Gummeson. 100 s. **Jo**.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E**. = ecklesiastikdepartementet, **Jo**. = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1952:41
JORDBRUKSDEPARTEMENTET

DEN JORDBRUKSEKONOMISKA UNDERSÖKNINGEN

BETÄNKANDE AVGIVET AV EN
SÄRSKILD DELEGATION, SOM PÅ KUNGL. MAJ:TS
UPPDRAG TILLSATTS AV KUNGL. LANTBRUKSSTYRELSEN
OCH STATENS JORDBRUKSNÄMND

STOCKHOLM 1952
GUMMESSONS BOKTRYCKERI
522915

Innehåll

Skrivelse till Konungen från Kungl. lantbruksstyrelsen och statens jordbruksnämnd den 27 juni 1952	5
Skrivelse till Konungen från jordbruksprisutredningen den 9 oktober 1952	15
Skrivelse till statens jordbruksnämnd och Kungl. lantbruksstyrelsen den 30 april 1952	18
Kap. I. <i>Räkenskapsförandets utveckling inom svenskt jordbruk</i>	19
1. Organisation och omfattning	19
2. Bokföringens allmänna uppläggning och materialets bearbetning	21
3. Brister i nuvarande organisation och bokföringssystem	23
Kap. II. <i>Den jordbruksekonomiska undersökningens syfte och allmänna uppläggning</i>	25
1. Terminologifrågor	25
2. Undersökningens syfte	25
3. Bokföringssystem	27
4. Bokföringsperiod	29
5. Kartläggning av vissa tekniska förhållanden vid egendomarna	31
Kap. III. <i>L-bokföringens redovisning och kalkylprinciper</i>	33
1. Värdering av tillgångar och skulder	33
a) Värdebegrepp för olika syften	33
b) Beräkning av de olika tillgångarnas bruks- respektive marknadsvärden samt återanskaffningsvärden	35
c) Värdering av skulder	39
2. Redovisning av intäkter i jordbruket	39
a) Kvantitetsredovisningen	39
b) Prissättningen av intäktsposterna	41
c) Behandlingen av prisdifferenser, förorsakade av konjunkturutvecklingen	42
3. Redovisningen av kostnader i jordbruket	42
a) Arbetskostnader	42
b) Driftsledning	45
c) Material och tjänster	46
d) Avskrivning och underhåll	47
e) Räntekostnader	50

	f) Fördelningen av gemensamma kostnader på olika drifts- grenar	53
	4. Redovisning av intäkter och kostnader i skogsbruket . . .	54
	a) Intäktsredovisning	54
	b) Kostnadsredovisning	55
Kap. IV.	<i>D-bokföringens redovisning och kalkylprinciper</i>	59
	1. Anläggningskostnadernas behandling	59
	2. Redovisning av intäkter	60
	3. Redovisning av kostnader	61
	4. Skogsbokföringen	63
Kap. V.	<i>Representativiteten</i>	65
	1. L-bokföringen	65
	2. D-bokföringen	69
Kap. VI.	<i>Bearbetning av boksluten och resultatens offentliggörande</i> . . .	71
	1. Primärmaterialets granskning och tabellering	71
	2. L-bokföringens gruppindelning och beräkning av gruppme- deltal	73
	3. Analys av bokföringsmaterialet och resultatens offentliggö- rande	74
Kap. VII.	<i>Organisationsfrågor</i>	77
	1. Bokföringsverksamheten	77
	a) Historik	77
	b) Frågan om ekonomikonsulenter	78
	c) Förläggningen av verksamheten	81
	d) Den lokala organisationens uppbyggnad	82
	2. Central ledning och bearbetning	84
	a) Central ledning	84
	b) Bearbetningen	85
	3. Organisationens ikraftträdande	89
Kap. VIII.	<i>Beräkning av statens utgifter för verksamheten</i>	90
	1. Anslagsbehov för nuvarande verksamhet	90
	2. Anslagsbehov för den av kommittén föreslagna verksamheten	91
Bil. I.	<i>Den önskvärda fördelningen av gårdar i den jordbruksekonomiska undersökningen</i>	97
Bil. II.	<i>Fördelning av gårdar i den jordbruksekonomiska undersökningen räkenskapsåret 1950/51</i>	100

Till

Konungen

Kungl. Maj:t har den 2 februari 1951 uppdragit åt lantbruksstyrelsen och statens jordbruksnämnd att gemensamt och efter samråd med jordbrukets utredningsinstitut utreda frågan om de ändringar i metodiken för den jordbruksekonomiska undersökningen, som kunde befinnas påkallade med hänsyn särskilt till att undersökningsresultaten avses skola användas för uppgörande av typjordbrukskalkyler.

I enlighet med beslut av lantbruksstyrelsen och jordbruksnämnden tillsattes för utredningsarbetet en särskild delegation, bestående av fyra representanter för lantbruksstyrelsen, nämligen överdirektören G. R. Ytterborn, byråchefen Adolf Granström, e. o. byrådirektören Lennart Gustafsson och e. byrådirektören Åke Anderson, tre representanter för jordbruksnämnden, nämligen generaldirektören Olof Söderström, e. o. byråchefen Lars Juréen och e. o. aktuarien Karl Säck, tre representanter för jordbrukets utredningsinstitut fil. lic. Halvdan Åstrand, agr. dr Lennart Hjelm och agr. lic. Sven Holmström. Vidare ingingo i delegationen ledamoten i expertdelegationen för handhavande av kalkylerna över jordbrukets inkomster och kostnader (kalkylsakkunniga) agronomen Clas-Erik Odhner samt chefen för Sveriges lantbruksförbunds driftsbyrå agronomen Filip L. Ericson. Som delegationens ordförande och vice ordförande ha herrar Söderström och Ytterborn fungerat.

De delegerade antogo benämningen "Typjordbrukskommittén".

Kommittén har nu rapporterat, att den avslutat översynen av den jordbruksekonomiska undersökningen. Denna avsåg utredning av frågan om vilka förändringar som erfordras i *metoderna* för och *organisationen* av den jordbruksekonomiska undersökningen för att denna skulle kunna användas för upprättande av typjordbrukskalkyler. Kommittén har redovisat utredningen i bifogade promemoria, vilken utan reservationer biträts av kommitténs samtliga ledamöter.

Kommittén redogör i sin promemoria först för *syftet med den jordbruksekonomiska undersökningen* och anför därom i huvudsak följande. Allt sedan 1911 hade statsmakterna lämnat ekonomiskt stöd till bokföringsverksamheten inom lantbruket. Från och med 1915 hade statsbidrag även utgått för upprättande av räkenskapsutdrag och för statistisk bearbetning

av bokföringsmaterialet. Det statliga bidraget hade efter hand ökat och framför allt ägde en betydande utökning rum 1939/40 genom uppläggningsen av lantbruksstyrelsens jordbruksekonomiska undersökning. Redovisningen och kalkylprinciperna hade emellertid endast obetydligt förändrats i sin allmänna utformning sedan 1914. Mot bakgrunden av den senare tidens utveckling inom lantbruksekonomi och allmän företagsekonomi och med hänsyn till nuvarande behov av räkenskapsmaterial företedde därför den jordbruksekonomiska undersökningen väsentliga brister i sin nuvarande form. Kommittén har i första hand uppmärksammat önskvärdheten av att kunna använda undersökningen för flera syften. Därvid har kommittén ansett, att en beräkning av lönsamheten alltså vore av stor betydelse. En sådan beräkning vore till gagn såväl för den enskilda jordbrukaren som för det allmänna. I och med att undersökningen i fortsättningen skulle lämna material för upprättande av s. k. typjordbrukskalkyler till grund för prissättningen på jordbrukets område komme även detta ändamål i förgrunden. Undersökningen borde vidare lämna material för vetenskaplig forskning, för den statligt understödda rationaliseringsverksamheten samt för upplysningsverksamheten på det driftsekonomiska området.

I fråga om *organisationen av bokföringen* anser kommittén, att man borde arbeta med *två bokföringssystem*. Det ena (L-bokföring) borde främst syfta till en allmän lönsamhetsberäkning samt vara så utformat, att det kunde lämna material för typjordbrukskalkyler. Det andra (D-bokföring) skulle ge en mera ingående analys av de ekonomiska förhållandena för driftsekonomiska syften (forskning och upplysningsverksamhet), men borde även tjäna som kontroll av vissa uppgifter i L-bokföringen. Det förstnämnda bokföringssystemet borde genomföras vid samtliga vid den jordbruksekonomiska undersökningen deltagande egendomar. Vid ett begränsat antal av dessa borde dessutom den utvidgade driftsbokföringen införas.

I den nuvarande jordbruksekonomiska undersökningen har *bokföringsperioden* lagts per den 1/7—30/6. Av flera skäl har kommittén ansett att en omläggning av denna period borde genomföras. Framför allt vore det angeläget att anpassa bokföringsperioden till deklarationsperioden. Endast härigenom syntes det vara möjligt att få lantbrukarna så intresserade av undersökningen i fortsättningen, att man kunde få fram ett ur representativitetssynpunkt någorlunda tillfredsställande underlag. Med hänsyn här till har föreslagits, att bokslutet borde läggas per den 31 december.

Vad den närmare utformningen av *redovisningssystemet och kalkylprinciperna* beträffar uttalar kommittén, att det med de syften, som undersökningen i fortsättningen skall tjäna, krävdes en betydande utvidgning av räkenskaperna samt en noggrann kontroll av de insamlade uppgifternas tillförlitlighet. För att kunna upprätta typjordbrukskalkyler vore det sålunda nödvändigt att genomföra en långt gående kvantitetsredovisning och

därvid insamla uppgifter om produktionens storlek, förbrukningen av olika varor och tjänster samt om de arbetsprestationer, som företagits i lantbruket av såväl lejd arbetskraft som lantbrukarfamiljens medlemmar. I fråga om arbetsredovisningen vore det nödvändigt, att vissa dagliga anteckningar fördes rörande arbetstiden för den på gården sysselsatta arbetskraften. Dessutom borde en fördelning göras veckovis på skilda driftsgrenar och hjälpkostnadsställen. Kvantitetsredovisningen torde sålunda bli ganska betungande för såväl lantbrukarna som bokföringskontoren.

Kommittén har vidare föreslagit, att kalkylberäkningen i övrigt borde anpassas efter moderna företagsekonomiska principer. Detta gällde särskilt beräkningen av kostnaderna för avskrivning och underhåll samt räntor. För detta ändamål krävdes en inventering av byggnads- och maskinbeståndets storlek och utseende, vilken sedan kunde ligga till grund för en värdering. Byggnadsinventeringen borde utföras av lantbruksnämndernas byggnadskonsulenter, i samarbete med Statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader. Maskininventeringen borde göras i samråd med Jordbrukstekniska institutet.

Kommittén föreslår, att en särskild skogsbokföring skall uppläggas vid samtliga i den jordbruksekonomiska undersökningen deltagande gårdar. Bokföringen borde grundas på en taxering av tillväxtens storlek. Denna taxering borde äga rum i samarbete med skogsvårdsstyrelsernas personal.

I fråga om den föreslagna *utvidgade driftsbokföringen* vid ett antal egendomar anför kommittén att den borde göras så fullständig, att den redovisar totala intäkter samt direkta kostnader på de olika produktionsgrenarna. Kommittén har däremot icke funnit nödvändigt att en fördelning av de gemensamma kostnaderna genomföres. De borde istället sammanföras till hjälpkostnadsställen, så att en riktig uppfattning om deras totala storlek kunde erhållas. Detta driftsbokslut förutsatte en mycket omfattande redovisning av arbetsförbrukningen och även att den s. k. inre omsättningen redovisades.

Rörande *bearbetningen av bokföringsuppgifterna* anför kommittén, att den föreslagna utvidgningen av räkenskaperna samt av antalet gårdar krävde även en utvidgning av det bearbetade organets kapacitet. Det vore angeläget, att detta organ i större omfattning än tidigare kontrollerade de inkommande uppgifterna. En viss förenkling av bearbetningen torde dock kunna åstadkommas genom att upplägga en del av materialet på särskilda kort. Det syntes icke heller nödvändigt att publicera hela det material, som inkom från den jordbruksekonomiska undersökningen. De uppgifter, som behövdes för upprättande av typjordbrukskalkyler, borde överlämnas direkt till kalkylsakkunniga. I fråga om publiceringen borde intresset främst inriktas på att för skilda storlekklasser och produktionsområden redovisa uppgifter om tekniskt produktionsresultat, intäkter och kostnader, inves-

terat kapital samt lönsamhet. Däremot vore det icke nödvändigt att medtaga uppgifter för enskilda gårdar och icke heller att fortlöpande analysera de faktorer, som inverkade på lönsamheten. Genom denna begränsning av redogörelsen borde det bli möjligt att framlägga den i tryck ganska snart efter bokslutet.

Kommittén har som nämnts även tagit ställning till *bokföringsverksamhetens organisation*. Därvid har den utredning, som företagits gemensamt av lantbruksstyrelsen och statens livsmedelskommission och vilken framlagts den 24 januari 1949, beaktats. I första hand har det i nämnda utredning framlagda förslaget om inrättande av ekonomikonsulenter diskuterats. Då det är fråga om att förmedla erfarenhetsrön och forskningsresultat på det jordbruksekonomiska området, har kommittén funnit, att förhållandena icke vore tillfredsställande. Upplysningsverksamheten på jordbrukets område, som handhades av hushållningssällskapen vore för specialiserad. Hos sällskapen funnes för närvarande, i vad gällde det egentliga jordbruket, konsulenter för växtodling, husdjursskötsel och maskin-användning. Dessa bedreve var och en inom sitt område upplysningsverksamhet rörande jordbrukets teknik. Självfallet sökte de därvid i viss mån sätta in sin produktionsgren eller sina produktionsmedel i dess rätta ekonomiska sammanhang. Specialiserade som de voro saknade de emellertid den överblick över jordbruksdriften i dess helhet, som vore nödvändig, för att en fruktbarande upplysning i fråga om jordbruksdriftens rätta anpassning samt om åtgärder till förbättrad ekonomi för jordbruket i dess helhet skulle kunna bedrivas. Med den uppläggning, som agronomutbildningen och konsulentverksamheten hade i Sverige, dvs. specialisering på vissa begränsade ämnesområden, vore det naturligt att särskilda ekonomikonsulenter tillsattes. Därvid vore det av arbetstekniska och andra skäl lämpligt att sammankoppla konsulentverksamheten på det lantbruksekonomiska området med bokföringsverksamheten. Vad förläggningen av denna verksamhet beträffade torde det i huvudsak endast finnas två alternativ att välja på, nämligen lantbruksförbundets bokföringskontor och hushållningssällskapen. Med hänsyn till att bokföringsverksamheten i fortsättningen enligt kommitténs mening borde samordnas med den drifts-ekonomiska rådgivningen samt kombineras med insamling av uppgifter för prispolitiska syften, ansåg kommittén, att det lokala ansvaret borde åvila hushållningssällskapen.

Enligt kommitténs förslag borde därvid inom *hushållningssällskapen upprättas en särskild bokföringsbyrå*. Denna borde ha hand om insamlingen av primärmaterialet för den jordbruksekonomiska undersökningen, den allmänna bokföringsverksamheten, skatterådgivningen samt upplysningsverksamheten i lantbruksekonomiska frågor. Det borde, uttalar kommittén, principiellt eftersträvas, att bokföringsbyråer upprättades inom varje hus-

hållningssällskap. Kommittén anser emellertid, att det icke är praktiskt möjligt att uppbygga denna verksamhet på en gång och föreslår därför, att inrättandet av ekonomikonsulentbefattningar och överförandet av den jordbruksekonomiska undersökningens materialinsamling till hushållningssällskapen sker successivt, förslagsvis under en 5-års period, varvid omläggningen borde påbörjas från och med 1953.

Ett omhändertagande av bokföringsverksamheten från hushållningssällskapens sida borde enligt kommittén medföra, att endast sällskapen komma i åtnjutande av *statsbidrag* för verksamhetens bedrivande. Ledningen av bokföringsverksamheten inom respektive områden kommer därigenom att helt åvila sällskapen, vilket kunde förväntas medföra en bättre samordning av olika åtgärder, som vidtagas på hithörande område. Detta borde dock icke utgöra hinder för hushållningssällskapen, att, efter den centrala ledningens medgivande, uppdraga åt förening eller annan organisation att utföra bokföringsarbetet, vilket då skulle bekostas av medel ur sällskapens omkostnadsanslag för denna verksamhet. Det statliga bidraget för bokföring och driftsekonomisk rådgivning borde utgå på så sätt, att ekonomikonsulentens avlöning bestredes genom hushållningssällskapens avlöningsanslag (uppräknat med ifrågavarande lönebelopp), men att kostnaderna för övrig personal m. m. täcktes genom ett särskilt anslag, utgående per bokslut.

I fråga om *bokföringsbyråernas organisation* föreslår kommittén, att en ekonomikonsulent skulle anställas som föreståndare och närmast ansvarig för sällskapets undervisnings- och upplysningsverksamhet på det lantbruksekonomiska området. Konsulenten borde i lönehänseende jämföras med övriga konsulenter, vilka äro placerade i lönegrad Ca 26 i statens allmänna avlöningsreglemente. Förutom föreståndaren torde vissa medhjälpare erfordras för fullgörandet av byråns arbetsuppgifter. Delvis vore behovet av denna arbetsstyrka beroende på omfattningen av den bokförings- och skatterådgivningsverksamhet byrån kommer att få. Ifrågavarande personal syns icke böra uppföras i sällskapens personalförteckning utan borde anställas direkt för bokföringsverksamheten och avlönas med de inkomster, som byråerna erhålla härigenom.

Genom att lantbruksförbundets driftsbyrå enligt detta förslag icke komme att utöva någon fackmässig tillsyn av ekonomikonsulenternas verksamhet torde det enligt kommitténs mening vara nödvändigt, att *lantbruksstyrelsen* i fortsättningen själv tager hand om denna tillsyn. Dess uppgift som centralt organ borde sålunda icke inskränkas till en allmän övervakning och ett utbetalande av bidrag utan borde även avse att lämna sakkunnig hjälp och tillsyn i det praktiska arbetet.

I ovannämnda utredning av den 24 januari 1949 föreslogs, att den centrala bearbetningen av bokföringsmaterialet borde utföras av en inom lant-

bruksstyrelsen särskilt inrättad institution. Typjordbrukskommittén har icke funnit skäl att frångå tidigare förslag om att det bearbetande organet bör knytas till lantbruksstyrelsen. Denna har emellertid genom sin nuvarande organisation icke möjlighet att utföra bearbetningen. Kommittén har därför föreslagit, att för detta ändamål *en särskild institution inom styrelsen* borde upprättas, till vilken borde knytas en nämnd i vilken de intressen, som i större utsträckning berördes av verksamheten, skall vara företrädde. Nämnden borde avgiva förslag rörande bokföringens omfattning och uppläggning samt materialets bearbetning. Den borde även höras beträffande tillsättandet av den kvalificerade personalen samt i anslagsfrågor.

Typjordbrukskommittén har föreslagit, att ledningen av bokföringsinstitutionen borde handhavas av en särskild föreståndare. Det har ansetts angeläget, att denne placeras i lönegrad Cp 13 i statens allmänna lönereglemente. Utöver föreståndaren borde finnas två befattningar i lönegrad Ce 29 samt en amanuensbefattning i reglerad befordringgång. I fråga om biträdespersonal borde inrättas en befattning som kontorist i lönegrad Ce 13 samt fem befattningar såsom skriv- och räknebiträden i reglerad befordringgång.

Då *behovet av statsbidrag* för bokföringsverksamheten skall bedömas, borde enligt kommittén först observeras de sista årens kraftiga stegring av pris- och lönenivån. Vidare hänvisar kommittén till den utvidgning av bokföringens omfattning samt den noggrannare kontroll av uppgiftsinsamlingen, som kommittén föreslagit. Särskilt borde beaktas, att kvantitetsredovisningen måste göras mycket fullständig, om typjordbrukskalkyler skulle kunna uppgöras. Detta medförde stegrade kostnader dels för upprättande av bokslut, dels för bidrag till lantbrukarna för att dessa överhuvudtaget skulle deltaga i verksamheten. Därtill kommer utvidgningen av den driftsekonomiska rådgivningen, innebärande bl. a. inrättande av särskilda ekonomikonsulentbefattningar samt upprättande av en särskild driftsbokföring, vilken dock även vore avsedd att tjäna som underlag för rationaliseringsverksamheten på jordbrukets område samt för den vetenskapliga forskningen.

Beträffande *kostnaderna* för omläggningen av den jordbruksekonomiska undersökningen erinrar kommittén om att denna enligt förslaget borde ske successivt från och med år 1953. Kostnaderna för det första året har av kommittén beräknats till 974 300 kr för bokföringsverksamheten och 159 800 kr för bearbetningen eller tillhoppa 1 134 100 kr. Därutöver komma kostnader till främjande av bokföringsverksamheten vid mindre jordbruk. För budgetåret 1952/53 har lantbruksstyrelsen hemställt, att ett statsanslag av 46 000 kr måtte beviljas för detta ändamål. Vid fullt utbyggd organisation har kommittén beräknat kostnaderna för den jordbruksekonomiska undersökningen till 1 265 400 kr, varav 1 120 600 kr faller på bokföringsverksam-

heten och 144 800 kr på det bearbetande organet. I förhållande till det belopp, som undersökningen beräknas kosta 1952/53 i sin nuvarande utformning, dvs. ungefär 610 000 kr, innebär den föreslagna omläggningen en avsevärd fördyring. Delvis beror denna på att den nuvarande ordningen måste betraktas såsom ett mindre tillfredsställande provisorium, särskilt när det gäller bearbetningen. Det är enligt kommitténs mening icke möjligt att längre fortsätta med detta. Den utvidgade kvantitetsredovisning, som kräves för typjordbrukskalkylerna har väsentligt ökat kostnaderna. Merkostnaden för detta ändamål har beräknats till ca 334 000 kr. Merkostnaderna för den utvidgning, som föreslagits för den driftsekonomiska rådgivningen samt materialinsamlingen för driftsekonomiska syften, beräknas uppgå till ca 220 000 kr. Den övriga kostnadsökningen på ca 100 000 kr kunde anses som ofrånkomlig även vid nuvarande organisationsform om undersökningen skulle lämna ett tillförlitligt och för avsedda syften användbart material. Vid jämförelse mellan nuvarande kostnader och kostnaderna för den av kommittén föreslagna organisationen skulle sålunda strängt taget 610 000 + 100 000 kr eller 710 000 kr jämföras med 1 265 400 kr. Den faktiska kostnadsökningen vore då ca 555 000 kr. För detta belopp erhålles en betydande utvidgning och förbättring av redovisningen, en särskild driftsbokföring samt ekonomikonsulentorganisationen.

Kommitténs förslag är som förut nämnts enhälligt. Herr Granström har dock på grund av sjukdom ej deltagit i ärendets slutliga behandling.

Kommitténs betänkande visar enligt lantbruksstyrelsens och jordbruksnämndens uppfattning klart, att den nuvarande jordbruksekonomiska undersökningen i metodiskt hänseende är behäftad med åtskilliga brister. En genomgripande omläggning är därför härvidlag påkallad, särskilt om räkenskapsresultat, som erhållas vid undersökningen, skola kunna läggas till grund för sådana typjordbrukskalkyler, som avses i 1947 års riksdagsbeslut. Likaså kunna myndigheterna i sådant fall ansluta sig till vad kommittén anfört om att den lokala organisationen av den jordbruksekonomiska undersökningen bör ändras så, att undersökningen lokalt uppdrages åt hushållningssällskapen och att dessa för ändamålet erhålla ett antal särskilda ekonomikonsulenttjänster.

Det är enligt myndigheternas uppfattning tydligt, att ett genomförande av kommitténs förslag — även vid sidan av det värde den jordbruksekonomiska undersökningen skulle ha som underlag för typjordbrukskalkyler — skulle innebära fördelar i åtskilliga avseenden. Bland annat skulle, såsom kommittén framhållit, möjligheterna till forskning på det jordbruks-

ekonomiska området förbättras. Vidare skulle sällskapens möjligheter att bedriva driftsekonomisk upplysnings- och rådgivningsverksamhet avsevärt utökas.

Samtidigt som ett genomförande av kommitténs förslag skulle medföra fördelar i olika avseenden, är kostnadsökningen i samband därmed av ganska betydande omfattning. Det kan även nämnas att den faktiska kostnadsökningen kommer att bli något större än den av kommittén beräknade, om hänsyn toges till kostnaderna i samband med skogsvårdsstyrelsernas medverkan vid inventeringar av skogstillgångar m. m. Medan ett genomförande av kommitténs förslag sålunda medför en betänklig kostnadsökning, är det å andra sidan uppenbarligen av stor vikt, att det underlag, som erfordras för prisregleringen på jordbrukets område, är så tillförlitligt som möjligt. Därest prisregleringen avses ske med ledning av typjordbrukskalkyler, torde det knappast vara möjligt att anskaffa erforderligt material till en lägre kostnad än den, som genomförandet av kommitténs förslag skulle draga. Under angivna förutsättningar ha myndigheterna sålunda, såsom redan antytts, i princip intet att invända mot det föreliggande förslaget.

Lantbruksstyrelsen och jordbruksnämnden vilja emellertid framhålla, att statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet nyligen har tillkallat fem sakkunniga för att utreda frågan om översynen av jordbrukskalkylen m. m. I direktiven till dessa sakkunniga har statsrådet bl. a. åberopat sin anmälan av proposition 176 till 1952 års riksdag, vari framhålles, att skäl förelåge för att man skulle söka finna en form för prisregleringen, som innebure att denna skulle ske efter mera schematiska regler och dessutom i högre grad än det nuvarande systemet medge en smidig anpassning till förändringar i produktions- och avsättningsförhållandena ävensom i den allmänna löne- och kostnadsutvecklingen. I samband med utredningen av ifrågasvarande problemkomplex kommer även frågan om typjordbrukskalkylernas betydelse för den framtida prisregleringen att klarläggas. Myndigheterna anse därför, att ställningstagandet till frågan om den av typjordbrukskommittén föreslagna ändringen av den lokala organisationen för den jordbruksekonomiska undersökningen bör anstå tills de sakkunniga tagit ställning till det fortsatta prisregleringssystemet och typjordbrukskalkylernas betydelse i detta sammanhang preciserats. Lantbruksstyrelsen vill i detta sammanhang framhålla, att frågan om inrättandet av särskilda ekonomiskonsulenttjänster hos hushållningssällskapen i viss mån kommer i ett annat läge därest prisregleringen ej skulle ske med ledning av typjordbrukskalkyler och den jordbruksekonomiska undersökningen sålunda skulle få en mera begränsad omfattning. Frågan om inrättandet av dylika tjänster torde då prövas vid en avvägning mellan olika föreliggande önskemål om förstärkning av hushållningssällskapens personal med hänsyn till sällskapens egna arbetsuppgifter. Därvid är det enligt lantbruksstyrelsens uppfatt-

ning antagligt, att vissa andra behov komma att bedömas såsom mera angelägna.

Såsom förut nämnts, är emellertid den jordbruksekonomiska undersökningen i metodiskt hänseende mindre tillfredsställande. En omedelbar prövning av den av kommittén föreslagna nya metodiken skulle därför vara ytterst värdefull. Även om kommitténs förslag beträffande undersökningens lokala organisation tillsvidare ej kommer att genomföras, vore det önskvärt, att man snarast inom ett begränsat område försöksvis skulle genomföra en omläggning av metodiken i överensstämmelse med kommitténs förslag. Genomföres en sådan omläggning i förslagsvis Östergötland, skulle årskostnaden härför uppgå till omkring 30 000 kr. Denna merkostnad är enligt myndigheternas uppfattning obetydlig jämfört med de värdefulla erfarenheter, som kunna vinnas genom en sådan försöksverksamhet.

Oberoende av hur frågan om metodiken och den lokala organisationen lösas, är enligt myndigheternas uppfattning en förstärkning av undersökningens centrala organisation ofrånkomlig. Lantbruksstyrelsen och jordbruksnämnden ansluta sig härvid till kommitténs förslag, vilket innebär att den centrala bearbetningen av undersökningsmaterialet skall vara förlagd till lantbruksstyrelsen och där ombesörjas av en särskild institution med en till densamma knuten nämnd. Lantbruksstyrelsen anser dock i detta sammanhang, att tillräckliga skäl ej föreligga för att föreståndaren för den centrala institutionen — i motsats till nu befintliga byråchefer inom styrelsen — placeras å löneplan 2. Lantbruksstyrelsen anser i stället, att föreståndaren bör ha byråchefs tjänsteställning och placeras i lönegrad Ce 37. Storleken av den övriga personalen blir naturligtvis beroende på utformningen av den jordbruksekonomiska undersökningen. Såväl lantbruksstyrelsen som jordbruksnämnden anse dock, att det under alla förhållanden torde vara nödvändigt att å institutionen skola finnas en i 29 lönegraden placerad befattningshavare samt en amanuens.

I fråga om sammansättningen av den nämnd, som enligt förslaget skulle vara knuten till den centrala institutionen, vilja myndigheterna framhålla, att det synes lämpligt att även hushållningssällskapen erhålla en representant i nämnden.

Myndigheterna få slutligen hemställa om tryckning av kommitténs bifogade promemoria.

Frågavarande ärende har av lantbruksstyrelsen handlagts den 6 juni 1952 och av jordbruksnämnden den 17 maj 1952.

I lantbruksstyrelsens handläggning av detta ärende ha deltagit, förutom

undertecknade, överdirektören Wetterhall och särskilda ledamöterna Andersson, Hammarskjöld, Malmberg och Själander. Herr Själander har därvid anfört avvikande mening i enlighet med närslutna protokoll.

I jordbruksnämndens handläggning av detta ärende ha deltagit, förutom undertecknade, nämndens samtliga ledamöter.

Stockholm den 27 juni 1952.

Underdånigst

För Kungl. lantbruksstyrelsen

För statens jordbruksnämnd

C. H. Nordlander

Olof Söderström

Nils Agerberg

Karl Säck

Protokoll hållet hos lantbruksstyrelsen den 6 juni 1952.

Närvarande: t. f. generaldirektören, överdirektören Wetterhall, särskilda ledamöterna Andersson, Hammarskjöld, Malmberg och Själander samt t. f. byråchefen Agerberg.

T. f. byråchefen Agerberg anmälde och föredrog ärende angående organisationen av den jordbruksekonomiska undersökningen; och beslöt lantbruksstyrelsen att gemensamt med statens jordbruksnämnd avgiva skrivelse i ämnet.

Från beslutet var särskilde ledamoten Själander av skiljaktig mening så till vida, att han förklarade sig anse att, därest en omläggning av den jordbruksekonomiska undersökningen skulle ske på sätt kommittén föreslagit, bokföringsarbetet beträffande denna undersökning, ävensom övrig statsunderstödd bokföringsverksamhet inom jordbruket, liksom hittills borde ombesörjas av Sveriges Lantbruksförbunds driftsbyrå genom dess bokföringskontor.

Vid protokollet

Sven Dahlqvist

Bestyrkes å tjänstens vägnar:
i Kungl. Lantbruksstyrelsen

Greta Olofsson

Till

Konungen

Den 27 juni 1952 avlämnade Kungl. lantbruksstyrelsen och statens jordbruksnämnd till Kungl. Maj:t ett betänkande angående lantbruksstyrelsens jordbruksekonomiska undersökning. I detta betänkande, som hade utarbetats av en särskild av lantbruksstyrelsen och jordbruksnämnden tillsatt delegation, föreslogs väsentliga ändringar i undersökningens metodik samt en omläggning av dess centrala och lokala organisation.

I den skrivelse till Kungl. Maj:t, som åtföljde ovannämnda betänkande, framhöllo lantbruksstyrelsen och jordbruksnämnden att det enligt deras uppfattning vore klart, att den nuvarande jordbruksekonomiska undersökningen i metodiskt hänseende vore behäftad med åtskilliga brister. En genomgripande omläggning vore därför påkallad, särskilt om de räkenskapsresultat, som erhöles vid undersökningen, skulle kunna läggas till grund för sådana typjordbrukskalkyler, som avsågs i 1947 års riksdagsbeslut. Likaså anslöto sig myndigheterna i sådant fall till vad som i betänkanudet anförts om att den lokala organisationen av den jordbruksekonomiska undersökningen borde ändras så, att undersökningen lokalt skulle uppdragas åt hushållningssällskapen och att dessa för ändamålet skulle erhålla ett antal särskilda ekonomikonsulenttjänster. Genomförandet av förslaget innebure även — vid sidan av det värde undersökningen skulle ha som underlag för typjordbrukskalkyler — fördelar i åtskilliga andra avseenden. Bland annat skulle möjligheterna till forskning på det jordbruksekonomiska området förbättras samt hushållningssällskapens möjligheter att bedriva driftsekonomisk upplysnings- och rådgivningsverksamhet avsevärt utökas.

Myndigheterna påpekade dock, att genomförandet av ifrågavarande förslag skulle medföra en kostnadsökning av ganska betydande omfattning. Samtidigt vore det av stor vikt, att det underlag, som erfordrades för prisregleringen på jordbrukets område vore så tillförlitligt som möjligt. Typjordbrukskalkylernas betydelse för den framtida prisregleringen komme att klarläggas i samband med jordbruksprisutredningens arbete varför myndigheterna ansågo, att ändringen av den lokala organisationen av den jordbruksekonomiska undersökningen borde anstå tills jordbruksprisutredningen tagit ställning till det fortsatta prisregleringssystemet och typ-

jordbrukskalkylernas betydelse i detta sammanhang preciserats.⁹ Myndigheterna framhöllo dock i detta sammanhang, att en förstärkning av undersökningens centrala organisation under alla förhållanden vore ofrånkomlig.

Jordbruksprisutredningen kan på nuvarande stadium av sitt arbete ej göra några uttalanden beträffande det framtida prisregleringssystemet på jordbrukets område och typjordbrukskalkylernas ställning i detta sammanhang. Utredningen har dock, av nedan anförda skäl, ansett frågan om den jordbruksekonomiska undersökningen vara av synnerlig vikt och vill därför i ärendet anföra följande.

Statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet har i direktiven till jordbruksprisutredningen bland annat anfört, att det jordbrukspolitiska program, som stadfästes genom 1947 års riksdagsbeslut, i stort sett visat sig vara ändamålsenligt. Såsom mål för jordbrukspolitiken borde sålunda alltså jämt uppställas likställighet i inkomst för arbetskraften inom jordbruket med arbetskraften inom andra näringar. Medlen att uppnå detta mål borde även i fortsättningen vara ett efter förhållandena avpassat prisstöd samt stöd åt jordbrukets inre och yttre rationalisering. Jordbruksprisutredningen anser att hur än den statliga prisregleringen närmare utformas, fullföljandet av ovannämnda målsättning kräver att statsmakferna ständigt kunna följa jordbrukets inkomst- och kostnadsförhållanden i olika storleksgrupper och områden. Enär en differentierad kännedom om utvecklingen av jordbrukets lönsamhet främst kan förvärfvas genom den jordbruksekonomiska undersökningen, kommer den information som kan erhållas genom en sådan undersökning under alla förhållanden att vara av största värde för jordbrukspolitiken och detta även om typjordbrukskalkyler ej direkt skall användas som grund för prissättningen. En genomgående organisation av den jordbruksekonomiska undersökningen är dock nödvändig för att den skall kunna lämna ett material som med tillfredsställande säkerhet kan användas för ovan berörda ändamål.

I den jordbruksekonomiska undersökningen har sålunda hittills vid värdering av tillgångarna ej gjorts tillräckligt klar skillnad mellan affärs- och driftsbokföring. Jordbrukarnas egna värderingar av tillgångarna ha godtagits även som underlag för beräkning av kalkylmässiga kostnader. Korrigeringar ha kunnat verkställas endast när uppenbart oriktiga resultat framkommit, varvid dessa korrigeringar företagits efter vissa normtal som dock ha saknat den differentiering som är nödvändig för att variationerna i föreliggande utrustning och driftsinriktning rätt skola återspeglas. Det är därför nödvändigt, att såsom föreslagits företaga en fristående värdering efter enhetliga principer i samband med inventering eller på grundval av särskilt lämnade uppgifter om kapitalföremålens beskaffenhet. I den jordbruksekonomiska undersökningen har vidare hittills kvantitetsuppgifter lämnats i begränsad omfattning på såväl intäkts- som kostnadssidan. Enär

mera differentierade regionala bedömningar ej med tillfredsställande säkerhet kunna genomföras utan kännedom om kvantiteterna, är det ävenledes angeläget att den föreslagna utvidgningen av kvantitetsredovisningen genomföres. Vid beräkningen av intäkterna måste uppdelning av varje intäktslag göras i olika element såsom inkomster, balansdifferenser och omsättning mellan jordbruket och brukaren samt mellan jordbruket och andra driftsgrenar inom och utom lantbruket. Det är vidare av största betydelse att en särskild skogsbokföring upplägges vid de i den jordbruksekonomiska undersökningen deltagande gårdarna och att en bedömning av skogens betydelse i lantbrukets ekonomi därigenom möjliggöres.

Jordbruksprisutredningen anser, att de föreslagna ändringarna i redovisningssystemet och kalkylprinciperna äro nödvändiga om regionala lönsamhetsberäkningar skola kunna utföras på grundval av materialet från den jordbruksekonomiska undersökningen. De kostnadsökningar som dessa ändringar såväl lokalt som centralt medföra måste därför anses som ofrånkomliga.

Under återopande av vad som ovan anförts vill jordbruksprisutredningen framhålla den synnerliga vikten av att omläggningen av den jordbruksekonomiska undersökningen snarast möjligt genomföres och att förslag därom framläggas till nästa års riksdag.

Beträffande ekonomikonsulentorganisationen vill utredningen föreslå, att denna till att börja med prövas vid förslagsvis fyra hushållningssällskap. Utredningen har härvid närmast haft i åtanke sällskapen i Västerbottens, Värmlands, Jönköpings samt Göteborgs och Bohus län. Emellertid bör det tillkomma Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, lantbruksstyrelsen att taga slutlig ställning till detta val. De sammanlagda kostnaderna för den jordbruksekonomiska undersökningen komma i detta fall att uppgå till 1 112 100 kronor mot 1 265 400 kronor vid en helt utbyggd ekonomikonsulentorganisation. Att besparingen icke uppgår till mer än 153 300 kronor sammanhänger med att arbetskostnaden per bokslut vid nuvarande organisation beräknats till 96 kronor för det mera kvalificerade arbetet och 155 kronor för övrigt arbete. Kostnaden per bokslut har i anslutning härtill beräknats till 155 kronor när ekonomikonsulent finnes enär denne i sådant fall utför det mera kvalificerade arbetet. I annat fall har ersättningen till lantbruksförbundets bokföringskontor beräknats till 250 kronor. Lönekostnaden för ekonomikonsulenterna uppväges sålunda delvis av kostnadsminskningen för bokslutet.

Stockholm den 9 oktober 1952.

På jordbruksprisutredningens vägnar:

Underdånigst

Olof Söderström

Karl Säck

Till

**Statens jordbruksnämnd
Kungl. lantbruksstyrelsen**

Den på Kungl. Maj:ts uppdrag av Kungl. lantbruksstyrelsen och statens jordbruksnämnd tillsatta delegationen för utredning av frågan om ändringar i metodiken för den jordbruksekonomiska undersökningen får härmed till myndigheterna avlämna sitt betänkande. Som delegationens ordförande respektive vice ordförande ha generaldirektören Olof Söderström och överdirektören G. R. Ytterborn fungerat. Den närmare utformningen av betänkandet har i enlighet med delegationens direktiv utförts av agr. dr Lenart Hjelm.

Delegationens i betänkandet framlagda förslag är enhälligt. Byråchefen Adolf Granström har dock på grund av sjukdom ej deltagit i ärendets slutliga behandling.

Stockholm den 30 april 1952.

Olof Söderström

Karl Säk

Räkenskapsförändets utveckling inom svenskt jordbruk

Organisation och omfattning

Den organiserade bokföringsverksamhet, som föreligger på jordbrukets område i Sverige, har vuxit fram under ledning av hushållningssällskap, bokföringsföreningar och särskilt den inom Sveriges allmänna lantbrukssällskap, sedermera Sveriges Lantbruksförbund, inrättade driftsbyrån med dess filialkontor inom olika delar av landet. Redan på ett tidigt stadium ha även statsmakterna visat intresse för jordbrukets bokföringsverksamhet och ha från 1911 lämnat ekonomiskt stöd åt densamma. Detta stöd avsåg först endast att täcka viss del av kostnaderna för verkställda bokslut. Från och med 1915 bereddes emellertid möjligheter för bokföringsbyråerna att erhålla statsbidrag jämväl för upprättande av räkenskapsutdrag från boksluten samt för statistisk bearbetning av det framkomna bokföringsmaterialet. Därvid förutsattes, att bearbetningen skulle stå under tillsyn av Kungl. Lantbruksstyrelsen. Det statliga bidraget har efter hand ökat och framför allt ägde en betydande utökning rum 1939/40. Under budgetåret 1951/52 har ett belopp av 464 700 kr anvisats för detta ändamål. Genom att bokföringsverksamheten bedrivits med statligt stöd ha statsmakterna ansett sig böra utöva viss övervakning och ledning av verksamheten. Denna övervakning och ledning har handhåfts av Kungl. Lantbruksstyrelsen och har i huvudsak be-

stått i att en av styrelsen utsedd ledare för bearbetningen utfärdat de instruktioner och föreskrifter, som ansetts erforderliga för att ett enhetligt material skulle kunna erhållas. Från och med 1939/40 har dock lantbruksstyrelsen mer aktivt engagerats i verksamheten, särskilt i vad gäller uttagningen av gårdarna, varom föreskrifter utfärdats och tillställts hushållningssällskapen för verkställande. Vidare har styrelsen ordnat särskilda instruktionskurser för personal, som arbetar med insamlingen av primärmaterialet och upprättar boksluten. Ledningen av den lokala bokföringsverksamhetens bedrivande har dock helt handhåfts av hushållningssällskapen samt de kontor, föreningar och byråer, som enligt vad ovan sagts arbeta härmed. Dessa lokala organisationer insamla primärmaterialet och utföra boksluten såsom en konsulterande verksamhet, vilken dock är statsunderstödd i ganska stor utsträckning. Ifrågavarande organ upprätta även sammandrag av boksluten för statistisk bearbetning. Denna har lantbruksstyrelsen allt sedan begynnelsen uppdragit åt professor L. Nanneson att utföra. Resultaten härifrån ha från och med bokföringsåret 1914/15 publicerats i meddelanden från Kungl. Lantbruksstyrelsen (*Räkenskapsresultat från svenska jordbruk*).

Den statsunderstödda bokföringsverksamheten hade från början en mycket

blygsam omfattning och var främst koncentrerad till slättbygder i södra och mellersta Sverige. Så småningom har dock en utökning ägt rum, varigenom

material erhållits från hela landet och från samtliga storleksklasser. Följande tabell redovisar antalet deltagande egendomar under varje år:

1914/15	128	1933/34	547
1915/16	157	1934/35	509
1916/17	211	1935/36	538
1917/18	183	1936/37	580
1918/19	200	1937/38	694
1919/20	289	1938/39	806
1920/21	364		
1921/22	380	1939/40	1241
1922/23	302	1940/41	1196
1923/24	276	1941/42	1201
1924/25	262	1942/43	1260
1925/26	300	1943/44	1272
1926/27	346	1944/45	1274
1927/28	400	1945/46	1318
1928/29	374	1946/47	1230
1929/30	430	1947/48	1242
1930/31	437	1948/49	1660
1931/32	540	1949/50	2191
1932/33	522	1950/51	2317
		E-jordbruk ¹	A-jordbruk
		1241	576
		1196	519
		1201	464
		1260	387
		1272	432
		1274	474
		1318	483
		1230	659
		1242	712
		1660	813
		2191	956
		2317	1052

Den mest väsentliga utökningen av bokföringsverksamheten ägde rum dels bokföringsåret 1939/40, dels i slutet av 1940-talet. Den förra utvidgningen hängde samman med ett förslag av lantbruksstyrelsen om uppläggandet av en fortlöpande, på bokföringsmaterial grundad allmän jordbruksekonomisk undersökning, varvid skulle eftersträvas att få anslutning från rikets samtliga län och i övrigt ett för olika jordbruksområden och storleksgrupper möjligast representativt urval av brukningsdelar. Sedan förslaget vunnit statsmakternas bifall och medel för ändamålet anvisats av 1939 års riksdag, har undersökning enligt denna plan utförts från bokföringsåret 1939/40 och benämnts *lantbruksstyrelsens jordbruksekonomiska undersökning*. Resultaten härifrån ha publicerats i lantbruksstyrelsens med-

delanden under benämningen "Räkningsresultat från svenska jordbruk", bearbetade av L. Nannesson. Enligt planen skulle undersökningen omfatta omkring 1 600 brukningsenheter, men av olika anledningar kunde detta antal inte uppnås förrän 1948/49. Den utvidgning, som då ägde rum, hade samband med riksdagens beslut, att material från den jordbruksekonomiska undersökningen skulle användas för upprättandet av s. k. typjordbrukskalkyler, vilka skulle ligga till grund för prissättningen på jordbrukets område. Man önskade nu ett större och säkrare material, framför allt för storleksklasserna 10—20 och 20—30 ha. Antalet deltagande brukningsenheter har därvid utökats väsentligt

¹ I den jordbruksekonomiska undersökningen deltagande brukningsenheter benämns E-jordbruk, de övriga A-jordbruk.

från och med 1948/49. Det totala antalet bokslut hörande till den jordbrukseko-

nomiska undersökningen uppgick till 2 317 för bokföringsåret 1950/51.

Bokföringens allmänna uppläggning och materialets bearbetning

För att bokföringsresultaten från de olika föreningarna skulle kunna användas som underlag för statistisk bearbetning, upprättades redan 1951 ett förslag till enhetliga grunder för räkenskapsförandet.¹ Man ansåg därvid icke lämpligt att fastslå ett visst system att användas under alla förhållanden. Där- emot ansågs, att följande *minimikrav* borde uppfyllas:

"1. Bokföringen bör omfatta icke endast lantushållningen utan lantmannens hela ekonomiska hushållning, vilket är nödvändigt för kontrollens skull. På större egendomar, där särskild kassa finnes för gården, behöver bokföringen dock icke omfatta den privata hushållningen.

2. Bokföringen bör föras så, att särskilda vinst- och förlustberäkningar kunna uppställas för följande huvudgrenar av hushållningen:

Lanthushållningen,
Hushållet,
Privat förbrukning,
Annan affärsverksamhet (eventuellt).

Där skogsskötseln spelar någon större roll i ekonomiskt hänseende (ger mer än 10 procent av lantushållningens hela bruttoavkastning), bör ett särskilt konto uppläggas för skogen.

3. Bokföringsåret bör för vinnande av likformighet beträffande marknadsläget och för underlättande av en noggrann inventering börja med någon av månaderna april—juli.

4. Bokföringen skall omfatta förandet av inventarium, kassabok, hushållsjournal, anteckningar över mellan hushållningens ovan angivna huvudgrenar omsatta varor, arbetsjournal samt diverse anteckningar för belysande av lantbrukets produktivitet, ekonomiska läge, tekniska ståndpunkt och driftsförhållanden för övrigt.

a) Inventariet skall upprättas minst så detaljerat, som närslutna inventeringslista (bilaga A) anger. Vid inventeringarna bör tillses, att nödiga avskrivningar företagas av värdet å byggnader, grundförbättringar, kreatur och döda inventarier. I den mån eventuell skillnad i tillgång på icke säljbara lantbruksförråd, såsom halm, har större ekonomisk betydelse, bör inventeringen även omfatta dessa varor.

b) Kassaräkenskaperna skola föras så, att de kontanta inkomsterna och utgifterna kunna specificeras minst så fullständigt, som närslutna huvudkonto (bilaga B) anger.

c) Hushållsjournalen skall upptaga mängden och värdet av från lantbruket (och skogen) till hushållet levererade varor samt anteckningar över antalet kost- dagar, som hushållet lämnat; exempelvis i enlighet med närslutna förslag (bilaga C).

d) Anteckningar över mellan de olika huvudgrenarna omsatta varor skola innehålla uppgifter över mängd och värde av dylika varor, t. ex. skogsprodukter till lantbruket, lantbruksprodukter till privatförbrukning och eventuell annan affärsverksamhet o. s. v.

e) Arbetsjournalen skall innehålla noggranna uppgifter över lantbrukets arbetspersonal av olika slag, arbetslöner i kontant och natura samt anteckningar över mellan driftens huvudgrenar omsatta dagsverken, exempelvis i enlighet med närslutna förslag (bilaga D).

f) Diverse anteckningar skola ge alla de upplysningar om egendomens areal, geografiska och ekonomiska läge, jordmån, produktivitet, produktionsriktning, växtföljd, tekniska ståndpunkt o. s. v., vilka äro av betydelse att känna för den statistiska

¹ Åtgärder för främjande av ordnad bokföring vid mindre jordbruk. Betänkande på uppdrag av Kungl. Lantbruksstyrelsen, avgivet av särskilt tillkallade sakkunniga. Meddelande från Kungl. Lantbruksstyrelsen nr 198.

bearbetningen av räkenskapsresultaten (bilaga E).

5. Vid bokslutets uppgörande bör lantbrukets bruttoavkastning, driftskostnader och nettoavkastning beräknas enligt följande grunder:

Bruttoavkastningen utgöres av värdet av lantbrukets under bokföringsåret framställda produkter (slutprodukter), vare sig dessa produkter försålts, levererats till lantbrukarens hushåll eller privata förbrukning, till arbetarefamiljer i lantbruksföretaget eller ingå som ökning å värdet av kreatur, fältinventarier och förråd. Vid ökning av fastighetskapitalet (nybyggnad) och döda inventarier föres i analogi härmed den ökning, som skett medelst företagets egna produkter, arbetskrafter och körslor, till bruttoavkastningsvärdet. Om till lantbrukskapitalet, såsom i regel är fallet, också räknas värdet av familjens bostad, föres även skälig hyra för denna bostad till bruttoavkastningsvärdet.

Driftskostnaderna äro lantbruksföretagets på bokföringsåret kommande kontanta driftsutgifter (inklusive skatter) jämte nödiga amorteringar å byggnader, grundförbättringar, döda och levande inventarier, minskning av förråd, naturaprestationer till lantbrukets arbetspersonal, från hushållningens övriga huvudgrenar fullgjorda prestationer samt skälig ersättning för ägarens och hans familjs arbete i lantbruket. Kontanta utgifter för kapitalökning (t. ex. nybyggnad) föras ej till årets driftskostnader, ej heller skuldräntor eller räntor på eget i lantbruksföretaget nedlagt kapital.

Nettoavkastningen är bruttoavkastningen minskad med driftskostnaderna. Nettoavkastningen anger alltså den ränta, som lantbruksföretaget avkastat på i detsamma nedlagt kapital."

Den allmänna uppläggning, som bokföringen erhöll 1914/15, har i princip icke förändrats fram till i våra dagar. Den betydande omläggning och utvidgning av räkenskapsundersökningen, som skedde 1939, innebar således i princip inte någon förändring av bokföringssystemet. Detta framgår av "P. M. vid utförande av boksluten för 1939/40" och efterföljande P. M. Enligt dessa promemorior avser bokföringen att fastställa

resultatet av lantbrukarens ekonomiska hushållning, varvid uppdelning skall göras mellan jordbruk, skogsbruk, körför-tjänster, hushållet och annan verksamhet. Bokföringsåret har lagts per 1 juli—30 juni. Bokföringen skall omfatta förändret av inventarium, dagbok, hushållsjournal, arbetsjournal samt anteckningar rörande tekniskt driftsresultat, egendomarnas driftsförhållanden o. d. Vid bokslutets uppgörande tar man sikte på att beräkna jordbrukets bruttoavkastning, driftskostnader och nettoavkastning enligt de grunder och definitioner, som utarbetades 1915. En viss förändring av detaljredovisningen har dock förelegat. Att närmare klarlägga denna skulle här föra allt för långt och är dessutom förenat med stora svårigheter, emedan räkenskapsresultaten icke på alla punkter innehålla tillfredsställande upplysningar härom. Detsamma gäller i avseende på principer för kostnadsberäkningen, vilkas utveckling sedan 1914/15 är mycket svår att följa. Nuvarande principer härutinnan skola närmare behandlas i samband med diskussionen om huruvida en omläggning av dessa synes angelägen att företaga.

I ett par avseenden medförde dock uppläggningsen av den jordbruksekonomiska undersökningen 1939 vissa mera påtagliga förändringar i räkenskapsförandet. I första hand ansågs det angeläget att större enhetlighet i redovisningen kom till stånd. För den skull ha promemorior upprättats avseende bokslutens utförande, och vidare ha särskilda instruktionskurser anordnats för bokföringsbyråernas personal. I andra hand bör observeras, att redovisningen från 1939/40 främst inriktats på att framskaffa material för en mera omfattande och detaljerad allmän lönsamhetsberäkning. Stor vikt fästes sålunda vid att framräkna familjens totala skuldfria inkomst

från olika förvärvskällor samt den s. k. nettoinkomsten. Materialet grupperades därvid på fem produktionsområden och sju storleksklasser.

Som ovan framhållits, inneburo de 1915 utarbetade grunderna för bokföringens omfattning endast ett minimikrav. Redan på ett tidigt stadium var det emellertid möjligt att införskaffa kompletterande uppgifter i avsikt att belysa olika produktionsgrenars ekono-

mi. En analys av dessa uppgifter redovisades under vissa år i räkenskapsresultaten. Av olika anledningar ha emellertid dessa analyser efter hand begränsats till att endast avse mjölkproduktionens ekonomi, och från och med 1939/40 ha de helt uteslutits. Möjligheterna att från räkenskapsresultaten erhålla material för driftsekonomisk forskning och upplysningsverksamhet ha härigenom försämrats.

Brister i nuvarande organisation och bokföringssystem

Den verksamhet, som i vårt land med statsmedel bedrivits på lantbruksbokföringens område, har, som ovan framgått, i fråga om sin yttre organisation vuxit fram efter hand, varvid särskilt behovet av en fastare organisation för bearbetningen på senare tid gjort sig starkt gällande. Även i fråga om insamlingen av primärmaterialet har behov av förbättringar inställt sig. Med anledning härav uppdrog Kungl. Maj:t genom beslut den 18 juli 1947 åt Kungl. Lantbruksstyrelsen och Statens livsmedelskommission att gemensamt verkställa utredning rörande åtgärder, som borde vidtagas för att utvidga underlaget för den jordbruksekonomiska undersökningen och för att ett fullt tillförlitligt räkenskapsmaterial skulle kunna erhållas samt rörande det sätt, på vilket bearbetningen av materialet skulle ske. Den 24 januari 1949 avlämnades en promemoria härutinnan, utarbetad av en särskild delegation, bestående av dåvarande ordföranden i Statens livsmedelskommission, O. Söderström, tillika ordförande, byråchefen i Kungl. Lantbruksstyrelsen, E. A. Granström, och direktören i Sveriges Lantbruksförbund, A. H. Stensgård. I denna promemoria, vilken med lantbruksstyrelsens och livs-

medelskommissionens tillstyrkan överlämnades till Kungl. Maj:t, föreslogs en betydande *utvidgning av antalet deltagande gårdar*. Detta förslag har sedermera i stor utsträckning realiserats, vilket berörts i det föregående. Vidare föreslogs en omläggning av *bokföringsverksamhetens organisation*. Förslaget i denna del, som närmare kommer att behandlas längre fram, har dock ännu icke lett till några åtgärder, varför de organisatoriska brister, som påtalades redan 1947, alltjämt kvarstå.

Som ovan torde ha framgått, har *bokföringens allmänna uppläggning* endast obetydligt förändrats sedan 1915. Det är därför uppenbart, att den jordbruksekonomiska undersökningen, mot bakgrunden av den senare utvecklingen inom lantbruksekonomi och allmän företagsekonomi och med hänsyn till nuvarande behov av räkenskapsmaterial, måste förete vissa brister i sin uppläggning. I stort sett beröra dessa brister följande punkter:

1. Önskemålet att undersökningen skall kunna användas för olika syften är icke tillräckligt tillgodosett.

2. Representativiteten är trots senare års utökning av antalet brukningsdelar icke tillfredsställande.

3. De ekonomiska begrepp som användas äro, liksom terminologien, ålderdomliga och på åtskilliga punkter mindre konsekventa.

4. Kvantitetsredovisningen är alltför ofullständig på både intäkts- och kostnadssidan. Detta gäller såväl arbete som material och produkter och är ett av de mest vägande hindren för att den jordbruksekonomiska undersökningen i nuvarande skick skall kunna läggas till grund för prispolitiska kalkyler och driftsekonomiska undersökningar.

5. Enhetliga, fasta principer för primärmaterialets insamling ha icke förelegat. Uppgifterna ha icke heller specificerats så fullständigt, som härvidlag är önskvärt för en vidare bearbetning.

6. Värderingen av olika tillgångar göres icke efter enhetliga, moderna principer.

7. Beräkningen av kalkylmässiga avskrivningar är alltför schematisk och icke alltid i enlighet med företagsekonomiska principer.

8. Räntekostnadsberäkningen är ofullständig och alltför schematisk.

9. Tillräckligt klar åtskillnad göres icke mellan olika driftsgrenar.

10. En mera fullständig driftsbokföring finns endast för större egendomar.

11. I skogsbokföringen finns inga uppgifter om tillväxt eller virkestillgång.

Med utgångspunkt från de brister, som sålunda föreligga såväl beträffande bokföringsverksamhetens organisation som bokföringens uppläggning och vilka typjordbrukskommittén ytterligare kommer att beröra i fortsättningen, har kommittén i det följande föreslagit en betydande omläggning och utvidgning av verksamheten.

Den jordbruksekonomiska undersökningens syfte och allmänna uppläggning

Terminologifrågor

Den terminologi, som användes i den jordbruksekonomiska undersökningen, utarbetades 1915. Mot bakgrunden av den senare tidens utveckling inom lantbruksekonomin synes denna terminologi långt ifrån rationell. Typjordbrukskommittén har därför ansett, att en förändring bör komma till stånd härvidlag. Kommittén har då uppmärksammat, att styrelsen för den ekonomiska sektionen inom Nordiska jordbruksforskarens förening (NJF) har tagit upp frågan om den lantbruksekonomiska terminologien till behandling. Därvid har samarbete ägt rum med en inom Sveriges Lantbruksförbund tillsatt särskild kommitté. På grundval av de arbeten och diskussioner, som företagits inom dessa organ, har ett förslag till enhetlig terminologi inom lantbrukets driftsekonomi upprättats. I avseende på begrepp och definitioner har eftersträfvats enhetlighet för de fyra nordiska länderna. Själva termerna ha däremot anpassats efter vederbörande länders eget språk. NJF:s ekonomiska sektion beslöt vid kongres-

sen i Helsingfors 1950 att rekommendera detta förslag till användning i de nordiska länderna såsom provisorisk standardterminologi.¹ De sålunda utarbetade terminologinormerna ha under de senaste åren kommit till användning i den lantbruksekonomiska forskningen, diskussionen och undervisningen i såväl vårt land som andra nordiska länder. De ha även tillämpats i de norska räkenskapsresultaten, och i Finland förberedes nu en omläggning.

Typjordbrukskommittén har beretts tillfälle att taga del av NJF:s terminologinormer. Kommittén har emellertid inte funnit skäl att närmare ingå härpå, eftersom normerna nyligen framlagts och i möjligaste mån anpassats till moderna företagsekonomiska principer på området. Med hänsyn dels härtill och dels till att dessa normer nu allmänt börja tillämpas i de nordiska länderna, har kommittén ansett, att inom den jordbruksekonomiska undersökningen NJF:s terminologi i fortsättningen bör användas.

Undersökningens syfte

För nuvarande jordbruksekonomiska undersökning är en *beräkning av lönsamheten* det primära. Denna beräkning är givetvis av betydelse för lantbrukar-

na själva, ehuru den genom sin uppläggning framför allt torde vara värdefull för det allmänna, som härigenom

¹ Nordisk Jordbruksforskning, Nr 4, 1951.

kan studera och följa lantbrukets lönsamhet ävensom analysera intäkts- och kostnadsstrukturen. En sådan lönsamhetsberäkning är enligt kommitténs mening önskvärd att genomföra även i fortsättningen. Denna bör då främst resultera i en beräkning av lantbrukets lönsamhet med fördelning på olika driftsgrenar (jordbruk, skogsbruk och övriga förvärvskällor). Däremot ha de olika produktionsgrenarnas lönsamhet mindre intresse i detta sammanhang. Vid redovisning av resultaten böra sammanställningar göras för olika områden och storleksklasser.

1947 års riksdagsbeslut angående jordbrukspolitikens framtida utformning innebar i avseende på avvägningen av prisregleringarna inom jordbruket, att en ny metod skulle tillämpas, syftande till att belysa de faktiska intäkts- och kostnadsförhållandena å de enskilda brukningsenheterna. Metoden innebar, att man skulle upprätta s. k. typjordbrukskalkyler, vilka skola bygga på ett insamlat bokföringsmaterial från ett representativt antal lantbruk i en viss storleksgrupp. Man ansåg därvid, att bokföringsverksamheten borde utbyggas, så att man från denna kunde erhålla erforderligt material för typjordbrukskalkylerna. Med utgångspunkt från detta riksdagsbeslut måste följaktligen den jordbruksekonomiska undersökningen i fortsättningen direkt ligga till grund för *prispolitiska beräkningar*. Dess utformning måste därför göras även med tanke härpå.

Nuvarande jordbruksekonomiska undersökning har också tjänat andra syften. I första hand ha lantbrukarna erhållit en redogörelse över den egna *gårdens ekonomiska förhållanden* under bokföringsåret. Denna redogörelse har även kunnat tjäna som ledning vid upprättandet av *självdeklarationen*. Det är

kommitténs uppfattning, att dylika redogörelser även böra lämnas i framtiden. I andra hand har bokföringsmaterialet använts för *allmänna utredningar* rörande lantbrukets ekonomiska förhållanden. Behov att använda materialet för detta ändamål torde finnas även i fortsättningen. Räkenskapsmaterialet har även utnyttjats för *vetenskapliga driftsekonomiska undersökningar* av olika slag. För sist berörda ändamål ger emellertid den bokföring, som behövs för en lönsamhetsberäkning, ett relativt bristfälligt och otillräckligt material. Här är det önskvärt, att redovisningen på kvantitetssidan blir mera fullständig samt att enskilda produktionsgrenars lönsamhet kan analyseras. Även för att i samband med nu pågående statsunderstödda rationaliseringsverksamhet inom lantbruket kunna göra analyser till ledning för bedömning av olika rationaliseringsåtgärders ekonomiska konsekvenser, krävs motsvarande utvidgade redovisnings- och fördelningssystem. Enligt typjordbrukskommitténs mening bör därför den jordbruksekonomiska undersökningen även uppbyggas med tanke på att tjäna vetenskapliga driftsekonomiska syften och att kunna användas såsom underlag för bedömning av statliga rationaliseringsåtgärder inom lantbruket.

Den nuvarande jordbruksekonomiska undersökningen har i stor utsträckning använts inom *undervisningsverksamheten*, såväl den högre som den lägre. Däremot torde den endast i ringa utsträckning ha använts direkt i *upplysande driftsekonomiskt syfte för den enskilde jordbrukaren*. Delvis kan detta bero på att upplysningsverksamheten på hithörande område har haft otillräckliga personella och finansiella resurser. Men i hög grad synes orsaken också sammanhånga med att den nuvarande jord-

bruksekonomiska undersökningen genom sin uppläggning, med tanke främst på en allmän lönsamhetsredovisning, icke kunnat lämna det driftsekonomiska material, som behövs för denna upplysningsverksamhet, oaktat vissa ansträngningar gjorts för att framskaffa

dylikt material. Typjordbrukskommittén anser det vara synnerligen angeläget, att undersökningen i fortsättningen i större utsträckning än hittills inriktas på nu berörda driftsekonomiska område.

Bokföringssystem

De krav, som måste uppställas på bokföringen för att den skall kunna ligga till grund för *allmänna lönsamhetsberäkningar*, äro, att materialet är av tillräcklig omfattning och representativitet samt att det insamlas och bearbetas efter enhetliga och rationella principer. Detta är i nuvarande jordbruksekonomiska undersökning icke fallet på åtskilliga punkter. Kommittén förutsätter därför, att redovisningen och kostnadsberäkningen uppläggas efter mera moderna företagsekonomiska grunder. Sålunda bör kvantitetsredovisningen, särskilt i vad avser arbetsförbrukningen, göras fullständigare. Vidare böra räntor å investerat kapital betraktas såsom kostnader, jämförbara med andra kostnader. Det är nödvändigt, att fasta kalkylmässiga principer användas vid beräkningen av de tidsbundna kostnaderna. Klarare åtskillnad måste slutligen göras mellan jordbruk, skogsbruk och övriga driftsgrenar. Som en för jord- och skogsbruk artfrämmande driftsgren bör därvid hållandet av bostäder betraktas. Intäkter och kostnader för dessa böra således icke direkt medtagas i jord- och skogsbruksbokföringen. I den mån intäkterna för arbetarbostäderna icke täcka företagets kostnader härför, bör dock differensen belasta lantbruket såsom en arbetsomkostnad. Slutligen böra ytterligare ansträngningar göras för att förbättra representativiteten.

Vid ett studium av lönsamheten och dess utveckling i lantbruket är det även av stort intresse att kunna analysera lantbrukarnas förmögenhets- och skuldförhållanden. Bokföringen måste därför lämna material härför. Detta förutsätter upprättande av balansräkningar, varvid värderingen måste göras efter enhetliga och för vederbörande syfte rationella principer.

Nu anförda krav på en lönsamhetsbokföring måste även ställas på den bokföring, som skall ligga till grund för *typjordbrukskalkylerna*. Därutöver är det emellertid nödvändigt att få till stånd en ingående specificering av de olika posterna på såväl intäktssom kostnadssidan, varvid även kvantiteterna böra redovisas. Det är endast med utgångspunkt härifrån, som en förkalkyl kan göras. Kommittén är emellertid medveten om att ifrågavarande kvantitetsredovisning kan bli förenad med stora svårigheter att genomföra i praktiken vid ett större antal lantbruk. Särskilt torde detta gälla arbetsredovisningen. En kontroll av typjordbrukskalkylens uppgifter på vissa punkter synes därför nödvändig att göra, varvid bl. a. material från en mera omfattande driftsbokföring bör kunna användas.

Med hänsyn till önskvärdheten av att kunna uppgöra förkalkyler även för storleksklasser, som inte avses skola ligga till grund för avvägningen av pris-

regleringarna inom jordbruket, och då det i förväg är svårt att bedöma, vilka storleksklasser som direkt skola utgöra underlag för typjordbrukskalkylerna, torde det vara önskvärt, att den utvidgade kvantitetsredovisningen genomföres vid samtliga till den jordbruksekonomiska undersökningen anslutna egendomar. I praktiken kommer det då förmodligen att visa sig svårt att genomföra denna redovisning i sin helhet vid gårdar med mindre än 10 ha åker. Enligt kommitténs mening bör ändå ett försök göras att arbeta med samma redovisningssystem för samtliga storleksklasser. Detta innebär, att den bokföring, som avses skall ligga till grund för den allmänna lönsamhetsberäkningen, måste utvidgas med särskilt en omfattande kvantitetsredovisning för att material även skall erhållas för upprättande av typjordbrukskalkyler. I fortsättningen kommer ifrågavarande bokföringssystem att benämnas *L-bokföring*.

För *driftsekonomiska syften* kunna uppgifterna i viss utsträckning hämtas från *L-bokföringen*. Som ovan påpekats, är det emellertid angeläget, att redovisningen blir mera fullständig. För att bokföringen skall kunna lämna material för effektivitetsstudier och för planeringen, krävs det en redovisning av de intäkter och kostnader, vilka kunna hänföras till det objekt, som för tillfället intresserar. Det kan vara fråga om en viss anläggning eller visst hjälpkostnadsställe, viss produktionsgren eller driftsgren eller också hela lantbruket.

För driftsekonomiska syften torde det inte vara nödvändigt att för de olika produktionsgrenarna redovisa totalkostnaderna. Dessa äro endast relevanta vid långsiktplaneringen, och att bygga på bokföringsmaterial vid denna synes i regel vara uteslutet. Bokföringen skall således främst lämna material för kort-

siktiga överväganden. Härav följer, att det är de på kort sikt *rörliga kostnaderna*, som intressera i detta sammanhang. Det är dessa kostnader, som i princip böra fördelas på olika produktionsgrenar. En uppdelning på fasta och rörliga kostnader måste dock i viss mån bli konventionell, beroende på att fastheten ej är en absolut egenskap utan betingad av kalkylsituationen. Ofta kan man då räkna med, att huvudparten av de *direkta kostnaderna* är rörlig, och det är således dessa, som främst böra fördelas. I lantbruket är emellertid detta icke alltid fallet, särskilt beträffande arbetet, vilket ofta är en direkt kostnad men stundom delvis också fast. Kommittén finner det därför lämpligt, att det uppläggas en särskild driftsbokföring (i fortsättningen kallad *D-bokföring*), vilken bör redovisa totala direkta kostnader å de olika produktionsgrenarna. I denna bör samtidigt klarläggas, vilka av dessa kostnader som äro rörliga. De gemensamma kostnaderna fördelas icke men sammanföras till hjälpkostnadsställen. Det skall här påpekas, att *D-bokföringen* förutsätter en redovisning även av den s. k. interna omsättningen.

Kommittén finner det sålunda angeläget, att den jordbruksekonomiska undersökningen, med hänsyn till dess syften och praktiska genomförande, arbetar med två bokföringssystem. Det ena (*L*) skulle främst syfta till en allmän lönsamhetsberäkning samt vara så utformat, att det kan lämna material för typjordbrukskalkylerna. Det andra (*D*) skulle ge en mera ingående analys av de ekonomiska förhållandena för driftsekonomiska syften, men det skulle även tjäna som kontroll av vissa uppgifter i *L-bokföringen*. Det förstnämnda bokföringssystemet bör enligt kommittén genomföras vid samtliga i den jordbruks-

ekonomiska undersökningen deltagande egendomar. Vid ett begränsat antal av

dessa bör dessutom den utvidgade driftsbokföringen införas.

Bokföringsperiod

I nuvarande jordbruksekonomiska undersökning har bokföringsperioden lagts per den 1/7—30/6. Detta har framför allt motiverats med att lagren av råvaror och produkter skulle vara små i lantbruket vid denna tidpunkt. Osäkerheten i värdesättningen blir av ringa betydelse, om inventeringarna företagas vid en tidpunkt, då lagren äro obetydliga. Härigenom har man ansett, att de årliga lönsamhetsresultaten bli säkrare, än om boksluten läggas på annan period.

Då man skall bedöma frågan om lämplig bokföringsperiod för den jordbruks-ekonomiska undersökningens del, måste flera faktorer uppmärksammas. Nyssnämnda hänsyn till svårigheterna att inventera lagret är helt visst en faktor av betydelse, då det gäller att få fram riktiga årsresultat eller då värdet av i lantbruket investerat kapital skall fastställas. Men här spelar även möjligheterna att rätt uppskatta värdet av arbete och material, nedlagt i den växande grödan, en stor roll. Vid diskussion av frågan om bokföringsperiod bör även uppmärksammas önskvärdheten av att få överensstämmelse med deklarationsperioden, ävensom angelägenheten av att kunna jämföra räkenskapsresultaten med annan statistik (totalalkylen, deklarationsundersökningen, lönestatistiken, de ekonomiska föreningarnas statistik m. m.). Slutligen synas vissa organisatoriska frågor böra beaktas. Det är sålunda av stor betydelse, att bokslutet kan göras vid sådan tidpunkt, att resultaten kunna framkomma till prisberäkningarna i februari—mars, och vi-

dare att det infaller, när lantbrukare och bokföringsbyråer ha en mindre arbetsfylld period.

Utgående från nu berörda faktorer har kommittén närmast diskuterat tre alternativ i fråga om bokföringsperiod, nämligen bokslut per 31 december, 31 mars och 30 juni. Vad först det senare alternativet beträffar, skulle detta överensstämma med nuvarande system. Med hänsyn till möjligheterna att få överensstämmelse med deklarationsperioden är detta alternativ ej att förorda. Enligt de nya författningsföreskrifterna rörande deklaration av inkomst från jordbruksfastighet kan man visserligen få välja beskattningsperiod, men endast under förutsättning att deklaration upprättas efter bokföringsmässiga grunder. I det fall man önskar deklarera efter kontantprincipen, vilket synes bli det mest vanliga förfarings sättet, måste kalenderåret läggas till grund. Jämförelser med annan statistik bli med bokslut per 30 juni svåra att göra. Allt mer och mer uppläges den statistik, som här är av intresse, per kalenderår. Detta är visserligen inte fallet beträffande totalalkylen, men den ansluter till produktionsår i stället för budgetår. Ett bokslut per 30 juni infaller dessutom dels under en ganska arbetsam tid i lantbruket och dels under bokföringsbyråernas sannolika semesterperiod. Med hänsyn härtill kan det bli svårt att få fram materialet till prisberäkningarna efter nyår.

Bokslut per 30 juni har som ovan nämnts motiverats med att lagervärderingsmöjligheterna då skulle vara stora. Detta torde vara fallet, om man ej tager

hänsyn till investeringar i växande gröda eller redan skördad sådan. Då dessa investeringar äro betydande och dessutom ofta variera år från år, kunna stora felslut uppstå i den mån investeringarna ej beaktas eller icke riktigt kunna uppskattas. Ur förrådsvärderingssynpunkt torde den 31 mars vara den bästa tidpunkten i lantbruket. Investeringarna i växande gröda äro då ringa (i huvudsak de höstsådda grödorna) och lagren av fodermedel äro av relativt liten storlek. En bokföringsperiod omfattande 1 april—31 mars överensstämmer emellertid inte heller med den sannolika deklarationsperioden och ger ej ett räkenskapsmaterial, som är lätt att jämföra med annan statistik eller andra ekonomiska undersökningar. Möjligheterna att få fram materialet i god tid före upprättandet av typjordbrukskalkylerna äro dock stora. Vidare torde lantbrukarna då ha bättre tid med att hjälpa till med bokslutsarbetet än den 30 juni.

Då det gäller anpassningen till deklarationsperioden och önskvärdheten av att kunna jämföra den jordbruksekonomiska undersökningens resultat med annan statistik, synes bokslut per 31 december vara att föredraga. Vid denna tidpunkt äro dock lagren av fodermedel stora. Däremot äro investeringar i växande gröda icke större än per 31 mars. Värderingen av fodermedlen, särskilt grovfodret, är emellertid ett svårlost problem. Kommittén är väl medveten om att det ur denna synpunkt icke är så lämpligt att förlägga bokföringsperioden till kalenderår. Svårigheterna synas dock icke böra överdrivas. En

värdesättning av grovfodret per 31 december torde många gånger icke vara mera komplicerad än en förrådsinventering per 30 juni, om denna skall inkludera den växande grödan.

Då kommittén har haft att taga slutlig ställning till tidpunkten för bokslutets förläggande, har den framför allt övervägt 31 december respektive 31 mars. Kommittén har därvid ansett, att förutsättningarna att bestämma förrådets storlek och därmed det ekonomiska resultatet för ett visst år äro större vid bokslut per 31 mars än per 31 december. Enligt kommitténs mening böra dock inventeringsmetoder så småningom framkomma, vilka möjliggöra en tillfredsställande värdeberäkning av förrådet även per 31 december. Däremot äro svårigheterna att per 31 mars få till stånd en anpassning till deklarationsperiod och annan statistik nästan helt olösliga. Särskilt den förstnämnda svårigheten bör tillmätas ganska stor vikt. Om det över huvud taget skall vara möjligt att få lantbrukarna så intresserade av den jordbruksekonomiska undersökningen i fortsättningen, att det kan föreligga ett visst antal gårdar att välja på, torde det vara nödvändigt att anpassa bokföringsperioden till deklarationsperioden (kalenderår), varvid bokföringsresultatet även kan utnyttjas mera direkt för självdeklarationen. Om så icke blir fallet, synes det bli svårt att få ett ur representativitetssynpunkt någorlunda tillfredsställande underlag för den jordbruksekonomiska undersökningen. Med hänsyn framför allt härtill har kommittén stannat vid att bokslutet bör läggas per den 31 december.

Kartläggning av vissa tekniska förhållanden vid egendomarna

Det är ofta angeläget att studera de resultat, som framkomma i bokföringen, i relation till egendomens tekniska och ekonomiska betingelser. För att möjliggöra detta krävs en *beskrivning av egendomen*, omfattande bl. a. arealuppgifter, jordarnas kvalitet, arrondering, ekonomiskt läge, markanläggningarnas och byggnadernas omfattning och beskaffenhet, skogsinnehav, kreatursbesättnings storlek och kvalitet m. m. Kommittén föreslår, att en beskrivning av dessa förhållanden göres för varje till den jordbruksekonomiska undersökningen ansluten egendom. Denna beskrivning synes, utom vad gäller skogen och byggnadsbeståndet, kunna upprättas av bokföringsbyråernas personal. Så snart förändring sker i produktionsvillkoren, bör en ny egendomsbeskrivning upprättas. I fråga om vissa av de uppgifter, som synas böra införskaffas härvidlag, vill kommittén göra följande kommentarer.

Arealuppgifter böra lämnas såväl i egendomsbeskrivningen som i bokslutsformulären. I förra fallet bör redovisningen helt ansluta till de bestämmelser, som gälla för arealredovisningen vid fastighetstaxeringarna. Det synes nämligen önskvärt att kunna jämföra räkenskapsgårdarnas arealinnehav och ägoslagsfördelning med motsvarande uppgifter i den officiella statistiken såsom dessa framkomma i samband med fastighetstaxeringarna. Kommittén anser därför, att arealuppgifterna i egendomsbeskrivningen böra hämtas direkt från deklarationsblanketten för fastighetstaxeringen.

Den gruppering och definition av ägoslagen, som användes vid fastighetstaxeringen, är ur lantbruksekonomisk synpunkt icke tillfredsställande. I de

årliga bokslutsrapporterna böra därför uppgifter införskaffas rörande arealen, varvid åtskillnad bör göras mellan följande ägoslag:

Åker,
Kulturbete,
Hagmarksbete,
Slätteräng,
Skogsmark,
Övrig mark.

De skilda ägoslagen böra därvid definieras enligt nedan angivna riktlinjer:

1. *Åker* är sådan odlad mark, som nyttjas i cirkulationsbruk.

2. Med *kulturbete* avses kultiverad mark, använd för permanenta beten.

3. *Hagmarksbete* är naturlig gräsbärande mark, som användes för bete utan att förut varit föremål för kultivering.

4. Med *slätteräng* förstås naturlig gräsbärande mark, som användes för slätter utan att först varit föremål för kultivering.

5. *Skogsmark* är sådan mark, som användes eller avses för skogsproduktion.

6. *Övrig mark* utgöres av dels vägar, diken o. d., dels icke odlade mossar, myrar, berg och annan dylik mark, som icke direkt användes för jordbruks- eller skogsdrift.

Till egendomsbeskrivningen bör fogas en beskrivning av *byggnadsbeståndet*, grundad på en särskild inventering, vilken även skall ligga till grund för byggnadsvärderingen, och vilken närmare kommer att kommenteras i samband med behandlingen av värderingsfrågorna. Kommittén vill emellertid redan här framhålla, att en grundlig inventering av byggnadsbeståndet å de anslutna egendomarna synes vara nödvändig att genomföra. I princip kan denna inventering utföras enligt en inom Statens forskningsanstalt för lantmannabyggnad-

der (SFL) utarbetad metod (meddelande nr 15). Inventeringen bör göras av byggnadssakkunnigt folk och enligt kommitténs mening vore det önskvärt, om lantbruksnämndernas byggnadskonsulenter kunde frigöras för detta uppdrag. En sådan konsulent torde i genomsnitt inventera en gård (5—7 hus) på en timme. Med hänsynstagande till förflyttningar synes det möjligt att inventera 4—5 gårdar per dag. Därest byggnadskonsulenter ej kunna stå till förfogande helt och hållet för byggnadsinventeringen, bör det vara möjligt att för densamma även använda bokföringsbyråernas föreståndare, varvid dessa dock böra genomgå en särskild kurs rörande hithörande problem.

Till egendomsbeskrivningen bör även fogas uppgifter om *skogsinnehav*, *skogstillväxt* o. d. Dessa uppgifter komma bl. a. till användning vid beräkningarna över de årliga förskjutningarna i skogstillgångarna men torde även bli av betydelse för studier över skogsbrukets lönsamhet och därpå inverkan faktorer.

Kommittén har i samråd med Kungl. Skogsstyrelsen diskuterat olika vägar att insamla dylika uppgifter. Det enklaste förfarandet, som därvid kan tänkas ifrågakomma, är att endast insamla uppgifter om tillväxten, varvid man kan bygga på de bonitetstal, som ligga till grund för fastighetstaxeringarna. En viss omprövning av dessa synes därvid erforderlig, vilken, efter av skogsstyrelsen utfärdade anvisningar, torde kunna göras av skogsvårdsstyrelsernas personal. Denna metod innebär, att tillväxten beräknas totalt för hela skogen och hål-

les konstant mellan varje fastighetstaxering. Det är uppenbart, att de uppgifter, som därvid kunna införskaffas, bli ganska schematiska. För beräkning av gruppmedeltal synas de dock kunna användas i viss utsträckning. Kommittén anser, att man till en början av praktiska hänsyn och av kostnadsskäl bör genomföra en beräkning av skogstillväxten enligt denna metod. Så småningom bör emellertid eftersträvas att åtminstone vid ett visst antal egendomar få till stånd en okuläruppskattning av tillväxten i kombination med en enkel skogshushållningsplan. Detta förutsätter ett vidgat samarbete mellan bokföringsbyråerna och skogsvårdsstyrelserna i länen. Det synes närmast vara länsskogvaktarna, som kunna komma i fråga för dylika fältarbeten. Kommittén vill därför föreslå, att skogsvårdsstyrelserna få i uppdrag att i fortsättningen genomföra inventeringar av skogstillväxten och upprätta skogshushållningsplaner vid ett visst antal bokföringsgårdar.

De uppskattningar av skogstillväxten, som ske vid fastighetstaxeringarna eller vid särskilda okulärbesiktningar, torde bli behäftade med ganska stora felmarginaler. Kommittén anser det därför angeläget, att dylika uppskattningar avstämmas mot linjetaxeringar vid ett mindre antal gårdar. Dessa taxeringar torde främst böra genomföras vid gårdar med D-bokföring. Med hänsyn till de betydande kostnader, som äro förbundna med dylika taxeringar, anser dock kommittén, att dessa inte kunna utföras vid andra gårdar än där ägaren själv är så intresserad, att han kan stå för en del av kostnaderna.

L-bokföringens redovisning och kalkylprinciper

Värdering av tillgångar och skulder

Värdebegrepp för olika syften

Inom den jordbruksekonomiska undersökningen har hittills ej gjorts tillräckligt klar åtskillnad mellan affärs- och driftsbokföring. Härigenom har man i allt för stor utsträckning godtagit lantbrukarnas egna, mer eller mindre försiktiga värdering av tillgångarna, även som underlag för beräkning av kalkylmässiga kostnader. Endast då härvid uppenbart oriktiga resultat framkommit, har en korrigering företagits efter vissa normtal, vilka dock saknat den differentiering, som är en nödvändig förutsättning för att variationerna i föreliggande utrustning och driftsinriktning skola rätt återspeglas. Kommittén har icke kunnat finna detta tillvägagångssätt tillfredsställande utan har ansett, att för den jordbruksekonomiska undersökningens del är det nödvändigt att helt bortse från värderingen av tillgångarna i affärsbokslutet och i stället företaga en *fristående värdering efter enhelliga principer* i samband med inventering eller på grundval av särskilt lämnade kvantitetsuppgifter. Därvid bör denna värdering anpassas efter syftet med densamma. De olika ändamål, för vilka skilda värderingsprinciper böra tillämpas, skola i korthet beröras.

Förmögenhets- och skuldförhållanden

I första hand gäller det att fastställa inventeringsvärden för balansräkning-

en i syfte att möjliggöra analyser av förmögenhets- och skuldförhållandena. I huvudsak synes man beträffande anläggningstillgångarna kunna använda samma värderingsprinciper som för räntebereäkningen. Dessa principer komma att behandlas i samband med diskussionen om underlaget för denna beräkning. Det blir här fråga om att fastställa verkliga värden, d. v. s. marknadsvärden eller, där dylika ej kunna fastställas, bruksvärden.

Räntebereäkning

Det räntekrävande kapitalet kan bestämmas med utgångspunkt från såväl aktivsidans som passivsidans poster i balansräkningen. Vilken metod som än väljes måste det principiellt ändå bli fråga om det räntekrävande kapital, som i *genomsnitt* under året använts i företaget.

Om man utgår från passivsidan, utgöres det räntekrävande kapitalet av summan av eget kapital och räntekrävande främmande kapital. Det senare torde ej möta större svårigheter att utläsa i bokföringen. Betydligt mera komplicerad är frågan om beräkning av det i företaget under året genomsnittligt arbetande egna kapitalet. I första hand får man försöka fastställa utgångspunkten härför. Detta synes möjligt genom att man vid en viss tidpunkt beräknar skillnaden mellan värdet av tillgångar och

skulder. Men det under räkenskapsåret genomsnittligt investerade egna kapitalet kan givetvis ej sättas lika med detta kapital. Det egna kapitalet minskas under verksamhetsåret genom uttag av pengar samt varor och tjänster ur rörelsen. Det ökas genom insättning av pengar i rörelsen och genom de arbetsprestationer, som utan ersättning fullgöras av brukaren och dennes familj. Därjämte påverkas det egna kapitalet av rörelsevinster och -förluster. De senare uppkomma vid försäljning av produkterna. På grundval av räkenskaperna torde man för varje månad kunna beräkna förskjutningarna i eget kapital. Ett medeltal härav, tillagt det egna kapitalet vid årets början, ger det genomsnittligt investerade egna kapitalet i produktionen. För att underlätta beräkningarna torde man i flertalet fall kunna göra en schematisering på så sätt, att ingående kapital ökas med halva årsvinsten och halva ersättningen för familjens arbete samt minskas med hälften av varuuttag och erhållna tjänster. Det sålunda erhållna värdet korrigeras med genomsnittligt saldo på brukarens kontanta insättningar och uttag.

En beräkning av räntekrävande kapital med utgångspunkt från passivsidan medför svårigheter vid fördelning på olika driftsgrenar (här närmast jordbruk och skogsbruk). Detsamma gäller om räntefoten skall varieras med hänsyn till olika investeringsobjekt (fastigheter respektive övriga tillgångar). Den senare svårigheten kan dock lätt övervinnas genom att från det totala räntekrävande kapitalet draga det genomsnittliga fastighetsvärdet för året. Resten är då räntekrävande kapital, investerat i övriga tillgångar. I fråga om uppdelning på jordbruk och skogsbruk torde anläggningstillgångarna lätt kunna fördelas på de båda driftsgrenarna. En

särskild beräkning av kapital, investerat i omsättningstillgångar, blir dock erforderlig. För skogens del kan man gå tillväga på så sätt, att man följer utgifts- och inkomstredovisningen samt medtar lön för eget arbete liksom egna uttag av produkter. Det i jordbruket arbetande räntekrävande kapitalet, investerat i omsättningstillgångar, erhålles sedan genom subtraktion.

Om man utgår från passivsidan vid bestämning av räntekrävande kapital, kan man inte direkt taga hänsyn till förändringar i eget kapital till följd av prisnivåns förändringar. Man synes dock kunna lösa detta problem på så sätt, att dessa prisförändringars utslag å balansräkningens aktivsida från årets början och till dess slut antages ha skett fortlöpande och således med halva sitt belopp lägges till det egna kapitalet. Detta förutsätter, att ifrågavarande prisdifferenser icke inräknats i vinsten. I den mån så är fallet, böra de givetvis avdragas vid ifrågavarande beräkning.

Det räntekrävande kapitalet kan, som ovan påpekats, även bestämmas med utgångspunkt från aktivsidan. I fråga om anläggningstillgångarna torde detta förfarande vara relativt enkelt att genomföra. De genomsnittliga investeringarna i omsättningstillgångar synas betydligt svårare att beräkna. För husdjuren torde man dock kunna taga genomsnittet av behållningarna vid årets början och slut. För lager har utredningen diskuterat en syntetisk beräkning, vilken dock blir ganska invecklad. Det är dessutom då svårt att klarlägga, hur stor del av det i omsättningstillgångar investerade kapitalet, som bör ränteberäknas. Man kan vidare mot denna metod invända, att den icke tager hänsyn till att det för en friktionsfri drift krävs vissa likvida medel. Det är icke lämpligt att draga ur rörelsen alla vid olika tid-

punkter befintliga medel. Med hänsyn till nu berörda svårigheter har kommittén ansett, att beräkningen av det räntekrävande kapitalet bör ske med utgångspunkt från passivsidan. Detta förutsätter dock en värdering av tillgångarna vid bokföringsperiodens början. I princip bör denna värdering taga sikte på att fastställa tillgångarnas marknads- eller bruksvärden. Det är endast med utgångspunkt härifrån, som det vid en viss tidpunkt bundna arbetande kapitalet kan fixeras.

Avskrivning

I ett företag utsätts de flesta tillgångar för värdeminskning, varigenom förstöring av realkapital äger rum. Genom avskrivningen har företaget ett medel att belasta driften för den kostnad, som härvidlag krävs för att vidmakthålla en viss produktionskapacitet. Vid konstant prisnivå kan detta ske genom att såsom kostnad för varje år betrakta tillgångens värdeminskning under året. I regel räknar man då med samma värdeminskning för varje år tillgången användes, varvid den årliga avskrivningskostnaden erhålles genom att dividera tillgångens anskaffningsvärde (minskat med ett eventuellt utrangeringsvärde) med det antal år denna beräknas kunna användas i produktionen. I tider med förändringar i prisnivån är avskrivning på anskaffningsvärdet icke tillfredsställande för att bevara en viss produktionskapacitet. Att i praktiken bestämma en avskrivningskostnad, som exakt möjliggör detta under sådana förhållanden, torde i regel vara ogenomförbart. Hänsyn måste då tagas till konjunktursyklusens utseende, det lånade kapitalets relativa storlek samt möjligheterna att insätta avskrivningsbeloppen i objekt, som värdemässigt följa med prisnivåns förändringar. Då dylika hänsynstagan-

den skulle bli mycket komplicerade och dessutom medföra högst varierande avskrivningstal för skilda företag och perioder, har man inom företagsekonomin funnit, att avskrivningen under dylika förhållanden måste göras i viss mån konventionellt. Som underlag för beräkningar av kostnaderna härför användes *återanskaffningsvärdet*, vilket i praktiken ger en någorlunda tillfredsställande avskrivning och vilket även kan sägas ha en viss reell ekonomisk motivering. Man betraktar då avskrivningen såsom den kostnad företaget har under viss period vid användning av en tillgång, som under perioden förslites vid användningen. Denna kostnad bör då liksom andra kostnader beräknas på det under kalkylperioden gällande priset, vilket blir fallet, om återanskaffningsvärdet lägges till grund för beräkningen. Kommittén har ansett det lämpligt att för avskrivningsberäkningen i den jordbruksekonomiska undersökningen utgå från tillgångarnas återanskaffningsvärden.

Beräkning av de olika tillgångarnas bruks- respektive marknadsvärden samt återanskaffningsvärden

Fastigheten

För ränteberäkningen krävs en värdering av fastigheten i dess helhet samt med fördelning på jordbruk och skogsbruk. I fastigheten ingående värde av bostäder bör därvid enligt vad kommittén förut anfört utbrytas ur fastighetsvärdet. Bostäderna betraktas såsom driftsgrenar utanför jordbruket.

Fastigheten upptages i nuvarande jordbruksekonomiska undersökning till taxeringsvärdet. Kommittén är medveten om att viss kritik kan riktas mot denna värderingsgrund. I tider med föränderligt penningvärde erhålles härigenom fastighetsvärden, som dåligt an-

sluta sig till marknadsvärdet. Vidare uppstå i en tidsjämförelse plötsliga hopp i utvecklingen. Vid 1945 års taxering höjdes sålunda fastighetsvärdena med ca 20 procent, och vid 1952 års taxering har såsom norm angivits 60 procents stegring. Lönsamhetsresultatet mellan två år kan följaktligen med denna värderingsmetod förändras på helt annat sätt än vad reella ekonomiska faktorer motivera. Att beräkna verkliga marknadsvärden är emellertid ett mycket komplicerat problem. Framför allt torde detta vara fallet beträffande de individuella fastighetsvärdena. Men även en beräkning av olika fastighetsgruppers marknadsvärden kan ge diskutabla resultat. Kommittén har därför ansett, att fastigheterna även i fortsättningen böra upptagas till taxeringsvärdet. I en alternativ beräkning synes dock angeläget att redovisa fastighetsernas saluvärden och på grundval härav beräkna räntekostnaderna. Dessa saluvärden böra fastställas på så sätt, att taxeringsvärdena omräknas med ledning av den s. k. köpeskillingskoefficienten. Denna uttrycker förhållandet mellan saluvärde och taxeringsvärde och kan erhållas genom statistiska centralbyråns fortlöpande statistik över priser å försålda jordbruksfastigheter. För den jordbruksekonomiska undersökningen böra om möjligt användas de köpeskillingskoefficienter, som avse vederbörande bokföringsår eller, om statistiken släpar efter, närmast föregående 12-månadersperiod. Detta innebär således, att man i princip räknar med aktuella marknadsvärden å fastigheter-na.

En uppräknig av taxeringsvärdena med ledning av köpeskillingskoefficienter synes icke böra genomföras individuellt för varje gård. Dessa koefficienter visa nämligen ganska stora variationer

från en egendom till en annan. Uppräkningen måste därför begränsas till grupper av gårdar, varvid hänsyn bör kunna tagas till område, storleksklass och skogsinnehav.

Vid fördelning av marknadsvärdet på jord- och skogsbruk bör taxeringsvärdet för vederbörande fastighetsdelar uppräknas med den för hela fastigheten beräknade köpeskillingskoefficienten. Från det totala jordbruksvärdet skall sedan dragas bruksvärdet av bostäderna. I det fall taxeringsvärdet lagts till grund för ränteberäkningen, bör ifrågavarande bruksvärde korrigeras med ledning av köpeskillingskoefficienten. Det resterande beloppet, vilket avser värdet av mark, markanläggningar och ekonomibyggnader, lägges sedan till grund för ränteberäkningen av i jordbruket investerat kapital.

Byggnader

Värdesättningen av familjebostäderna behöver endast sikta till att bestämma deras bruksvärde. Därvid förordar kommittén, att man bör utgå från återanskaffningsvärdet av en bostadsvolym, svarande mot normalt behov inom respektive storleksklasser. Detta återanskaffningsvärde reduceras sedan med ledning av byggnadens vid inventeringen åsatta beskaffenhetsfaktor, varvid ett bruksvärde erhålles. Det är uppenbart, att denna värderingsmetodik är mycket schematisk, men på byggnadsvärderingens nuvarande ståndpunkt torde man inte kunna komma närmare.

För arbetarbostädernas del måste såväl återanskaffnings- som bruksvärde fastställas. Det förra bör beräknas enligt SFL:s metodik, vilken berörts i det föregående. Någon metod att beräkna dessa bostäders bruksvärde har ännu icke utarbetats. Kommittén anser dock, att man här tills vidare kan korrigera

återanskaffningsvärdet med byggnadens beskaffenhetsfaktor. De fel, som därigenom uppstå, torde bli relativt obetydliga och komma icke att påverka lantbrukets totala resultat. Endast kostnads-sammansättningen samt fördelningen mellan jordbruk och skogsbruk blir berörd härav.

Med *ekonomibyggnader* bör här förstås hus, som äro normalt erforderliga för driften. Såsom byggnad räknas därvid grund, överbyggnad och inredning samt vattenledning och elektriska installationer (exkl. motorer). Till inredningen hänföres även traversanläggningar för transport av foder och gödsel, medan däremot maskinell utrustning betraktas såsom inventarier. För ekonomibyggnaderna behöver endast återanskaffningsvärdena beräknas. Värderingen bör ske enligt SFL:s metod, varvid värderingsformuläret för djurstallar synes kunna förenklas genom att insätta faktiska enhetskostnader för olika byggnadsdelar i sället för de koder, som för närvarande användas.

För att en byggnadsvärdering skall kunna göras efter det aktuella prisläget, finner kommittén det angeläget, att SFL:s enhetskostnader för olika byggnadsdelar omräknas till nuvarande prisnivå. Denna omräkning synes böra göras inom forskningsanstalten, och kommittén vill därför föreslå, att denna anstalt ålägges företaga en dylik omräkning före den 1 januari 1953.

Markanläggningar

Till markanläggningar skola föras öppna och täckta diken med avlopp, invallningsföretag, vägar, broar, skyddshäckar, läplanteringar och fasta stängsel. Elstängsel och andra lösa hägnader ävensom transportabla bevattningsanläggningar skola däremot redovisas såsom inventarier. Anläggning av perma-

nent betesvall skall ej redovisas såsom markanläggning.

Värdering av markanläggningar blir erforderlig endast i den mån avskrivningar skola göras. Detta torde främst bli fallet i fråga om täckdiken och täckta avlopp, varvid värderingen endast behöver avse fastställandet av återanskaffningsvärdet. Som grund härför bör utarbetas normvärden per ha eller per längdenhet. Material härför torde kunna erhållas från lantbruksnämndernas verksamhet. Sådant material sammanställas fortlöpande på lantbruksstyrelsen.

Inventarier

Till inventarier räknas traktorer och bilar samt övriga maskiner och redskap. Även i byggnaderna ingående maskinell utrustning, såsom mjölkkningsmaskiner, hydroforer, pumpar, elektriska varmvattenberedare, automatiska utgödslingsanordningar, hissar o. d. bör, som ovan påpekats, betraktas såsom inventarier. Mindre maskiner och redskap med ett inköpsvärde understigande 100 kr per styck uppföras dock icke i inventarieförteckningen. Inköpskostnaden härför påföres i sin helhet årets drift.

Värderingen av inventarier måste avse fastställandet av såväl återanskaffningsvärde som bruksvärde. Det förra kan beräknas genom att framräkna anskaffningsvärdet med ett index över prisutvecklingen på ifrågavarande tillgångar. Bruksvärdet synes kunna fastställas till halva återanskaffningsvärdet. Kommittén anser det emellertid inte möjligt att beräkna individuella bruksvärden för olika inventarier utan finner lämpligt att härvid sammanföra inventarierna i grupper (exempelvis bilar, traktorer, skördetröskor, maskiner samt övriga inventarier). Denna gruppindelning torde sedan även kunna komma till

användning vid avskrivningsberäkningen.

Fastställandet av inventariervärdena kräver en årlig inventering av beståndet. Därvid bör tillses, att maskiner och redskap, som ej längre äro i bruk, avföras från förteckningen. I samband med omläggningen av den jordbruks-ekonomiska undersökningen bör en ingående inventering av inventariebeståndet göras i syfte att även framskaffa material för fastställandet av avskrivningsfaktorn.

För tillgångar, vilka regelmässigt användas i flera driftsgrenar vid lantbruket, exempelvis traktorer i jordbruk och skogsbruk, anser utredningen, att en fördelning av deras värden skall ske mellan de olika grenarna i förhållande till den årliga användningstiden.

Husdjur

Värderingen skall här syfta till att bestämma djurens marknadsvärde. Kommittén har därvid ansett, att bokföringsbyråerna böra företaga denna värdesättning utifrån centralt fastställda normvärden avseende tiden för bokföringsårets början respektive slut. Dessa skola vara differentierade med hänsyn till djurens ålder och produktionsförmåga. Avsteg från normvärdena skall vara medgivet endast beträffande uppenbart eller sannolikt sjuka djur samt i fråga om djur med särskilt avelsvärde. Från normvärdena gjorda avvikelser i ena eller andra riktningen skola redovisas i bokslutet.

Förråd

Till förråd räknas dels egentliga förråd av olika slag, såsom utsäde, foder och gödselmedel, strömaterial, spannmål och andra produkter i lager, gagnvirke, bränsle, material för byggnads- och inventariereparationer osv., dels

kontanta penningar för bestridande av arbetslöner och andra löpande utgifter för driften, dels markförråd såsom utsäde, handelsgödsel och arbete för kommande års grödor.

Värderingen av förråd skall avse att fastställa marknadsvärdet eller bruksvärdet vid bokföringsårets början. Förskjutningarna under året avses skola fastställas via den löpande dagboksredovisningen samt vinstberäkningen. Vid värdesättningen av förråd per 31/12 böra lager av inköpt material och färdiga produkter, som kunna omsättas på marknaden, värderas till inköpspris respektive avsättningspris vid gården. Grovfodermedlen, som i regel sakna marknadspris eller över huvud taget icke kunna avyttras genom direktförsäljning, böra åsättas det värde, som animalieproduktionen normalt kan betala för detta foder. Därvid torde det inte vara möjligt att för varje gård göra en beräkning häröver. Det är endast genom D-bokföringen, som detta *förrädlingsvärde* kan fastställas. Kommittén föreslår därför, att i D-bokföringen erhållna förrädlingsvärden bli normerande för värdesättningen av grovfodret även i L-bokföringen. Hänsyn torde därvid böra tagas till kobesättningarnas produktionsförmåga och därmed varierande förrädlingsvärde å grovfodret. Där emot synes någon differentiering av foderenhetsvärdet på olika grovfodermedel icke behöva göras. Vad halmen beträffar torde denna i huvudsak användas såsom strömedel. Därvid synes det inte tillrådligt att åsätta den högre värde än uppsamlingskostnaden, för vilken standardtal böra kunna erhållas från D-bokföringen. I fråga om tillgodohavanden placerade i bank, värdepapper o. d. bör värdering ske till nominella belopp.

Värdering av skulder

Lån, växlar, checkräkningskrediter, leverantörsskulder, skatteskulder, interimistiska och övriga skulder böra upptagas till nominellt belopp. Det är därvid angeläget att i möjligaste mån rensa bort sådana skulder, som icke äro att hän-

föra till lantbruket. I övrigt böra samtliga skulder redovisas, antingen de äro räntekrävande eller ej. Specificering bör då göras dels på olika låneformer (hypotekslån, borgenslån, växlar etc.) och dels på olika lånegivande organisationer (ävensom privatpersoner).

Redovisning av intäkter i jordbruket

Kvantitetsredovisningen

I nuvarande jordbruksekonomiska undersökning har sammanställningen av kvantitetsuppgifter varit bristfällig på såväl intäktssidan som kostnadssidan. Ur åtskilliga synpunkter är detta en stor brist, och kommittén vill framhålla önskvärdheten av att kvantitetsredovisningen ägnas ett betydande intresse i fortsättningen. I den mån som jordbruksekonomiska undersökningen skall användas för upprättande av typjordbrukskalkyler, är det helt enkelt nödvändigt med en långt gående redovisning av kvantiteterna. Då L-bokföringen bl. a. skall tjäna detta ändamål, är följaktligen en sådan omfattande redovisning erforderlig i denna bokföring. I nedanstående uppställning angives, hur långt man därvid i stort sett bör gå beträffande intäkterna. För växtodlingen krävs kvantitetsredovisning för samtliga specificerade produkter med undantag av frukt och bär för avsalu, köksväxter för avsalu, husbehovsodling av frukt, bär och grönsaker, betesavgifter samt andra icke nedan särskilt angivna vegetabilier. Beträffande husdjuren böra kvantitetsuppgifter lämnas för samtliga poster. Producent- och kontantbidrag för mjölk bör därvid redovisas särskilt.

Intäktsspecifisering

Hästar, slakt

„ „ , liv

Hästar, dragkraft

Storboskap, slakt

Större kalv, „

Mindre „ „ „

Nötkreatur, liv

Helmjök till mejeri

Övrig helmjök

Producentbidrag

Landssmör

Gödsvin, slakt

Övriga svin, slakt

„ „ „ liv

Får, slakt

„ „ , liv

Ull

Höns

Kycklingar

Ägg

Annat fjäderfä

S:a husdjuren

Höstvete

Vårvete

Råg

Korn

Havre

Blandsäd

Matärter

Foderärter

Potatis, tidig

„ „ , sen

„ „ , till fabrik

Socketbetor

Höstraps och -rybs

Vårrops och -rybs

Vitsenap
 Oljelin
 Övriga oljeväxter
 Spånadslin
 Hampa
 Timotej
 Rödklöver
 Alsikeklöver
 Luzern
 Foderbetsfrö
 Kålrotsfrö
 Rovfrö
 Frukt och bär för avsalu
 Fältmässig odling av köksväxter
 Hö
 Halm
 Bete
 Övrigt grovfoder
 S:a växtodlingen

Vid beräkningen av intäkterna måste uppdelning av varje intäktslag göras i olika element såsom inkomster, balansdifferenser och omsättning mellan jordbruket och brukaren samt mellan jordbruket och andra driftsgrenar inom och utom lantbruket. I annat fall torde icke förkalkyler kunna göras utifrån det material, som kan framkomma från den jordbruksekonomiska undersökningen. Vissa svårigheter kunna därvid uppstå beträffande redovisning av balansdifferenserna. Detta torde dock inte gälla så mycket växtproduktionen som kreaturen. För dessa senare kan det vara nödvändigt att föra särskilda anteckningar om kvantitativa förändringar med specifikation på djurslag och olika kvalitetsklasser inom dessa. Följande synpunkter kunna anföras på detta problem.

Balansdifferensen kan vara positiv eller negativ. En positiv differens kan kan vara betingad av reell värdeökning eller av beståndsökning genom inköp, en negativ av reell värdeminskning eller

av beståndsminskning genom försäljning. En uppdelning är svår att göra. Viktigare för ställningstagandet synes dock vara, att ett särläggande av de fyra faktorerna och korrigering av försäljningarna och inköpen med hänsyn till värdeökning och värdeminskning skulle komma att felaktigt förstora den marknadsmässiga omsättningen. Hela värdeökningen realiseras nämligen ofta inte utan blott nettovärdeökningen.

För samtliga djur av ett visst slag (hästar, nötkreatur etc.) kan balansdifferensen vara positiv för värdet och negativ för antalet eller tvärtom. Om man uppdelar djuren i ålders- eller kvalitetsklasser, kommer däremot balansdifferensens värde och antal alltid att överensstämma, dvs. båda bli antingen positiva eller negativa. En dylik uppdelning kommer emellertid att förstora balansdifferensen, eftersom man då inte kommer att kvitta de olika åldersklassernas positiva och negativa tal mot varandra. Metoden är ganska arbetskrävande och innebär, att för åldersgrupperna komma att redovisas balansdifferenser utan inbördes samband i fråga om å-priserna.

Avgörande för frågan om balansdifferensernas redovisning torde vara behovet vid typjordbrukskalkyleringen. Kan man nöja sig med uppgift om försäljning och leverans till brukaren, anställda samt förmänstagare, specificerad på värde och vikt (antal för livdjur) jämte värdeuppgift för balansdifferensen, måste det ur bokföringens synpunkt anses tacknämligt. Med hänsyn till att det i typjordbrukskalkylerna blir fråga om viss normalisering av såväl intäkter som kostnader (bl. a. genom medeltalsberäkning för flera år), torde dessa balansdifferenser bli relativt obetydliga och schematiserade, även om kvantiteterna redovisas. Kommittén har därför ansett, att tillfredsställande resultat kunna er-

hållas från uppgifterna om balansdifferensernas värde.

Vad intäktsredovisningen i övrigt angår kunna speciella problem uppstå i fråga om husdjuren. Intäkten härstammar här bl. a. från försäljningar av slaktdjur och livdjur. För de förra är det enkelt att redovisa såväl kvantiteter som värdesummor. En enkel styckredovisning av livdjuren synes däremot icke tillfredsställande för typjordbrukskalkylerna. Om styckangivelsen skall få någon betydelse, måste den differentieras på åldersklasser. Önskvärt är även att anteckningar kunna göras om levande vikt, särskilt gäller detta för smågrisar.

Försäljningarna av växtprodukter kunna avse antingen bruksvara eller utsäde. För det senare gäller i regel ett högre pris. Vid upprättandet av typjordbrukskalkyler är det önskvärt att kunna avskilja utsädet. Vad som därvid kan komma i fråga, synes dock endast vara kontraktsodlingar. Beträffande övriga försäljningar kan lantbrukaren ej med säkerhet avgöra, om varan kommer att användas såsom utsäde.

I samband med frågan om kvantitetsredovisning på intäktssidan vill kommittén även beröra *skörderedovisningen*. Det är angeläget att en noggrann sådan redovisning genomföres. Skördeuppgifterna böra därvid lämnas fortlöpande under produktionsåret i anslutning till skördens inbärgande respektive tröskning. I nuvarande jordbruksekonomiska undersökning redovisas skördeutfallet såsom nettoskörd, dvs. bruttoskörd med avdrag för lagringsförluster. För att erhålla överensstämmelse med den officiella statistiken anser kommittén, att skörderedovisningen i fortsättningen bör taga sikte på bruttoskördarna och företagas efter samma grunder som gälla för den officiella skördestatistiken.

Prissättningen av intäktsposterna

Vid prissättningen av såväl försålda produkter som inköpta material uppkommer frågan på vad sätt fraktkostnaderna böra behandlas. Kommittén kommer att diskutera hithörande problemkomplex i ett sammanhang och således här inte enbart beröra produktsidan.

Genom undersökningar, som kommittén företagit, har framgått, att tillvägagångssättet vid fördelandet av fraktkostnaderna för jordbruksprodukter och produktionsmedel torde vara mycket olika för olika varugrupper. Förhållandena skifta med hänsyn till gårdarnas belägenhet, utrustning med transportmedel, tillfälligheter m. m. Det bokförda å-priset blir därför mycket varierande från gård till gård, om man söker frilägga fraktkostnaderna. För driftsekonomiska behov torde ett dylikt friläggande icke medföra några fördelar. Fraktkostnaderna för en viss produkt eller ett visst produktionsmedel konstituerar en del av det pris, som jordbrukaren erhåller respektive får betala. Vid varje driftsekonomisk jämförelse synas därför fraktkostnaderna böra belasta den vara, som givit upphov till kostnaden. Om fraktkostnaden skulle särskiljas, bleve intäkter och kostnader påverkade härav i olika grad vid olika gårdar, eftersom fraktkostnaderna i vissa fall och på vissa orter påverka priset, medan de i andra fall för samma vara debiteras jordbrukaren direkt såsom fraktkostnad.

Om trots detta fraktkostnaderna skulle friläggas i bokföringen, förefaller det som den enda motiveringen skulle vara att söka nå fram till en uppfattning om de synliga fraktkostnadernas storlek bl. a. med hänsyn till jordbrukskalkylen. Kommittén har funnit, att behov av en sådan särredovisning av fraktkostnader för detta ändamål föreligger. Det torde också vara möjligt att i bokför-

ringen åstadkomma ifrågavarande redovisning. Detta kan göras på så sätt, att fraktkostnaderna antingen redovisas å ett speciellt konto eller att man i bokslutet särskilt uppsamlar dem från de olika varukontona. I förra fallet böra med hänsyn till de driftsekonomiska synpunkterna fraktkostnaderna fördelas på olika varugrupper (exempelvis spannmål, handelsgödsel, kraftfoder, potatis, etc.) i samband med bokslutet. I senare fallet påföras vederbörande varugrupper omedelbart dessa fraktkostnader.

Vid intäktsberäkningen för försålda produkter bör följaktligen frakten från dragas försäljningsinkomsterna. I fråga om värdesättningen av förändringar i balansposterna hänvisas till punkt c). För att i lönsamhetsundersökningen få bättre jämförbarhet mellan lantbrukare och andra yrkesgrupper, bör hänsyn tagas till huruvida lantbrukarna från gården erhållit vissa produkter till lägre priser, än vad de annars skulle fått betala för dem. Om så är fallet, är detta att betrakta såsom en förmån. Kommittén har ansett, att hithörande problem enklast lösas på så sätt, att lantbrukarfamiljens förbrukning av produkter från företaget värdesättes till det pris, lantbrukarna skulle få betala för dem, om de i stället inköptes. Det blir då i redovisningen inte fråga om några naturaförmåner, som sedan måste beaktas i lönsamhetsberäkningen.

Vid fastställandet av angivna pris har kommittén funnit, att man av praktiska skäl bör göra en viss schematisering.

Kommittén föreslår därför, att vegetabiliska produkter värderas efter producentpris vid gården, kött och fläsk efter avräkningspris samt övriga animaliska produkter i princip efter ortens detaljpris.

Behandlingen av prisdifferenser, förorsakade av konjunkturutvecklingen

Prisnivåns förändring från bokförlingsårets början och till dess slut kommer, som ovan framgått, att påverka tillgångarnas balansvärden. Kommittén är därvid av den uppfattningen, att konjunkturmässiga förändringar i lagervärdena från årets början och till dess slut böra påverka intäkterna respektive kostnaderna. Det lager, som finns vid årets början, försäljes i regel under perioden och ett nytt lager tillkommer genom årets produktion eller inköp, varvid eventuella nya priser böra få slå igenom. Vad gäller konjunkturmässiga förändringar i värdena å kreatur, anser kommittén, att dessa i princip ej böra påverka den för året redovisade intäkten. Dessa värdeförändringar böra därför överföras till ett särskilt värdereglingskonto.

Tillgångar, som försäljas under året, kunna ha ett annat utförsäljningspris än det i balansräkningen vid årets början åsatta värdet. Ett dylikt förhållande kan vara orsakat av en real värdeförändring (t. ex. tillväxt hos djur) eller en konjunkturmässig förändring av prisläget. Kommittén anser, att dessa värdeförändringar böra få direkt påverka intäkten för året.

Redovisningen av kostnader i jordbruket

Arbetskostnader

I nuvarande jordbruksekonomiska undersökning sker redovisning av arbets-

förbrukningen för varje vecka, varvid antecknas antalet dagsverken eller arbetstimmar med uppdelning på bruka-

ren, son, dräng, daglönare, hustru, dotter, jungfru samt dragkraft. För varje arbetarkategori göres dessutom uppdelning på lanthushållning, skog, körförtjänster och annan verksamhet. Gruppen lanthushållning specificeras på ordinarie arbeten, nyodling, ny- eller ombyggnad (ej reparationer) samt grundförbättringar. Däremot sker ingen fördelning på jordbrukets olika produktionsgrenar.

Då det gäller familjens arbete är redovisningen vid åtskilliga gårdar mycket bristfällig. Här har man dessutom, i det fall antalet redovisade timmar per år varit mycket högt, vidtagit en maximering efter särskilda principer. Det sedan fastställda timantalet har genom prestationskoefficienter omräknats till fullgoda timmar. Dessa ha sedan värdesatts efter den lön, som motsvarande lejd arbetskraft skulle ha kostat. Anslutningen till officiell lönestatistik synes därvid vara ganska ofullständig.

Den arbetskostnadsberäkning, som sålunda föreligger i nuvarande jordbruks-ekonomiska undersökning, är enligt kommitténs mening icke tillfredsställande. I första hand är det angeläget, att redovisningen av antalet timmar blir mera noggrann och fullständig samt att fördelning företages på de hjälpkostnadsställena och driftsgrenar, som äro erforderliga i L-bokföringen. Någon maximering av familjearbetet synes därvid icke tillräddig. Värdesättningen av detta arbete bör vidare göras efter enhetliga, bestämda principer samt ansluta till officiell lönestatistik. Som arbetskostnad bör även s. k. omkostnader för arbetskraften räknas. Kommittén skall nu i detalj diskutera arbetskostnadsberäkningen.

Redovisning av arbetstider vid gården skall lämnas för varje dag i en särskild journal: "Arbets- och dragkrafts-

redovisning". Därvid bör antecknas antalet arbetstimmar under dagen för envar vid gården arbetande person. Anteckningar böra även göras rörande förekomst av ackordsarbete. Å samma formulär skall också redovisas användningen per dag av hästar och traktorer. Särskilda uppgifter böra dessutom införas om varje arbetares ålder.

De redovisade arbetstimmarerna skola för varje arbetare veckovis fördelas på följande grenar respektive hjälpkostnadsställena:

Djurskötsel

Jordbruk i övrigt

Trädgårdsbruk

Skogsbruk, nyplantering och andra nyanläggningar

Skogsbruk, avverkning, transport och underhåll

Inventarier

Bostäder

Ekonomibyggnader

Markanläggningar, underhåll

„ „ „ nyanläggning

Körslor mot ersättning

Annat förtjänstarbete

Hushåll och privat.

Vid årets slut skola de för familjemedlemmarna redovisade timmarna omräknas till fullgoda mans- respektive kvinnotimmar med hjälp av prestationskoefficienter för de olika personerna. Dessa koefficienter böra sättas av vederbörande uppgiftsinsamlare i samråd med brukaren. Den sålunda erhållna arbetsförbrukningen skall sedan omräknas till fullgoda manstimmar, varvid som omräkningsfaktor användes för män 1,0 och för kvinnor föreliggande lönerelation mellan män och kvinnor över 18 år.

Vid värdesättningen av arbetsförbrukningen bör man för lejd arbetskraft räkna med verkliga utbetalda löner. Som arbetskostnad bör, enligt vad som

ovan sagts, även upptagas vissa omkostnader för den anställda arbetskraften. Hit höra olycksfallsförsäkringar och liknande utgifter. Men även den merkostnad, lantbrukaren har för arbetarbostäderna utöver hyresvärdet, bör hänföras till arbetskostnaderna. De för egendomen föreliggande årskostnaderna för arbetarbostäder minskas sålunda med hyresinkomsterna, och skillnaden betraktas såsom en arbetsomkostnad.

Vid värdesättningen av familjemedlemmarnas arbete bör den grundläggande regeln vara, att detta arbete skall värderas efter samma principer som gälla för den lejda arbetskraften. Samma kostnad bör belastas driften, oavsett om arbetet utföres av den ena eller andra kategorien. Här böra då även de s. k. arbetsomkostnaderna beaktas. De betalda arbetslönerna innefatta dessutom olika element, nämligen grundlön för ordinarie tid och arbete, värdet av åtnjuten naturaförmåner, indextillägg och uppburen ersättning för semester, sjukbidrag, ersättning för rykt, ersättartjänstgöring, övertidsarbete o. d. Genom socialstyrelsens lönestatistik kan man få uppgifter härom (närmast aktuell är medeltimplönen, specificerad på olika arbetarekategorier). Svårigheten med att använda denna statistik är dock för jordbruksbokföringens del densamma som för jordbrukskalkylens, nämligen den långa eftersläpningen i bearbetningen. För de definitiva uppgifterna i lönestatistisk årsbok utgör denna eftersläpning ca $1\frac{1}{2}$ år och för de preliminära i sociala meddelanden ca $\frac{1}{2}$ år. Härav framgår, att, om denna metod skall användas, det torde bli nödvändigt att framskriva avtalslönen medelst en s. k. överbetalningsfaktor, dvs. relationstalet mellan lönen enligt socialstyrelsens lönestatistik för det senast kända året och avtalslönen för samma år.

Man kan emellertid även tänka sig att företaga en syntetisk beräkning genom att till den avtalsmässiga grundlönen göra tillägg för semester och övertidsersättning (den senare kan beräknas på grundval av merersättningen för övertid enligt socialstyrelsens statistik, vilken är ganska konstant år från år). Över- eller underbetalningar bli därvid icke beaktade men torde inom jordbruket vara av relativt liten betydelse. Med hänsyn till att denna metod innebär en avsevärd förenkling och ger större fasthet i kalkylerna, har kommittén ansett värderingen av familjearbetet böra ske på grundval härav. Specificering bör därvid göras på kontant lön, semesterersättning och övertidsarbete.

Den slutgiltiga värdesättningen av brukarens arbete (vilken genom ovan angivna principer även blir normerande för värdering av annat familjearbete) torde kunna göras efter i huvudsak två metoder. Enligt den ena skulle arbetet uppdelas i grupper, som i stort sett svara mot lantarbetareavtalets lönekategorier, och ifrågavarande timmar skulle värdesättas efter respektive löner. Enligt den andra skulle man räkna med en enhetlig lön för allt arbete. Vad den förstnämnda metoden beträffar torde det av praktiska skäl vara nödvändigt att begränsa uppdelningen till ett fåtal grupper, helst endast djurskötsel och annat arbete. Användes endast två grupper synes arbetet kunna värdesättas efter avtalslöner för djurskötare respektive efter kördrängslönen. Denna metod synes åtminstone acceptabel vad beträffar storleksgrupperna I och II. Vid grupperna III—VII kan det däremot diskuteras, huruvida det ej vore lämpligare att värdesätta arbetet i växtodlingen efter de löner, som utgå till kördräng och traktorskötare (exempelvis aritmetiskt genomsnitt av dessa).

I det fall man överväger att tillämpa en enhetlig lön för allt fullgott familje- arbete, synes närmast en sammanväg- ning av avtalslönerna efter antalet an- ställda arbetare komma i fråga. Denna metod tillämpas i jordbrukets totalkal- kyl. Häremot kan göras den anmärk- ningen, att familjemedlemmarna inte äro sysselsatta med i genomsnitt sam- ma arbeten som den lejda arbetskraften. Så stora skillnader torde dock inte före- ligga. Metoden har emellertid den för- delen, att man i efterhand lätt kan kon- statera, vilken timlön som använts. Be- räkningen blir därför mera lättförståe- lig och är dessutom enklare att genom- föra i praktiken. Med hänsyn härtill har kommittén stannat vid att rekommen- dera en användning av ifrågavarande genomsnittslön för värdesättningen av familjearbetet.

För att full jämförbarhet i arbetskost- nadshänseende skall erhållas mellan fa- miljen och lejd arbetskraft är det, som ovan påpekats, nödvändigt att taga hän- syn till vissa merkostnader, som arbets- givaren får vidkännas för den lejda ar- betskraften. Hit får då först och främst räknas den obligatoriska olycksfallsförsäkringen. Då brukaren och övriga fa- miljemedlemmar ej omfattas av olycks- fallsförsäkringslagen, få de stå självrisk, och driften bör då belastas med en kal- kylmässig kostnad, motsvarande premi- en för olycksfallsförsäkring. Sedan den 1 januari 1949 beräknas denna premie på totallönen med 1,250 procent för manliga och med 0,725 procent för kvinnliga arbetare. I det fall särskild olycksfallsförsäkring tagits för familje- medlemmarna, bör avgiften härför upp- tagas såsom en arbetsomkostnad i stäl- let för nyssnämnda beräknade belopp. I konsekvens med den tidigare fast- slagna regeln, att driften bör belastas med samma kostnad, oavsett om arbetet

utföres av familjemedlemmar eller lejd arbetskraft, bör även merkostnaden för arbetarbostäder tillgodoräknas familje- arbetet såsom en förmån. Denna mer- kostnad bör då uttryckas per timme och beaktas på samma sätt som övriga till- lägg till avtalslönen. Man synes därvid- lag kunna beräkna ett för hela landet enhetligt tillägg för ifrågavarande bo- stadsförmån. Kommittén har ansett, att hänsyn då bör tagas till förekomsten av dessa förmåner bland lantarbetarna. Uppgifter härom kunna erhållas från undersökningar, som med vissa mellan- rum företagas av Svenska Lantarbetare- förbundet rörande arbetarbostädernas fördelning efter äganderätt. Som en ori- entering redovisas i nedanstående tablå fördelningen enligt lantarbetareförbun- dets undersökning 1949, vilken omfat- tade 14 579 bostäder.

Hyresbostad hos arbetsgivare	82,4 %
” i öppna marknaden	4,7 „
Egna hem	9,9 „
Torp och arrendebostäder	3,0 „
Summa	100,0 %

Driftsledning

Hittills har ersättningen för driftsled- ning vid gårdar, där brukaren själv sva- rar för denna, beräknats för jordbruks- driften med viss procent av taxerat jord- bruksvärde. Detta förfaringssätt synes vara mindre lämpligt. För det första torde kostnaderna för driftsledning un- der ett visst år och mellan olika gårdar icke variera proportionellt med fastig- heternas taxeringsvärde. För det andra blir överensstämmelsen med lejd drifts- ledarpersonals löneutveckling synnerli- gen dålig. Denna följer givetvis icke taxeringsvärdenas förändringar. Kom- mittén anser därför en omläggning av principerna för beräkningen av drifts- ledarersättningen erforderlig.

Beräkningen av kostnaderna för driftsledning är ett mycket svårlöst problem, som enligt kommitténs mening knappast kan få en principiellt riktig utformning utan måste lösas genom en rimlig konvention. Ur principiella synpunkter synes denna kostnad böra uppgå till vad lejd driftsledning vid motsvarande gårdar belöper sig på. Då emellertid denna kostnad varierar med ett mycket stort antal faktorer, har det inte varit möjligt att på grundval av nu föreliggande material få fram några säkra funktionssamband. Kommittén vill därför rekommendera, att man för jordbruket tills vidare räknar med ett bestämt belopp per ha. För att fixera detta bör man utgå från bokföringsgårdar med över 50 ha åker, där driftsledningen i huvudsak utövas av anställd personal. Den därvid för visst år erhållna siffran bör sedan omräknas följande år med hänsyn till löneutvecklingen för driftsledarpersonal. Uppgifter härom kunna erhållas från Svenska Lantbruks-tjänstemannaförbundets lönestatistik.

Material och tjänster

I möjligaste mån bör fullständig kvantitetsredovisning lämnas för de olika materialen och tjänsterna. Därvid bör specificering göras på i stort sett följande poster:

Husdjuren

- Fodersäd
- Kli
- Oljekraftfoder
- Majs
- Hönsfoderblandning
- Övrigt kraftfoder
- Melass
- Betmassa
- Mineralfoder
- Tran
- Vitaminpreparat

- Strömedel
- Rengörings- och desinfektionsmedel
- samt medicin
- Veterinär
- Semin- och betäckningsavgifter
- Avels- och kontrollföreningar

Växtodlingen

- Superfosfat
- Thomasfosfat
- Kalisalt
- Kalksalpeter
- Kalkammonsalpeter
- Chilesalpeter
- Kalkkväve
- Svavelsyrad ammoniak
- Råmalen kalk
- Bränd kalk
- Besprutnings- och bepudringspreparat
- Skördegarn
- Foderkonserveringsmedel

Diverse gemensamma material och tjänster

- Fotogen och brännoljor
- Bensin
- Smörjmedel
- Bränsle
- Elström
- Frakter
- Försäkringar
- Föreningsavgifter
- Personbilar
- Dragkraft, traktorer
- „ „, lastbilar
- Ersättning för maskiner
- „ „, maskinskötare

Kostnadsberäkningen för material bör inkludera inköpspriset samt fraktkostnaden till gården. Detta kan ske på så sätt, att frakter för hemtransporter antingen direkt påföras eller i efterhand fördelas på olika materialgrupper. Som ovan framhållits böra dock fraktkost-

naderna, oberoende av fördelningssättet, redovisas så att sammanställningar av dessa kunna göras i efterhand.

För spannmål och frö får man genom utgiftsredovisningen uppgift om årets utsädesinköp. Som kostnad bör dock i L-bokföringen inget utsäde redovisas, utan inköpen härför böra avdragas intäkterna.

Som kostnad för driften synes det numera inte vara nödvändigt att betrakta fastighetsskatten. Endast i undantagsfall torde lantbrukarens sammanlagda arbets- och kapitalinkomst understiga 5 procent av egendomens taxeringsvärde, vilket är en förutsättning för att denna skatt skall vara att anse såsom en kostnad för driften.

Avskrivning och underhåll

Byggnader

Kommittén anser det inte vara möjligt att för närvarande skilja mellan avskrivning och underhåll för byggnader. Dessa kostnader böra därför beräknas såsom viss procent av byggnadernas återanskaffningsvärde. För fastställandet av detta procenttal har kommittén sammanställt och bearbetat tillgängligt material. Detta utgöres av SFL:s fortlöpande undersökningar rörande nybyggnadsverksamheten inom lantbruket samt deklaraionsundersökningarna.

Resultaten av dessa bearbetningar ha i huvudsak blivit följande. Anläggnings- och underhållskostnaderna för lantbrukets byggnader ha i medeltal för åren 1943—1949 beräknats till 350,3 milj. kr per år, uttryckta i 1946 års prisnivå. Det sammanlagda återanskaffningsvärdet å ekonomibyggnader och bostäder har för år 1946 beräknats till 13 360 milj. kr. Ställes den sistnämnda siffran i relation till de årliga anläggnings- och underhållskostnaderna, erhålles en avskrivnings- och underhålls-

faktor för åren 1943—1949 på i medeltal 2,62 procent. Med hänsyn till att dessa beräkningar med nödvändighet måste bli relativt osäkra, vill kommittén rekommendera, att årskostnaderna för underhåll och avskrivning å lantbrukets byggnader tills vidare beräknas till 2,5 procent av motsvarande återanskaffningsvärden.

Kommittén anser det önskvärt, att det föreslagna faktorvärdet, 2,5 procent, grundligt prövas. En sådan prövning kan omedelbart ske genom en specialundersökning av byggnadsutgifterna under senare år vid de bokföringsgårdar, som ingingo i SFL:s undersökning år 1946 och för vilka därvid fastställdes återanskaffningsvärdet å byggnadsbeståndet. Undersökningen torde böra begränsas till de gårdar, som fortfarande deltaga i den jordbruksekonomiska undersökningen.

Framdeles bör en undersökning av årskostnadernas storlek kunna ske på grundval av det material, som direkt kan påräknas från den jordbruksekonomiska undersökningen. Ifrågavarande undersökning angående kostnaderna för underhåll och avskrivning kan därvid utföras enligt tvenne olika metoder. Den första metoden innebär, att man för olika grupper av byggnader fixerar den driftsekonomiska varaktighetstiden och sedan syntetiskt beräknar det underhåll, som kräves för byggnaderna under ifrågavarande livslängd (metod I). Den andra metoden går ut på att man systematiskt under en följd av år insamlar uppgifter om de faktiska utgifterna för förnyelse och underhåll av byggnaderna vid ifrågavarande gårdar samt ställer dessa utgifter i relation till byggnadernas återanskaffningsvärde (metod II).

Man kan anföra såväl för- som nackdelar med båda metoderna. Metod II har den fördelen, att den anknyter till ett

faktiskt material. Man bör dock vara medveten om att de insamlade uppgifterna avse en förfluten period, under vilken byggnadernas ekonomiska livslängd kan ha varit en annan än vad som blir fallet i framtiden med hänsyn till väntade ekonomiska och tekniska förändringar. Metoden har även den nackdelen, att de insamlade uppgifterna om utgifter för förnyelse och underhåll även innefatta utgifter för standardhöjning av byggnadsbeståndet (exempelvis förbättrad teknisk utrustning). Då det torde vara omöjligt att fränksilja dessa utgifter, får man en något för hög total utgiftssumma vid beräkning av underhålls- och avskrivningsfaktorn. I den samma ingår således även viss nyinvestering, som icke är att uppfatta såsom återanskaffning. I den mån driftsförändringar äga rum, medförande ett mindre byggnadsbehov, kan underhållet eftersättas. De insamlade byggnadsutgifterna kunna då ge en för låg underhålls- och avskrivningsfaktor.

Metod I har den fördelen, att den tager sikte på byggnadernas driftsekonomiska varaktighet. Det torde dock vara uppenbart, att beräkningen av denna varaktighet blir synnerligen subjektiv. Vissa hållpunkter rörande byggnadernas varaktighet finnas dock genom de undersökningar, som företagits inom SFL (meddelande nr 1). Man kan enligt dessa undersökningar utgå ifrån en ekonomisk varaktighetstid av ca 40—50 år. Det är emellertid möjligt att erhålla viss uppfattning om vad variationer härvidlag ha för betydelse för de sammanlagda underhålls- och avskrivningskostnaderna. Genom de syntetiska beräkningarna av underhållskostnaderna skulle man kunna få uppgifter om hur dessa kostnader variera med olika varaktighetstid för byggnaden. Om det därvid visar sig, att kurvan för totalkost-

naderna är ganska flack kring punkten för sannolik ekonomisk varaktighetstid, betyder subjektiviteten i bedömningen av denna ekonomiska livslängd inte så mycket. Ett bestämt svar på hithörande frågor kan dock inte ges, förrän en syntetisk beräkning av underhållskostnaderna företagits.

Kommittén har icke kunnat ge företräde åt den ena eller andra metoden utan funnit det angeläget, att den jordbruksekonomiska undersökningen på detta område får en sådan uppläggning, att båda dessa metoder kunna prövas. Metod I måste därvid begränsas till byggnader med känd uppföringstid, för vilka uppgifter om årliga underhållskostnader sedan skola insamlas och ställas i relation till byggnadens ålder. Det torde vara nödvändigt, att undersökningar härav omhänderhavas av en byggnadsteknisk institution, exempelvis SFL, vilken bör erhålla möjlighet att från egendomarna i den jordbruksekonomiska undersökningen erhålla uppgifter om företagna underhållsarbeten vid ifrågavarande byggnader. Bokföringsbyråerna böra sålunda årligen lämna dylika uppgifter till SFL, som bearbetar dessa för angivna syfte.

Metod II förutsätter en redovisning av de sammanlagda underhålls- och nybyggnadsutgifterna för en lång period. Därvid bör åtskillnad göras mellan bostäder och ekonomibyggnader. Utgiftsredovisningen i den jordbruksekonomiska undersökningen bör sålunda möjliggöra en sammanställning av ifrågavarande poster.

Markanläggningar

Den metod, som i nuvarande jordbruksekonomiska undersökning användes för beräkning av avskrivningskostnaden för markanläggningar innebär, att man utgår från faktiska utgifter här-

för under året. Skulle emellertid dessa överstiga 10 kr per ha jordbruksjord, regleras det överskjutande beloppet på värderegleringskonto i och för framtida avskrivning. Kommittén har icke kunnat finna denna metod tillfredsställande. I fråga om underhållet synes dock nuvarande tillvägagångssätt acceptabelt. Detta innebär, att de löpande årsutgifterna härför betraktas såsom underhållskostnad för året. Dessa böra dock i sin helhet redovisas i en post, vilket innebär, att eget arbete och material för underhåll av markanläggningar också medtages. Beträffande avskrivningen anser kommittén, att denna principiellt bör beräknas såsom visst procenttal av återanskaffningsvärdet. För de olika markanläggningarna böra därvid följande synpunkter beaktas.

För täckta *tegdiken* och *avlopp* bör räknas med en avskrivningsfaktor av 2 procent. Denna har grundats på erfarenhetstal, som kommittén insamlat från vissa täckdikningsexperten. Någon möjlighet eller anledning att differentiera denna faktor på olika områden eller jordbruk synes icke föreligga.

I fråga om *öppna diken* och *avlopp* samt *vägar* bör avskrivning ej göras, då dessa kunna förutsättas ha ett bestående värde. Sker en väsentlig förbättring av en redan befintlig anläggning och medför denna relativt stora utgifter, böra dessa periodiseras. Övriga underhållsutgifter redovisas såsom kostnader för året.

Stenröjning kan utföras antingen som underhållsarbete eller också ha karaktär av nyanläggning. Successiv bortplockning av sten från åker på relativt stenfria fält bör betraktas som underhållsarbete. Utgifterna härför upptagas då som kostnader i bokföringen för ifrågasvarande år. Stenröjning i större skala och med anlitande av maskinella hjälp-

medel bör anses som nyanläggning. Kostnaderna härför skola icke göras till föremål för avskrivning.

Inventarier

I nuvarande jordbruksekonomiska undersökning har någon skarp gränsdragning icke gjorts mellan driftsbokföringens och affärsbokföringens avskrivningsberäkning i avseende på inventarier. Kommittén har emellertid ansett, att även denna kostnad bör bestämmas efter driftsekonomiska principer, varvid man i enlighet med vad som är fallet för byggnader och markanläggningar bör räkna med visst procenttal på återanskaffningsvärdet. I motsats till vad som gäller för byggnader synes man dock här kunna skilja mellan avskrivning och underhåll. Det senare bör upptagas med i bokföringen redovisade utgifter härför. När mera omfattande underhållsarbeten förekomma, vilka i viss mån ha engångskaraktär (exempelvis en större renovering av traktor), böra dock kostnaderna för dessa periodiseras och sålunda fördelas på ett visst antal år.

Några undersökningar, som lett till tillfredsställande upplysning om avskrivningsfaktorn för inventarier, ha ännu icke utförts. Kommittén har därför ovan föreslagit, att i samband med den första inventeringen efter den jordbruksekonomiska undersökningens omläggning en noggrann genomgång skulle göras av maskinbeståndet. Uppgifter skulle därvid insamlas om de olika inventariernas nuvarande ålder ävensom om deras beräknade återstående driftsekonomiska livslängd. På grundval av dessa uppgifter torde det vara möjligt att bestämma den totala ekonomiska varaktighetstiden och således avskrivningsfaktorn. Av praktiska skäl är det därvid önskvärt att gruppera inventarierna i grupper med ungefär lika livslängd och

för hela gruppen tillämpa en enhetlig avskrivningsfaktor. Med utgångspunkt från en sådan undersökning bör det även bli möjligt att bedöma, huruvida viss differentiering av avskrivningsfaktorn bör göras mellan mindre och större gårdar och mellan olika områden.

Kommittén anser det önskvärt, att en undersökning av angiven art genomföres i samarbete med Jordbrukstekniska Institutet. För att få de därvid erhållna resultaten bättre verifierade och avskrivningsfaktorn anpassad till utvecklingen, syns det vara nödvändigt att dylika undersökningar av inventariebeståndet vid räkenskapsgårdarna utföras med vissa års mellanrum, exempelvis vart femte år.

Den metod för beräkning av inventariernas avskrivningskostnader, som kommittén här föreslagit, torde ur principiella synpunkter vara oantastbar. Kommittén är emellertid medveten om att det i praktiken kan vara svårt att få ett riktigt grepp om den driftsekonomiska livslängden. Denna kan bli både för högt och för lågt beräknad, medförande för låga respektive för höga avskrivningskostnader. Komplikationer kunna även uppstå, genom att vissa maskiner genomgå omfattande reparationer, vilka äro att betrakta såsom förnyelsearbeten. Kommittén har därför diskuterat en individuell avskrivning av inventarierna efter uppgjord avskrivningsplan. Härigenom skulle man inte behöva befara, att antalet avskrivningsår blir större än den verkliga livslängden. I praktiken synes emellertid komplikationer inträda även enligt denna metod, framför allt därigenom, att omsättningen av gårdar är stor i den jordbruksekonomiska undersökningen och att full representativitet är svår att uppnå. En individuell avskrivningsberäkning efter en uppgjord plan torde dess-

utom innebära ett så betydande arbete, att kommittén icke funnit denna metod möjlig att tillämpa i undersökningen. För att i möjligaste mån eliminera riskerna för att avskrivningstiden enligt den av kommittén föreslagna metoden icke blir större än den verkliga livslängden, böra bokföringsbyråerna tillse, att gamla maskiner icke längre medtagas i inventarieförteckningen när nya anskaffats, såframt detta icke motiverats av särskilda förhållanden.

Husdjuren

Då det gäller husdjuren tillämpas i nuvarande jordbruksekonomiska undersökning ingen direkt kalkylmässig avskrivning. För hästar betraktas såsom kostnad den värdeminskning, som äger rum under året och som registreras genom förändringen i balansvärdena från årets början och till dess slut. Sker en tillväxt i hästbeståndet, redovisas värdet härav såsom en intäkt. I fråga om övriga djur minskas tillväxtvärdet med årets värdeminskningssbelopp. I regel erhålles då en positiv differens, vilken uppföres som intäkt (negativa differenser redovisas såsom kostnader).

Kommittén har inte funnit anledning att för L-bokföringens del frångå den jordbruksekonomiska undersökningens principer på denna punkt. För driftsekonomiska syften är dock ett dylikt förfaringsätt mindre tillfredsställande och bör icke tillämpas i D-bokföringen. I denna är det givetvis av intresse att få en redovisning av kostnaderna för värdeminskning även för andra djur än hästar.

Räntekostnader

I nuvarande jordbruksekonomiska undersökning betraktas inte räntorna såsom driftskostnader. Vid uträkning av de totala produktionskostnaderna och

företagarvinsten har man dock kalkylerat med räntekostnader, vilka beräknats utgå med 4 procent på investerat kapital. Någon motivering för användandet av 4 procent som räntefaktor har icke givits.

Som ovan påpekats finner kommittén angeläget, att räntorna medtagas som kostnader och därvid utgå med viss procent av i företaget investerat kapital, beräknat enligt tidigare angivna grunder. Här blir det därför endast räntefaktorn, som behöver diskuteras. För att bestämma denna kunna främst nedan angivna alternativ tänkas ifrågakomma.

Alternativ I

För räntekrävande främmande kapital räknas med faktiskt utbetalda räntor. Dessa kunna erhållas direkt från affärsbokföringen och det möter således inga hinder att fastställa dem. I fråga om eget kapital blir däremot problemet avsevärt mer komplicerat. Vad först kapitalbeloppet beträffar, synes det dock, utgående från kommitténs förslag att beräkna detta med utgångspunkt från passivsidan, vara möjligt att nå fram till acceptabla resultat. Vad sedan räntefoten angår, kunna olika principiella synpunkter läggas på dess beräkning.

Om man utgår från att lantbrukarna ha fri valmöjlighet i avseende på placeringen av sitt kapital, vilket man åtminstone i vissa fall och i andra fall till viss grad kan förutsätta, synes det motiverat att räkna med den räntefaktor, som skulle kunna uppnås vid alternativ placering av detta kapital. Därvid torde inte så många placeringsobjekt kunna ifrågakomma. I första hand synes det vara fråga om insättning i sparbank och möjligen även placering i statsobligationer. Det skulle således vara sparbankernas inlåningsränta och avkastningen på

ifrågavarande obligationer, som borde beaktas vid fastställandet av räntefaktorn för eget kapital, investerat i lantbruket.

Gentemot denna princip kan hävdas, att valmöjligheterna för lantbrukarna att placera sitt kapital inte äro så stora, att man här generellt kan räkna med alternativ placering. Diskussion kan vidare uppstå beträffande det mest sannolika placeringsobjektet och således räntefotens storlek. Slutligen kan framhållas, att lantbrukarnas egna investeringar i företaget i regel avse den övre delen av det investerade kapitalet, varmed följa andra risker än vid placering av kapitalet i sparbank eller obligationer. Kommittén har ansett, att särskilt den senare invändningen har stort berättigande.

Alternativ II

Om man önskar komma ifrån svårigheterna att bestämma en speciell räntefaktor för eget kapital och samtidigt taga hänsyn till de riskförhållanden, som äro förbundna med investering av kapital i lantbruket, är det lämpligt att gruppera kapitalet efter risksynpunkter och anpassa räntesatserna härefter. Därvid torde det vara nödvändigt att utgå från aktivsidans gruppering på fastighet och övriga tillgångar. Kapitalplacering i den förra kan anses säkrare än i de senare och således motivera skillnader i räntesatser. Även en uppdelning av det kapital, som är investerat i fastigheten, kan vara riktigt med hänsyn till att risken är mindre för den undre än den övre delen. Kommittén har därvid ansett, att detta kapital bör uppdelas med utgångspunkt från möjligheterna att erhålla inteckningslån. För närvarande kunna primära lån med inteckning som säkerhet erhållas till ungefär 60 procent av taxeringsvärdet. För det

kapital, som motsvarar denna del, bör sålunda räknas med den vägda medelräntan å in-teckningslån. Man kan då diskutera, huruvida man bör använda gällande räntesatser å nya lån, eller om man skall eftersträva en viss stabilitet i desamma genom att exempelvis beräkna ett löpande 10-årsmedeltal (för under dessa år utlämnade lån) eller genom att beräkna en genomsnittlig ränta för alla slag av utestående primärlån. Enligt kommitténs mening tala öfvervägande skäl för att använda de räntesatser, som avspegla det aktuella läget på kapitalmarknaden, och att man således utgår från räntefoten för nya lån. För den del av fastighetsvärdet, som ligger öfver in-teckningsgränsen för primärlån, synes kapitalplaceringen vara mera riskfull. Kommittén har därför med stöd av uppgifter rörande i allmänhet utgående räntor för dylika lån ansett, att man här bör räkna med en räntefot, som öfverstiger in-teckningslå-nens med 0,5. För kapital, investerat i fastigheten, leder således denna metod till det resultatet, att man för 60 procent av taxeringsvärdet bör räkna med den aktuella in-teckningsräntan för primärlån och för återstående fastighetsvärde in-tecknings-räntan + 0,5 procent.

I fråga om kapital, investerat i drifts-tillgångar, äro riskförhållandena helt naturligt annorlunda än beträffande fas-tigheten. Även här torde dock risken bli större, ju högre upp lånen ligga. Kom-mittén har dock av praktiska skäl icke ansett det möjligt att räkna med olika

räntefaktorer för skilda delar av detta kapital. Det synes tillfredsställande, om man här kalkylerar med den vägda me-delräntan å växel- och borgenslån för det sammanlagda i driftstillgångar in-vesterade kapitalet.

Vid bedömning av ovan angivna al-ternativ för beräkning av räntefaktorn har kommittén funnit, att alternativ II visserligen blir mera konventionellt än alternativ I men att det i praktiken sy-nes vara lättare att genomföra. Dess-utom torde härigenom lantbrukets spe-ciella riskförhållanden i avseende på kapitalinvesteringarna bättre bli beaktade. Kommittén vill på grund härav förorda alternativ II vid ränteberäk-ningen.

Kommittén har undersökt, huruvida räntesatserna visa några större varia-tioner mellan olika landsdelar. Det har därvid framgått, att det inom hypoteks-institutionerna inte förekomma några regionala växlingar. Jordbrukskassor, sparbanker och affärsbanker tillämpa däremot vissa regionalt differentierade räntesatser, varvid man i huvudsak kan skilja mellan norra och övriga Sverige. Inom jordbrukskassorna ligger sålunda räntefoten år 1950 6,5 procent högre i norra än i södra och mellersta Sverige. Inom sparbankerna är motsvarande procenttal 5,4. Affärsbankernas regiona-la differentiering har inte exakt kunnat belysas. För de olika låneformerna ha följande räntesatser tillämpats.

<i>Jordbrukskassor</i>	Södra och mellersta Sverige	Norra Sverige
Primärlån i jordbruksfastighet	3,10	3,29
Sekundärlån (60—70 procent) i jordbruksfastighet	3,42	3,54
Borgenslån	3,80	3,96
Nya växellån	4,04	4,58
Omsatta låneväxlar	4,54	4,67
Kredit i räkning	3,21	3,50
<i>Sparbanker</i>		
Ikke bundna inteckningslån	3,01	3,09
Borgenslån	3,65	3,93

För lånat kapital vore det givetvis riktigt att beakta de skillnader, som föreligga i räntesatserna mellan norra och övriga Sverige. Dessa äro dock av relativt liten storlek och torde för den samlade lånesumman inte betyda så mycket. För eget kapital bör uppenbarligen räntefaktorn icke alls beröras av ifrågavarande variationer, eftersom dessa icke ha någonting med riskförhållandena att göra. Då sålunda en regional differentiering av räntesatserna skulle vara av relativt liten praktisk betydelse, har kommittén ansett det tillfredsställande att räkna med för hela landet enhetliga räntesatser.

Fördelningen av gemensamma kostnader på olika driftsgrenar

I lantbruket föreligga vissa kostnader, som äro gemensamma för de olika driftsgrenarna, främst jordbruk och skogsbruk. Då det ansetts angeläget att genomföra en lönsamhetsberäkning för varje driftsgren, måste dessa gemensamma kostnader fördelas. De kostnader, som därvid beröras, äro i huvudsak arbetsomkostnader, förvaltning, indirekta räntor samt kostnader för dragkraft och vissa inventarier. Som ovan framgått skola arbetsomkostnaderna direkt inkluderas i timkostnaden för arbetskraften, varigenom fördelningen på olika drifts-

grenar sedan sker efter antalet redovisade timmar. Omkostnader för förvaltning (porto, telefon o. d.) böra fördelas proportionellt mot vederbörande grenars driftsledningskostnad, för vilkens beräkning redogörelse lämnas å sid. 45 ff och 56. De räntor, varom här är fråga, avse kapital investerat i fastigheten. Dessa böra fördelas efter taxerings- respektive marknadsvärdets uppdelning på jordbruk och skogsbruk, i den mån dylik uppdelning kan göras.

Kostnaderna för dragkraft (hästar, traktorer, lastbilar) böra fördelas efter användningstiden i vederbörande grenar. För att kunna göra en sådan fördelning krävs emellertid en totalkostnadsberäkning för hästar och traktorer (eventuellt lastbilar). Denna dragkraft skall sålunda debiteras direkt arbete och material, underhåll och avskrivning samt förvaltning, räntor, byggnader och försäkringar. Att i L-bokföringen genomföra en omfattande redovisning och fördelning av de kostnader, varom här är fråga, anser emellertid kommittén icke praktiskt möjligt. För belastningen av skogsbruk, körförtjänster och liknande grenar med kostnader för dragkraft torde fullt tillfredsställande resultat erhållas, om man använder sig av standardkostnader. Dessa kostnader böra kunna erhållas från D-bokföringen.

Redovisning av intäkter och kostnader i skogsbruket

Intäktsredovisning

Vid en beräkning av intäkterna i skogsbruket uppkomma åtskilliga principiella och praktiska problem, vilka medföra stor osäkerhet och giva svårtolkade resultat. I nuvarande jordbruks-ekonomiska undersökning tages endast hänsyn till försäljningsintäkterna och lagerdifferenserna, varigenom lönsamhetsresultatet blivit starkt beroende av de årliga avverkningarnas storlek. Kommittén har diskuterat olika vägar att förbättra skogsbrukets intäktsredovisning men har därvid inte kunnat finna någon helt tillfredsställande lösning. Följande vägar synas närmast kunna komma i fråga, ehuru kommittén är medveten om att inte någon kan ge ett fullt rättvisande uttryck för skogsbrukets intäkter i en lönsamhetsberäkning, som är begränsad till ett bokföringsår.

Man synes, liksom i nuvarande jordbruksekonomiska undersökning, i första hand böra beakta *försäljningarna* (korrigerade med lagerförändringar) och lägga dessa till grund för intäktsberäkningen. Det är emellertid angeläget, att man även fastställer över- eller underavverkningar med utgångspunkt från den totala produktionen under året. I fråga om kvantitetsredovisningen torde några principiella spörsmål av betydelse icke uppstå. Genom den tillväxtinventering, som föreslagits i andra kapitlet, synes man kunna erhålla en tillfredsställande uppskattning av totalproduktionen, åtminstone för grupper av lantbruk. Genom att därifrån draga kvantiteterna av försäljningar och lagerförändringar erhålles ett mått på över- eller underavverkningen. De största svårigheterna uppstå, då det gäller att värdesätta dessa kvantiteter. Kom-

mittén har här diskuterat tre olika alternativ.

Alternativ I

I överensstämmelse med principerna för jordbruksbokföringen kan man tänka sig att såsom intäkt redovisa hela årets produktion, värderad efter dagspris (rotvärdet). Detta betyder alltså, att över- och underavverkningar värdesättas efter det pris, som i genomsnitt gällt under bokföringsåret.

Alternativ II

Över- och underavverkningarna kunna även värdesättas efter vissa års medelpriser. Lämpligt synes då vara att utgå från ett glidande 5-årsmedeltal, grundat på domänverkets rotpriser, vilka böra vara differentierade på Norrland och övriga delar av landet. Dessa priser torde vara något för höga för bondeskogsbruket, men någon annan statistik står för närvarande ej till buds. Försäljningar och lagerförändringar böra även i detta alternativ värderas efter dagspris. Prisdifferenser å lagret, betingade av konjunkturutvecklingen, böra tilläggas respektive avdragas intäkterna. Icke uttagna avverkningsrätter betraktas såsom lager.

Alternativ III

Som underlag för värderingen av över- och underavverkningar kunna också användas de värden, som ligga till grund för uppskattningen av skogstillgångarnas värde i samband med fastighetstaxeringarna. Dessa värden torde i regel vara mycket försiktigt beräknade. Försäljningar och lagerdifferenser värderas på samma sätt som i alternativ II.

Vid bedömning av nu angivna alternativ, som i grund och botten endast skilja sig ifrån varandra beträffande

värderingen av över- och underavverkningar, måste flera faktorer beaktas. Alternativ I torde vara enklast att genomföra, och i tider med små variationer i prisnivån synes det också ge tillfredsställande resultat. I den mån priserna förete stora variationer, kan dock den realiserade inkomsten bli en helt annan än den beräknade intäkten. Avverkningarna visa nämligen stora variationer år från år, och de över- eller underavverkningar, som förekomma, bli därigenom åsatta ett annat å-pris i intäkts- än i inkomstberäkningen. Då avverkningarna i bondeskogsbruket i regel äro större under hög- än under lågkonjunkturer, ger en värdering efter dagspris mindre intäkter än inkomster för en längre period.

Ett glidande medeltal av rotpriserna synes ge jämnare intäkter och bättre överensstämmelse med inkomsterna på lång sikt, ehuru även detta alternativ kan ge resultat, som inte överensstämmer med de verkliga för en längre period.

Alternativ III torde, med hänsyn till att priserna endast fixeras med flera års mellanrum, ge ganska stora variationer i intäkterna. Då ifrågavarande priser dessutom i allmänhet sättas i underkant, föreligger risk att på så sätt beräknade intäkter bli lägre än inkomsterna på lång sikt. Detta är oberoende av om avverkningarna äro större under hög- än lågkonjunkturerna.

Med hänsyn till vad nu anförts anser kommittén, att det är mycket svårt att få ett riktigt grepp om skogsbrukets lönsamhet för ett bokföringsår. Det är angeläget att basera undersökningar häröver på resultat från flera år, varvid över- och underavverkningar taga ut varandra. Den årliga lönsamhetsberäkning, som ändå torde vara nödvändig att företaga, synes dock ge det bästa resultatet, om den i avseende på redo-

visningen av över- och underavverkningar ansluter sig till alternativ II. Intäkten bör sålunda avse dels försäljningsintäkten, värderad till dagspris samt korrigerad med hänsyn till lagerdifferenser, och dels eventuellt förekommande över- eller underavverkning, värderad till de senaste fem årens medelrotpriser enligt domänverkets statistik. Denna princip för intäktsberäkningen bör främst komma till användning vid en allmän lönsamhetsundersökning. För andra ändamål kan värderingen ske efter principer, anpassade till kalkylsyftet. Som försäljningsintäkt bör här även förstås lantbrukarnas uttag av skogsprodukter för eget behov. Värdesättningen av dessa bör ske efter ortens pris på ifrågavarande produkter vid inköp i kvantiteter av sådan storlek, som det här gäller. Det blir således fråga om vedpriset vid konsumenthushållens inköp, och virkespriset vid inköp av mindre kvantiteter från lokala sågverk eller virkeshandlare.

Försäljningsintäkterna böra indelas på följande grupper:

- Bränsle
- Massaved
- Sågat virke
- Övrigt upphugget virke
- Rotförsäljningar.

Kostnadsredovisning

I kostnadsredovisningen är det angeläget att göra åtskillnad mellan jordbruk och skogsbruk. Detta torde inte medföra några större principiella svårigheter i avseende på de direkta kostnaderna. Företsättningen är endast en material- och arbetsredovisning enligt samma principer som föreslagits för jordbruket. Beträffande gemensamma kostnader, är det i första hand vissa inventarietkostnader, som måste fördelas mellan jord- och skogsbruk. Kommittén

föreslår här en fördelning efter den årliga användningstiden i respektive grenar. Driftsledningen är också en gemensam kostnad. I regel måste emellertid denna kalkyleras för såväl jord- som skogsbruket. Därvid har kommittén funnit det lämpligt, att för den senare grenen kostnaderna för driftsledning beräknas som visst procenttal av arbetskostnaderna. Detta procenttal bör svara mot förhållandena i jordbruket och således framräknas genom att ställa där beräknad kostnad för driftsledning i relation till jordbrukets arbetskostnader.

I skogsbrukets kostnadsredovisning är det angeläget att liksom i jordbruket åstadkomma en uppdelning mellan å ena sidan de av driften betingade direkta kostnaderna och å andra sidan de på skogen belöpande indirekta kostnaderna. Till den förra gruppen höra avverkningskostnader i vidsträckt bemärkelse, varvid dit även räknas i samband med avverkningen uppkommande skogsvårdsarbeten. Till den senare gruppen höra kostnader för nyplantering och för olika anläggningar, räntekostnader samt andel i vissa för lanthuket gemensamma kostnader.

Den skisserade kostnadsredovisningen ställer i första hand krav på en utvidgad arbets- och materialredovisning. Man bör här räkna med en uppdelning på avverkning, skogsvård och markanläggningar, eventuellt även byggnader (sågverk). För lönsamhetsbokföringen synes man inte behöva gå längre. Uppdelning på sortiment eller efter användning (husbehovsvirke respektive saluvirke) torde inte vara nödvändigt, eftersom värderingen av husbehovsvirket enligt ovan bör grundas på medelpriser, anknutna till marknadsvärdena.

I fråga om *arbetsredovisningen* är det nödvändigt att föra en dylik för manuellt arbete samt för hästar och traktorer.

De synpunkter, som i jordbruksbokföringen ha anförts beträffande specifikation på olika kategorier m. m. böra äga tillämpning även här.

Kostnaderna för lejd arbetskraft böra utgå med verkliga utbetalda löner inklusive tillägg för omkostnader (försäkringar, bostadsbidrag etc.). I fråga om familjemedlemmarna bör man även i skogsbruket räkna med att de skola gottskrivas samma lön som utgår till motsvarande kategori lejd arbetskraft, d. v. s. skogsarbetare. I likhet med vad som är fallet för lantarbetarna insamlar socialstyrelsen uppgifter om utbetalda skogsarbetarlöner. Dessa insamlas årligen från jägmästarna i reviren (för närvarande 105 st) och avse de normala dagsförtjänsterna vid skogsarbete för huggare och körare (häst och karl). Uppgifterna insamlas i augusti efter drivningarnas slutlikvidering och avse närmast förtjänsterna vid arbete i kronoparkerna samt nästan uteslutande vid ackordsarbete. De avse dessutom dagsförtjänster, men dessa torde någorlunda riktigt kunna omräknas till förtjänst per timme genom division med åtta, eftersom man kan räkna med en genomsnittlig daglig arbetstid på ca åtta timmar. Slutligen bör påpekas, att uppgifterna avse vana skogsarbetare, vilket kriterium ej torde uppfyllas av alla manliga familjemedlemmar, som utföra skogsarbete. På grund av mycket starka variationer mellan skogsarbetarnas individuella förtjänster, vilka ytterligare torde ha accentuerats genom de rådande arbetsmarknadsförhållandena inom skogsbruket under senare år, torde de beräknade medelförtjänsterna snarare böra användas för att mäta lönenivåns förändringar år från år än för att ange dess absoluta läge under viss tidsperiod.

Då det således synes vara svårt att här utnyttja socialstyrelsens lönestati-

stik, synes man bli hänvisad till att företa värderingen av familjemedlemmarnas arbete i skogen med utgångspunkt från avtalslönerna. Då man vidare torde vara helt hänvisad till att basera dessa beräkningar på timredovisningen för arbetet, oaktat den lejda arbetskraften nästan uteslutande arbetar på ackord, är det närmast de avtalsmässiga timlönerna, som äro aktuella. Beräkning av ackordsförtjänster skulle nämligen innebära en individuell ackordssättning för varje gård samt en noggrann kvantitetsredovisning av familjemedlemmarnas avverkning och transport av olika virkessortiment. Genom arbete på ackord har emellertid en skogsarbetare i normala fall möjlighet att tjäna väsentligt mera än timlönen. I regel räknar man här med ca 30 procent för en van arbetare. Som redan nämnts torde dock inte alla av familjemedlemmarna kunna jämföras med vana skogsarbetare. Om därför hänsyn skall tagas till de större förtjänstmöjligheterna vid det vanligen förekommande ackordsarbetet, bör timlönen ej höjas med 30 utan med en lägre procentsats.

I detta sammanhang bör framhållas, att timlönen ej är enhetlig för hela landet utan, särskilt mellan olika delar av Norrland, visar avsevärda variationer. För Norrland kan det därför övervägas att räkna med olika timlön allt efter gårdarnas läge inom området. För övriga jordbruksområden är det däremot klart att man bör tillämpa en enhetlig timlön.

Vidare kan diskuteras en eventuell variation av timlönen, beroende på skogsarbetets art. Det kan då konstateras, att den högre betalning, som enligt avtalet utgår för skogskörslor, i förhållande till huggningsarbete, ej är större än vad som kan anses utgöra skälig ersättning för häst och använda redskap.

För det rent manuella arbetet bör därför i båda fallen räknas med samma ersättning. För ett tredje slags arbete, nämligen sådant, sammanhängande med skogsvård o. d., kan det diskuteras, huruvida man inte bör räkna med den avtalsmässiga timlönen utan tillägg, eftersom detta arbete ej utföres på ackord. Här skulle man också kunna tänka sig att räkna med lantarbetarlön, eftersom sådana arbeten ofta utföras sommartid och omväxlande med arbete i jordbruket.

En värdering av familjemedlemmarnas arbete i skogsbruket i enlighet med de tankegångar som ovan skisserats, synes ur principiella synpunkter vara fullt tillfredsställande men skulle innebära åtskilliga praktiska svårigheter att genomföra. Det torde sålunda vara svårt att få ett riktigt grepp om ackordstilläggets storlek med hänsyn till familjemedlemmarnas kvalifikationer. En fast regel för kostnadsberäkning av skogsarbetena kan i så fall också bli svår att upprätta. Kommittén har därför funnit, att värdesättningen skulle vinna mycket såväl i klarhet som beträffande dess praktiska genomförande, om man för arbeten med avverkning, transport och underhåll räknar med gällande avtalslöner i skogsbruket utan ackordstillägg och för övriga arbeten med lantarbetarlön. Utredningen vill därför föreslå, att denna värderingsmetod tillämpas för den allmänna lönsamhetsberäkningen.

Redovisningen av *material* och *tjänster* i skogsbruket bör specificeras på minst följande grupper:

- Frö
- Plantor
- Växtskyddsmedel
- Dragkraft (lejd)
- Försäkringar
- Föreningsavgifter
- Personbilar.

I fråga om *indirekta kostnader* bör avskrivning och underhåll av byggnader, markanläggningar och inventarier beräknas i enlighet med de för jordbruksbokföringen utvecklade grunderna. Detsamma gäller även beträffande

räntekostnaderna. Skogsvårdande arbeten böra direkt belasta årets drift. Vid större sådana arbeten torde det dock vara lämpligt att fördela kostnaderna på ett mindre antal år.

D-bokföringens redovisning och kalkylprinciper

Som redan framgått, skall D-bokföringen vara en påbyggnad på L-bokföringen, dvs. en komplettering av denna i syfte att lämna material för mera ingående driftsekonomiska undersökningar. Det är därför här endast behövt att behandla den redovisning, som krävs utöver L-bokföringen. Kommittén har därvid ansett lämpligt att ansluta till redovisningen i den driftsbokföring, som före 1939 bedrevs vid vissa av de bokföringskontrollerade går-

darna men som nedlades vid den jordbruksekonomiska undersökningens införande. En viss revidering av ifrågasvarande redovisning bör dock ske. I första hand bör eftersträvas en mera omfattande redovisning på hjälpkostnadsställen samt en fördelning av samtliga direkta kostnader på olika produktionsgrenar. Värderingsprinciperna torde också böra bli föremål för revidering.

Anläggningskostnadernas behandling

Med det syfte, som D-bokföringen främst är avsett för, bör den framför allt lämna material för bedömning av de olika produktionsgrenarnas intäkter och rörliga kostnader. Då det ofta torde vara svårt att i en analys bestämma, vad som är att hänföra till rörliga kostnader, har det ovan ansetts ofrånkomligt att i stället redovisa de totala direkta kostnaderna, vilka i huvudsak innefatta de rörliga kostnaderna. Man torde sedan i efterhand kunna göra en uppdelning av de direkta kostnaderna i fasta och rörliga. Då anläggningarnas kostnader i stor utsträckning äro såväl fasta som gemensamma, blir det inte fråga om någon fördelning av dessa på olika produktionsgrenar. I fråga om inventarier torde dock rörligheten i kostnaderna vara större. Att i bokföringen genomföra konventionella fördelningar av des-

sa kostnader, anser emellertid utredningen icke motiverat. De hänsynstagen till rörligheten, som krävs för driftsekonomiska syften, kunna göras bättre genom speciella kalkyler. Ett undantag bör dock här göras för traktorer, vilkas kostnader böra fördelas på de olika produktionsgrenarna. Det är även lämpligt att gruppera övriga inventarier på så sätt, att kostnaderna härför sedermera kunna fördelas på animalieproduktion och vegetabilieproduktion.

Även om sålunda fördelningsproblemet för övriga anläggningar, dvs. marken, markanläggningar och ekonomibyggnader, är av ringa intresse i den på bokföringen grundade kostnadsanalysen, uppkommer ändå frågan, om man beträffande uppsamlingen av kostnaderna för dessa anläggningar behöver gå längre i D-bokföringen än i den

allmänna lönsamhetsbokföringen, där avskrivnings- och underhållskostnader-na redovisas för varje anläggning, men där övriga kostnader (räntor, försäkringar o. d.) icke fördelas på de olika tillgångarna.

En redovisning av samtliga kostnader (alltså även räntor, försäkringar etc.) på respektive anläggningar torde främst vara av intresse för en kostnadskontroll och för en allmän orientering om kostnaden för olika anläggningar i lantbruket. Dylika orienteringar kunna dock erhållas utan att utgå från bokföringsmaterial. Man synes här genom specialundersökningar lättare och säkrare få fram de uppgifter man önskar. Då det gäller kostnadskontroll av gjorda investeringar bör observeras, att vilka omfattande kontroller som än göras härvidlag, kan man ändå inte inverka på kostnaderna. Det är endast i investerings- eller planeringsögonblicket, som detta är möjligt. Men då blir det fråga om helt andra kostnader än vad som fram-

går av en analys av förhållandena från en föregående period. Att därför genomföra en fullständig uppsamling av samtliga kostnader på var och en av de olika anläggningarna synes endast vara av akademiskt intresse och sakna praktisk betydelse för driftsekonomiska syften. Med hänsyn härtill har kommittén inte funnit det nödvändigt att behandla kostnadsredovisningen för andra anläggningstillgångar än inventarier annorlunda i D-bokföringen än i den allmänna lönsamhetsbokföringen. Det blir således för dessa fråga om samma värderingsmetoder samt ränte- och avskrivningsberäkningar som i L-bokföringen. För inventarier bör däremot totalkostnaden redovisas för grupperna traktorer, inventarier för husdjursskötsel och inventarier för växtodlingen. En redovisning av totalkostnader för traktorer är angelägen även ur den synpunkten, att man härigenom erhåller material för beräkning av standardkostnader för L-bokföringen.

Redovisning av intäkter

Intäktsredovisningen i D-bokföringen bör syfta till att klarlägga varje produktionsgrens totala intäkter. Detta krav har inte uppställts för L-bokföringen, där det ansetts tillfredsställande att belysa de olika driftsgrenarnas intäkter. Hänsyn har således icke tagits till den s. k. inre omsättningen, dvs. omsättningen av produkter mellan olika driftsgrenar inom samma företag. I D-bokföringen är det av intresse att göra en beräkning av de totala intäkterna (av försålda och internt omsatta produkter) för varje produktionsgren.

Nu nämnda förhållanden medföra, att kvantitetsuppgifter även måste insamlas rörande den inre omsättningen. Det

blir således på intäktssidan fråga om produktionen av samtliga fodermedel samt kreatursgödsel. Vad först kvantitetsredovisningen beträffar torde det icke föreligga några principiella svårigheter att genomföra denna. I praktiken kunna dock mätningstekniska problem uppstå. Det kan vara svårt att beräkna mängderna av de olika fodermedlen och även taga hänsyn till kvaliteten. Man bör därför vara på det klara med att denna kvantitetsredovisning blir relativt ofullständig och schematisk.

Vad sedan värdesättningen av kvantiteterna angår uppstå svårlosta principiella spörsmål. Detta gäller främst grovfodermedlen, där marknadspris of-

ta ej finns eller kan användas. Vilket värde, som därför bör väljas, är beroende av beräkningens syfte. Om kalkylen avser att visa grovfoderodlingens lönsamhet på kort sikt under förutsättning att fodret förbrukas i animalieproduktionen, bör i denna uppnått förädlingsvärde användas. Om man i stället önskar undersöka, huruvida grovfoder skall odlas på egna gården eller inköpas, bör inköpspriset komma till användning. Kommittén har, med hänsyn till att sålunda olika värden kunna komma till användning, ansett, att foderodlingarnas lönsamhet knappast bör beräknas i bokföringen utan bör bli föremål för särskilda kalkyler. Av vikt blir därför endast, att en så fullständig kvantitetsredovisning som möjligt genomföres och att de direkta kostnaderna uppsamlas och påföras vederbörande djurkonton. För biprodukter (blast och halm) torde en beräkning av direkta kostnader knappast kunna göras. Här

synes det lämpligt, att för blast och liknande biprodukter räkna med ett ersättningsvärde och för halm uppsamlingskostnaden.

I fråga om redovisningen av intäkterna i övrigt gäller för D-bokföringen samma problem som för L-bokföringen. Det är angeläget att få till stånd såväl en kvantitets- som värderedovisning. För den senare bör därvid marknadspriserna (vid gården) utgöra värdefaktorn. Undantag härifrån bör göras beträffande sådana inköpta fodermedel, vilka egentligen äro att betrakta såsom biprodukter från egen produktion (betmassa, drank, skummjolk etc.). Här bör man debitera de mottagande produktionsgrenarna med ett ersättningsvärde samt kreditera de produktionsgrenar, som ursprungligen producerat produkten, med skillnaden mellan ersättningsvärdet och inköpsvärdet. Prisdifferenser böra behandlas analogt med vad som sagts för L-bokföringen.

Redovisning av kostnader

Som redan framhållits, avviker D-bokföringen från L-bokföringen beträffande kostnadernas behandling främst i fråga om redovisningen av direkta kostnader. Dessa skola i denna bokföring fördelas på samtliga produktionsgrenar, varvid redovisningen bör vara så uppbyggd, att man senare kan skilja mellan fasta och rörliga direkta kostnader. Det är främst de senare, som bokföringen kan lämna tillfredsställande uppgifter om för driftsekonomiska syften.

Vad först *fördelningen på olika produktionsgrenar* beträffar är det här angeläget att fördela direkta kostnader på olika grödor samt på grenar inom animalieproduktionen. Inom växtodlingen bör fördelning sålunda göras på varje

spannmålsslag för sig, med åtskillnad på höstsäd och vårsäd. Detta gäller även för oljeväxterna. I fråga om rotfrukter torde det i allmänhet vara tillräckligt att skilja mellan sockerbetor och foderrotfrukter. Vallgrödorna böra uppdelas i permanent betesvall och slåttervall. Inom husdjursskötseln är det av betydelse att skilja mellan mjölkproduktion, ungnötsuppfödning för liv och slakt, gödsvins- och smågrisproduktion, får och fjäderfä (de senare vid större besättningar specificerade på olika djurslag).

Såsom *direkta kostnader* böra i första hand räknas:

Arbete

Direkt material och tjänster

Direkta räntor
Värdeminskning å djur
Dragkraft

I D-bokföringen är det nödvändigt att arbeta med i stort sett följande *hjälpkostnadsställ*en:

Arbetsomkostnader
Förvaltning (driftsledning, kontor, telefon etc.)
Indirekta räntor (fastigheten samt förråd)
Arbetarbostäder
Ekonomibyggnader
Markanläggningar
Träda
Traktorer
Lastbilar
Gemensamma inventarier för växtodlingen
Gemensamma inventarier för husdjursskötseln
Hästar
Kraftfoder
Handelsgödsel
Stallgödsel och kalk
Höstplöjning
Diverse gemensamma kostnader

Det bör här observeras, att det inte är nödvändigt att göra en total kostnadsberäkning med uppsamling av samtliga kostnader mer än på vissa hjälpkostnadsställena, nämligen traktorer, lastbilar och hästar. I fråga om inventarier för växtodlingen respektive husdjursskötseln torde det vara av intresse att beräkna de totala kostnaderna för avskrivning, underhåll, räntor och försäkringar.

Som arbetsomkostnader räknas försäkringar och merkostnad för arbetarbostäder. Den senare kostnaden är dock fast och synes vara onödig att fördela på respektive produktionsgrenar. En beräkning av denna behövs endast för att konstatera arbetslönens totala storlek

samt för fördelningen mellan driftsgrenarna. Kostnaderna för arbetarbostäder böra avse såväl underhåll och avskrivning som räntor och försäkringar. På kostnadsställena ekonomibyggnader och markanläggningar föres endast underhåll och avskrivning. Träda och höstplöjning debiteras med kostnaden för löpande arbete. Kraftfoder påföres värdet av inköpta eller hemmaproducerade kraftfoderslag och handelsgödsel inköpskostnaderna för sådan gödsel. Därtill uppföres också såsom kostnad frakter och eget arbete med hämtning och malning etc. Stallgödsel och kalk föras på ett kostnadsställe, dit även arbetskostnaderna för utspridningen samt hemkörningskostnaderna för den senare hänföres.

Fördelningen av totala kostnader för hästar, traktorer och eventuellt lastbilar kräver vissa fördelningsnormer, som tidigare ej ha behandlats. Det gäller kostnader för förvaltning, räntor, byggnader och material. Kostnaden för förvaltning synes böra utgå med samma procenttal av arbetskostnaderna, som gäller för jordbruket i dess helhet. Räntorna böra kalkyleras på det kapital, som är investerat i hästar, traktorer och byggnader. I vad gäller hästar och traktorer erhållas uppgifter härom direkt från inventarieboken (genomsnittligt bruksvärde för året). Det räntekrävande byggnadskapitalet kan beräknas till halva återanskaffningsvärdet för de byggnader, varom här är fråga. Som räntefot för denna schematiska beräkning torde kunna användas den genomsnittliga räntefoten å allt investerat kapital i jordbruket. Kostnaderna för byggnader avse underhåll, avskrivning och försäkringar. Dessa beräknas på återanskaffningsvärdet för den delen av byggnadsbeståndet, som krävs för ifrågavarande hästar och traktorer. Kostnader för material äro för

hästar fodermedel och för traktorer driv- och smörjmedel. Dessa böra åsättas marknadsvärde i det fall inköp har skett eller försäljning kan ske på marknaden (exempelvis fodersäd). Material, som icke kunna avyttras på marknaden (grovfoder) böra i detta fall värderas efter ersättningsvärdet gentemot material, som betinga marknadspris.

Vid redovisning och fördelning av *direkta kostnader* på respektive produktionsgrenar bör uppmärksammas, att i D-bokföringen måste även den s. k. inre omsättningen medtagas. Det gäller fodermedel och naturlig gödsel, vilka blivit föremål för diskussion även vid behandlingen av intäktsredovisningen. På kostnadssidan skola således dessa produktionsmedel fördelas på de produktionsgrenar, som mottaga dem. Själva den kvantitativa redovisningen torde därvid inte stöta på några större principiella svårigheter. Den värdemässiga beräkningen synes däremot vanskligare att genomföra. I fråga om stallgödseln förbrukas inte näringsämnen på en gång, varför denna borde rätteligen bli föremål för avskrivning. Några fullt rättvisande och praktiskt genomförbara principer härför ha ännu icke kunnat utarbetas. Det synes därför nödvändigt att fördela kostnaden för denna gödsel lika per ha, varvid dess alternativvärde gentemot handelsgödsel kan användas.

Vid värderingen av hemmaproducerade fodermedel bör erinras om att det för driftsekonomiska syften endast är

rörliga kostnader, som intressera. Det är följaktligen dessa, som böra fördelas. Av praktiska skäl har redovisningen måst taga sikte på att fördela de direkta kostnaderna å respektive foderproduktionsgrenar, men dessa böra vara så specificerade, att en uppdelning på fasta och rörliga sedermera kan göras. Det bör därför vara möjligt att genom särskilda kalkyler påföra husdjuren de rörliga kostnaderna för hemmaproducerade fodermedel. I vad angår spannmål och andra säljbara fodermedel finns alternativ möjlighet att avyttra dessa på marknaden. Dessa böra därför värderas till marknadspriset vid gården.

Vad redovisningen av kostnaderna i övrigt beträffar kan anslutning ske till för L-bokföringen utarbetade principer. Detta gäller bl. a. driftsledning, avskrivning och underhåll, räntekostnader o. d. Den arbetsredovisning, som förordats för L-bokföringens del, tar sikte på en veckoredovisning för olika grenar och hjälpkostnadsställen. Även för driftsekonomiska syften torde detta i de flesta fall vara tillräckligt. I den mån materialet från D-bokföringen skall kunna tjäna som kontroll av L-bokföringens uppgifter samt ligga till grund för forskning vore det dock angeläget med en dagsredovisning av arbets- och dragkraft. Kommittén vill förorda, att en sådan kommer till stånd vid så många gårdar som möjligt, anslutna till D-bokföringen.

Skogsbokföringen

Kommittén har inte funnit det nödvändigt, att för de syften, som den jordbruksekonomiska undersökningen skola tjäna, genomföra någon utvidgad driftsbokföring för skogen. Det är givetvis

angeläget att i samband med driftsekonomiska studier och överbäganden inom jordbruket även betrakta skogsbrukets ekonomi. Företaget bör därvid upfattas såsom en enhet. Men det synes inte be-

hövligt att därvid penetrera olika delar eller produktionsgrenar inom skogsbruket. Det torde vara fullt tillräckligt att betrakta detta som en produktionsgren. Det är i huvudsak endast för speciella skogsekonomiska studier och ståndpunktstaganden som en kostnads- och intäktsfördelning på skilda grenar inom skogsbruket är erforderlig. Hithörande problem ha dock ansetts ligga utanför den jordbruksekonomiska undersökningen. Kommittén anser därför, att

skogsredovisningen i D-bokföringen kan uppbyggas på samma sätt som i L-bokföringen.

På en punkt synes det vara värdefullt, om en utvidgning kunde komma till stånd, nämligen i fråga om bedömning av tillväxten. Som redan framhållits, bör man här eftersträva minst en okuläruppskattning, men det vore av stor betydelse, om linjetaxering kunde genomföras på åtminstone vissa av gårdarna med D-bokföring.

Representativiteten

L-bokföringen

I 1947 års jordbruksprogram har ut-sagts att priserna på jordbrukets pro-dukter och förnödenheter skola avvågas på så sätt, att jordbruk av en viss ratio-naliseringsgrad få full täckning för sina kostnader. Kommittén skall här icke in-gå på frågan om på vad sätt prissätt-ningen skall knytas till typkalkylerna. Kalkylernas främsta värde torde emel-tertid böra ligga i deras karaktär av re-gistrerande instrument, som visa hur en viss mer eller mindre fri prisavväg-ning utfaller i olika landsdelar och för olika stora jordbruk.

Tillämpandet av principen om full lönsamhet för jordbruk av en viss ratio-naliseringsgrad medför, att jordbruk med högre rationaliseringsgrad än den avsedda får en viss vinst utöver kost-nadstäckningen, medan jordbruk med lägre rationaliseringsgrad å andra sidan icke få full täckning för sina kostnader. Det är därmed utsagt att urvalet av brukningsdelar för typkalkylerna blir av synnerlig vikt.

Den jordbruksekonomiska undersök-ningen torde — även om de förslag ge-nomföras, som kommittén framlagt — icke kunna ge i statistisk mening fullt representativa resultat. Undersökningen kommer alltjämt att få formen av en s. k. partialundersökning. För förståelse härav vill kommittén i följande punk-ter a—c i korthet anföra de krav, som ur representativ synpunkt böra

ställas på en undersökning av här be-rört slag.

a) De vid en stickprovsundersökning uttagna undersökningsobjekten kunna uttagas på två principiellt olikartade sätt. Vid ett s. k. sannolikhetsurval är uttagningen automatisk och varken un-dersökningsledningen eller undersök-ningsobjekten själva ha någon möjlighet att påverka urvalets sammansättning. Endast vid sådana s. k. samplingsunder-sökningar kunna på den statistiska teo-rin grundade uttalanden angående un-dersökningsresultatens precision göras. Vid de s. k. partialundersökningarna sker uttagningen ej enligt ovannämnda slumpmässiga grunder. Ofta utföres un-dersökningar av den sistnämnda typen genom konstruktion av en miniatyrpo-pulation, som i vissa kända hänseenden överensstämmer med totalpopulationen. Några bestämda uttalanden om i vilken utsträckning sådan överensstämmelse även föreligger i andra avseenden, kun-na dock ej göras. Värdet av partialun-dersökningar, som i regel tillgripas när förutsättningar för samplingsunder-sökningar saknas, beror naturligtvis i för-sta hand på undersökningsledningens omdöme och sakkunnighet.

Uttagningen av gårdar för den jord-bruksekonomiska undersökningen kan näppeligen ske slumpmässigt, när man i detta sammanhang är helt hänvisad till jordbrukarnas frivilliga medverkan

i bokföringsverksamheten. Den jordbruksekonomiska undersökningen måste följaktligen utföras som en partialundersökning. Skall undersökningen i den givna formen ge meningsfulla resultat, är det synnerligen angeläget, att konstruktionen av undersökningens "miniatyrpopulation" ägnas största omsorg och uppmärksamhet. Kommittén förutsätter, att urvalet av gårdar, som måste ske lokalt, ingående granskas av den centrala undersökningsledningen och till denna anknuten expertis. De kontrollmöjligheter, vilka föreligga genom jämförelser med andra undersökningar, böra givetvis utnyttjas. I det följande har under c) vissa sådana kontrollmöjligheter närmare skisserats.

Beträffande antalet i den jordbruksekonomiska undersökningen deltagande gårdar tillåter undersökningens typ ej en direkt avvägning mellan kostnaderna och undersökningsresultatens precision. En granskning av den nuvarande jordbruksekonomiska undersökningen visar, att de ekonomiska resultaten uppvisa stora variationer även vid gårdar inom någorlunda enhetliga jordbruksområden. Skulle man nöja sig med allt för litet antal gårdar kan bl. a. bortfallet från år till år av gårdar och dessas ersättande med andra i olyckliga fall helt förrycka resultaten. Å andra sidan utgör en begränsad utvidgning av undersökningen ej någon bestämd garanti för större säkerhet hos undersökningsresultaten. Den rimliga kostnadsramen blir sålunda i första hand bestämmande för undersökningens omfattning. Kommittén anser härvid, att antalet i den nuvarande undersökningen deltagande gårdar måste betraktas som ett minimum, vilket ej får underskridas, om undersökningsresultaten skola kunna användas för avsedda syften. Med tanke på kostnaderna, vill kommittén föreslå,

att undersökningen tills vidare begränsas till ungefär 2 500 gårdar. Den önskvärda fördelningen av dessa gårdar på storleksklasser och områden framgår närmare av bifogade fördelningsplan. Det sammanlagda antalet gårdar i fördelningsplanen uppgår till 2 590. Det kan dock ej påräknas, att denna siffra kommer att helt uppnås, varför man i kostnadsberäkningen har utgått från 2 500 gårdar. Till jämförelse bifogas uppgifter om räkningsgårdarnas fördelning under 1950/51.

b) Undersökningen bör därjämte i möjligaste mån vara representativ i regionalt hänseende. Kommittén vill därför föreslå att valet av brukningsdelar utföres i någon form av ytsampling. Detta bör lämpligen ske med utgångspunkt från den av Statistiska Centralbyrån genomförda indelningen av landet i naturliga jordbruksområden. Kommittén är väl medveten om att denna indelning är föråldrad (indelningen verkställdes mera på försök år 1919 och har sedan dess endast undergått smärre jämkningar). Tills vidare torde den dock kunna användas som primär indelningsgrund. De naturliga jordbruksområdena äro till antalet 60, vilka sammanförts till 18 större områden. Dessa ha i sin tur i den officiella statistiken sammanförts till 3 riksområden, nämligen södra och mellersta Sveriges slättbygder, södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder samt norra Sverige. För att erhålla ett i möjligaste mån representativt urval ur regional synpunkt böra gårdar uttagas från vart och ett av de 60 områdena. Urvalet torde böra ske i proportion till totalantalet gårdar inom respektive område.

Vad därefter angår frågan hur resultaten från de 60 områdena skola sammanföras i huvudområden vill kommittén erinra om, att man vid den hittills-

varande bearbetningen av materialet till den jordbruksekonomiska undersökningen har arbetat med 5 huvudområden, nämligen

- Skåne-Hallands slättbygd (Ssl)
- Sydsvenska mellanbygden (Smb)
- Mellansveriges slättbygd (Msl)
- Södra och mellersta Sveriges skogs- och dalbygder (Msk)
- samt Norra Sverige (N).

Inom dessa områden visa emellertid de naturliga betingelserna för jordbruksdriften mycket stora variationer. En uppdelning av dessa områden bör därför göras i samband med att typkalkyler upprättas. Kommittén kan icke taga definitiv ställning till hur denna uppdelning lämpligen bör ske, enär härför fordras mycket ingående utredningar. De förslag, som kommittén här nedan framlägger, torde emellertid kunna användas som utgångspunkt för fortsatta undersökningar av frågan.

1. Ssl-området synes uppfylla kravet på önskvärd homogenitet, varför någon ändring av dess omfattning icke föreslås.

2. Gotland och Öland ingå f. n. i det synnerligen heterogena Msl-området. Förutom öarna omfattar detta område Östgötaslätten, Vänerslätten (inkl. Värmlands slättbygd) samt Mälar- och Hjälmabygden. Redan ur klimatologisk synpunkt ansluta sig såväl Gotland som Öland närmast till Smb-området. Den nuvarande indelningen medför exempelvis under torrår, att svåröverskådliga resultat erhållas till följd av att några av de mest regnrika respektive regnfattiga delarna av landet ingå i ett och samma huvudområde. Ur denna synpunkt synes det önskvärt, att Gotland och Öland överföras från Msl- till Smb-området. Kommittén är emellertid medveten om att ur andra synpunkter (produktionsinriktning, jordmånen

etc.) vissa delar av öarna lämpligen borde kvarstå i Msl-området. Å andra sidan finnas områden, exempelvis på Öland, som med hänsyn till produktionsinriktningen och driftens intensitet lämpligen borde föras till Ssl-området. — Frågor av senast berört slag böra ingående undersökas, innan definitiv ställning tages till omfattningen av de områden, som böra läggas till grund för typkalkylerna. Här skall endast framhållas att det kan komma att visa sig önskvärt att till ett huvudområde föra vissa mindre områden, som ligga inom ett annat huvudområdes gränser.

3—4. Även sedan Gotland och Öland överförts till Smb-området, måste återstående delar av Msl-området anses vara så heterogena, att en uppdelning i flera områden vore påkallad. Då såsom förut nämnts antalet brukningsdelar inom varje område icke gärna bör understiga ca 400, skulle en mera långtgående uppdelning ställa sig alltför kostsam. Kommittén vill därför förordas, att återstoden av Msl-området uppdelas i två områden nämligen

3) Östgötaslätten och Vänerslätten med undantag för Värmlands läns slättbygd och

4) Mälar- och Hjälmabygden jämte Värmlands läns slättbygd.

5—6. Msk-området består av två delar med väsentligt olika produktionsförhållanden. Gränsen mellan dessa områden kan ungefärligen bestämmas av en nordostlig linje, dragen genom Vänern. Det synes lämpligt att området uppdelas i

5) sydsvenska höglandet samt östsvenska och västsvenska dalbygden samt

6) södra Bergslagen, västsvenska dal-sjöområdet, norra Bergslagen och östra Dalarne-Gästrikland.

7—8. Det är angeläget att typkalkylerna ge upplysning angående olika bidragsformers ekonomiska betydelse, särskilt

i norra Sverige. Då stödet till Norrland, som f. n. utgår i olika former av mjölkbidrag, är differentierat, synes en uppdelning av norrlandsområdet böra ske med hänsyn härtill. Kommittén kan emellertid icke taga ställning till hur en sådan uppdelning lämpligen bör göras. I viss mån beror detta på att antalet i den jordbruksekonomiska undersökningen deltagande gårdar i detta område f. n. är alltför ringa. Så snart ett mera tillfredsställande antal gårdar uppnåtts i enlighet med de urvalsprinciper, som här ovan skisserats, synes dock en uppdelning på två områden böra verkställas.

c) Kommittén vill understryka, att om urvalet av brukningsdelar för den jordbruksekonomiska undersökningen utföres på sätt som här beskrivits, man ändock icke kan räkna med att erhålla i statistisk mening representativa resultat. Urvalet av gårdar inom de 60 delområdena kan emellertid av naturliga skäl icke göras slumpmässigt. (Kommittén återkommer till denna fråga.) Man kan därför nu icke avgöra den rationalitetsgrad, som de undersökta gårdarna inneha jämfört med samtliga gårdar inom respektive storleksklasser i området.

Då emellertid representativitetsfrågan är av synnerlig vikt, synes man böra undersöka möjligheterna att åtminstone inom vissa områden verkställa i statistisk mening representativa undersökningar av sådana indikatorer, som äro bestämmande för rationaliseringsgraden. Ur dessa undersökningar göras sedan partialundersökningar, där de gårdar ingå, som med stöd av bokföring kunna lämna uppgifter till en jordbruksekonomisk undersökning. Fördelen härmed skulle vara, att ett antal indikatorer på rationaliseringsgraden m. m. en efter en skulle kunna jämföras i partial-

och representativundersökningarna. De senare undersökningarna, som bliva av engångsnatur, skulle grundas på ett och samma urval av gårdar. Deklarationsmaterial kan införskaffas från dessa; uppgifter om arealer och husdjur kunna inhämtas på liknande sätt som i de nu årligen utförda representativa inventeringarna. Även andra undersökningar böra företagas. Som exempel på dylika undersökningar vill kommittén erinra om, att jordbruksnämnden f. n. efter be-
myndigande av Kungl. Maj:t undersöker arbetsförhållandena på Östgötaslätten. Härvid erhålles kännedom om bl. a. arronderingen, produktionsinriktningen, mekaniseringsgraden, antalet sysselsatta, fördelningen av arbetsinsatserna på olika arbetsställen etc. (en redogörelse för uppläggningsen av denna undersökning har lämnats i Jordbruksekonomiska Meddelanden 1952:2). Urvalet av brukningsdelar har i denna undersökning skett med utgångspunkt från den representativa arealinventeringen.

Såsom kommittén redan antytt böra man icke vänta sig att den jordbruksekonomiska undersökningen efter föreslagen omläggning blir i egentlig mening representativ. Orsaken härtill sammanhänger med urvalet av brukningsdelar. Om detta utföres slumpmässigt, torde det komma att visa sig att endast ett litet antal av de sålunda utvalda gårdarna skola ha möjlighet att på tillfredsställande sätt lämna alla de uppgifter, som fordras till den jordbruksekonomiska undersökningen. Särskilt bör beaktas att ett betydande antal av på måfå utvalda gårdar icke torde kunna förmas att övergå till ordnad bokföring.

Inom kommittén har diskuterats ett förslag, enligt vilket gårdarna ändock uttagas på måfå. Härefter skulle lokalt

tillses att gårdar, som icke kunna lämna uppgifter — sannolikt större delen av urvalet — ersättas med andra gårdar, vilka en för en så nära som möjligt ansluta sig till de bortfallna gårdarna i fråga om geografiskt läge, jordens beskaffenhet, produktionsinriktning, mekaniseringsgrad etc. Kommittén anser emellertid att ett dylikt system skulle bli mycket tungrott och kostsamt, utan att man därigenom med säkerhet uppnådde den önskade representativiteten. Kommittén kan främst av praktiska skäl icke förorda ett dylikt system. — Alternativet till detta är att urvalet av gårdar får ske lokalt på liknande sätt, som nu är fallet, dock med beaktande av att urvalet ur geografiska med flera synpunkter blir mera tillfredsställande än för närvarande.

Då kommittén sålunda anser det ligga utanför möjligheternas ram att enligt en statistisk representativmetod utvälja gårdar för den jordbruksekonomiska undersökningen, blir det av stor betydelse att de tidigare skisserade repre-

sentativundersökningarna av olika indikatorer på rationaliseringsgraden utföras, i varje fall inom vissa delar av landet. Kommittén anser, att upptagandet av parallella bokförings- och representativundersökningar gör det möjligt att uppställa mera klart definierade mått på rationaliseringsgraden än som f. n. kan ske. Härvid erhålles även möjlighet att belysa den eventuella snedvridning av resultaten, som uppkommer genom den förhållandevis snabba omsättning av gårdar i den jordbruksekonomiska undersökningen och som icke torde kunna undvikas i framtiden lika litet som hittills. (En viss omsättning av gårdar är emellertid önskvärd, då i annat fall likaledes en snedvridning av resultaten så småningom skulle uppkomma till följd av att strukturförändringarna i jordbruket lämnades obeaktade.) En objektiv mätare erhålles därvid på att de nya gårdarna ur olika synpunkter så nära som möjligt ansluta sig till de gårdar de skola ersätta.

D-bokföringen

Som ovan framgått skall D-bokföringen främst tjäna såsom underlag för skilda driftsekonomiska undersökningar. I stor utsträckning blir det då fråga om undersökningar i syfte att erhålla material för vägledning beträffande driftens organisation (produktionsinriktning, kapacitetsutnyttjande och produktionsmedelsanvändning). För detta ändamål har det ansetts, att en ingående redovisning är erforderlig. Av såväl kostnads-skäl som med hänsyn till arten av de undersökningar varom här är fråga, torde D-bokföringen inte behöva givas en sådan omfattning, att ett för landets lantbruk i dess helhet representativt

material erhålles. Vid uttagningen av gårdarna för D-bokföringen, bör istället följande synpunkter främst beaktas.

Då den driftsekonomiska rådgivning, som hushållningssällskapen bedriva eller komma att bedriva, i första hand inriktas på mindre och medelstora brukningsenheter, bör den statsunderstödda D-bokföringen främst avse just dessa gårdsstorlekar. Detta bör givetvis inte hindra att ett sådant bokföringssystem även användes vid storjordbruket, om dessa äro intresserade härav. Men i så fall bör detta ligga utanför den jordbruksekonomiska undersökningen. Kommittén har inte heller kunnat finna

det motiverat att lägga upp en statligt understödd D-bokföring vid de allra minsta brukningsenheterna. Lämpligt synes vara att man här begränsar sig till storleksgrupperna 10—50 ha. Inom dessa grupper finns ca 85 000 brukningsenheter. Det synes emellertid inte nödvändigt att giva D-bokföringen en sådan omfattning, att den lämnar ett representativt material ens för alla dessa egendomar. Det synes tillräckligt, att man inom dessa storleksklasser försöker få fram vissa för ett antal relativt homogena områden någorlunda typiska brukningsenheter (typiska i avseende på produktionsapparaters utseende, produktionsinriktningen, kapacitetsutnyttjandet och produktionsmedelsanvändningen). D-bokföringen och därpå företagna analyser bör sedan lämna en sådan kännedom om de ekonomiska förhållandena å ifrågavarande egendomar, att olika åtgärders lönsamhet kan bedömas och resultaten härav kunna tjäna inte blott vederbörande brukare utan även traktens lantbrukare såsom

ledning för planeringen av driftens organisation.

Hur många gårdar, som sedan skola ingå i D-bokföringsverksamheten blir närmast en kostnadsfråga. Typjordbrukskommittén har emellertid för sin del ansett, att man tills vidare bör begränsa sig till ca 200 brukningsenheter. Den lämpligaste fördelningen av dessa på olika områden torde böra ankomma på det bearbetande organet att tillsammans med hushållningssällskapen närmare utreda. Med hänsyn till det ganska betungande arbete, som D-bokföringen kommer att åsamka vederbörande lantbrukare, torde man dock bli tvungen att främst anknyta till dem, som äro intresserade för uppgiften. Det blir då fråga om ett visst positivt urval. Ur upplysningssynpunkt synes detta dock icke medföra några nackdelar. Vid val av gårdar bör emellertid tillses att man inte medtager sådana, som med hänsyn till produktionsförhållanden och produktionsinriktning allt för mycket avvika från det normala för arten.

Bearbetning av boksluten och resultatens offentliggörande

Premiärmaterialets granskning och tabellering

Det bokslutsmaterial, som bokföringsbyråerna lämna till det bearbetande organet, bör hos detta underkastas en noggrann granskning. De uppgifter, som därvid förefalla orimliga eller oriktiga, böra kontrolleras. Därvid torde i åtskilliga fall krävas ett intimt samarbete mellan bearbetningsinstitutionen och bokföringsbyråerna. Det är även i hög grad angeläget, att nämnda institution är försedd med personal, som har sådan kännedom om lantbrukets ekonomiska och tekniska förhållanden, att en dylik kontroll verkligen kan genomföras.

En hel del av det material, som insamlas genom bokföringsbyråerna, torde komma att förete väsentliga brister, som icke kunna rättas till. Det synes kommittén angeläget, att i det fall specialanalyser skola göras rörande vissa förhållanden, detta material bör behandlas i särskild ordning och icke sammanblandas med det övriga. Framför allt torde detta gälla arbetsredovisningen. Sådana gårdar, som på hithörande område synas ha infört helt uppskattade tal, böra icke medtagas i medeltalsberäkningen rörande arbetsåtgången. Då de i andra sammanhang kanske kunna redovisa ett användbart material, böra de emellertid icke helt uteslutas. Detta gäller exempelvis för den allmänna lönsamhetsberäkningen, vilken i stort sett bör grundas på det totala antalet gårdar.

Sifferuppgifterna i de bokslutsrapporter, som inkomma från bokföringsbyråerna, tabelleras för närvarande i särskilda tabeller med uppdelning på produktionsområden och storleksklasser. Gruppmedeltalen redovisas i räkenskapsresultaten, där det även lämnas vissa uppgifter om enskilda brukningsdelar, i huvudsak avseende skörd, kreatursenheter, lantbrukskapital, bruttoavkastning, driftskostnader samt vissa lönsamhetsmått.

Den tabellering, som göres av uppgifterna i nuvarande jordbruksekonomiska undersökning, är relativt arbetskrävande. Vidare binder man genom denna tabellering på bestämda grupper materialet i viss mån till dessa. Kommittén har undersökt olika vägar för att lägga upp bokslutsmaterialet på ett sådant sätt, att det blir mera användbart för skilda analyser. Därvid har först frågan om hålkortsbearbetning varit föremål för diskussion. Fördelen härmed skulle framför allt vara, att materialet snabbt skulle kunna indelas i de grupper man önskar. Det material, som måste införskaffas för varje gård, innefattar emellertid ett mycket stort antal uppgifter, varför flera hålkort skulle behöva användas för varje egendom. För att det skall vara lönande att upplägga ett sådant omfattande material på hålkort, måste behovet att göra olika grupperingar och sammanställningar av primäruppgifterna

vara stort. Detta synes dock icke vara fallet för typjordbrukskalkylernas del, där framför allt vissa bestämda områden och storleksklasser intressera. Kommittén anser därför icke, att bokslutsuppgifterna böra uppläggas på hålkort. Det är emellertid möjligt att behov så småningom kunna framkomma att analysera L-bokföringens material mera ingående och att det därvid skulle vara lämpligt att lägga upp viss del av detsamma på hålkort. Detta bör i så fall ankomma på den bearbetande institutionen att utreda. Förhållandet är även detsamma beträffande materialet från D-bokföringen. Att i förväg närmare precisera omfattningen av de analyser, som böra företagas på grundval av detta, är icke möjligt. Kommittén har därför icke heller funnit det rationellt, att dessa primäruppgifter från början uppläggas på hålkort.

Om sålunda en hålkortsmässig bearbetning icke synes lämplig, torde nuvarande tabellering inte heller vara det rationellaste systemet. Kommittén vill ifrågasätta, om man inte direkt ute på bokföringsbyråerna kunde överföra bokslutsmaterialet på särskilda kort, från vilka summeringar sedan kunna göras. Varje gård bör då ha ett eller, i mån av behov, flera kort, där anteckningar göras om produktionsinriktning, tekniskt produktionsresultat, värdet av olika tillgångar och skulder, intäkter och kostnader m. m. Genom sortering av korten och genom summering kan sedan motsvarande uppgifter erhållas för de grupper som önskas (olika storleksklasser o. d.). Det synes emellertid böra ankomma på den bearbetande institutionen att närmare utreda hithörande frågor.

Kortets utseende och uppläggning har typjordbrukskommittén icke funnit anledning att ingå på. Dessa spörsmål bö-

ra också bli föremål för utredning av det bearbetande organet.

Som underlag för den statistiska bearbetningen av bokföringsmaterialet användes i nuvarande jordbruksekonomiska undersökning genomgående relationstal, dvs. avkastning, produktionsmedelsförbrukning, intäkter och kostnader per ha, arealanvändning i procent och djurantal per 100 ha. Detta innebär en ovägd medeltalsberäkning för grupperna. Denna princip har följts allt sedan den jordbruksekonomiska undersökningen startades 1939. Tidigare synes man åtminstone i vissa fall ha baserat medeltalsberäkningarna på de enskilda gårdarnas absoluta tal, dvs. total avkastning, förbrukning etc.

Gentemot en redovisning av relationstal kunna flera anmärkningar göras. Eftersom dessa tal i flertalet fall beräknas per arealenhet, komma, i de fall de absoluta talen inte växa proportionellt med arealen, de mindre gårdarna att få större inflytande på medeltalen än vad de större gårdarna få. Detta faktum har stor praktisk betydelse, eftersom primärgrupperna i regel visa stora variationer i avseende på avkastning o. d. per ha. I regel växa flertalet genom bokföringen registrerade data inte proportionellt med arealen utan betydligt sakta.

Det förhållandet, att varje enhet inom en primärgrupp får lika stort inflytande på medeltalet, måste, enligt kommitténs mening, vara felaktigt för den jordbruksekonomiska undersökningens del. Man torde aldrig kunna hävda annat än att enheterna måste få påverka medeltalen i förhållande till sin storlek på samma sätt som de genom sin storlek bestämmer utseendet av det samlade jordbruket inom gruppen. Bokföringsundersökningarnas syfte är nämligen som regel att ge en bild av hela jord-

bruket inom en viss storleksgrupp och ett visst område.

Nu anförda principiella synpunkter torde vara tillräckliga som motiv för att redovisa absoluta tal i samband med den statistiska bearbetningen. Härutöver kan dock anföras, att man vid beräkning av intäkter i ett flertal fall torde få upplösa intäkten i dess två komponenter: inkomsten och balansdifferensen. Skola dessa uppgifter omräknas till hektarmedeltal för varje gård, får man dels ohanterliga formulär, dels betydligt större tidåtgång per bokslut. Det senare gäller för övrigt alla intäkts- och

kostnadsposter. En tabellering av de absoluta talen och en beräkning av relationstal endast för de olika grupperna blir avsevärt billigare än en statistik, uppbyggd genomgående på relations-tal.

Med hänvisning till vad nu sagts vill kommittén förorda, att den statistiska bearbetningen skall bygga på absoluta tal. I bokslutsrapporterna böra sålunda endast angivas uppgifter per gård. Det blir sedan dessa, som summeras vid beräkningen av gruppmedeltal. Därefter böra givetvis hektarmedeltal och andra relativtal framräknas.

L-bokföringens gruppindelning och beräkning av gruppmedeltal

Vid bearbetningen och presentationen av räkenskapsmaterialet sker i nuvarande jordbruksekonomiska undersökning en gruppering på fem olika produktionsområden, vilka ovan beskrivits. Inom varje område sker dessutom en uppdelning efter sju storleksklasser (N-området dock endast fyra), nämligen

I	2,1 —	5,0 ha åker
II	5,1 —	10,0 „ „
III	10,1 —	20,0 „ „
IV	20,1 —	30,0 „ „
V	30,1 —	50,0 „ „
VI	50,1 —	100,0 „ „
VII	över 100	„ „

Behövet att indela bokföringsmaterialet på skilda områden och storleksgrupper är olika allt efter syftet med analysen. Med hänsyn härtill är det angeläget, att uppläggningsen av primäruppgifterna görs på ett sådant sätt, att gruppering efter olika grunder lätt kan ske. Kommittén har fäst stor vikt härvid och föreslagit att materialet skall uppläggas på kort för varje gård. Då räkenskapsmaterialet skall offentliggöras, synes dock en viss bestämd indel-

ningsgrund vara erforderlig. Enligt kommitténs mening bör man därvid, liksom hittills, i första hand inrikta sig på vissa produktionsområden och storleksklasser.

Vad först områdesindelningen beträffar har kommittén i femte kapitlet funnit, att man för närvarande endast bör göra den förändringen, att Msl- och Msk-områdena uppdelas i vardera två områden, varvid man i båda fallen bör skilja mellan en sydlig och en nordlig del. Frågan om de definitiva gränserna bör närmare utredas av det bearbetande organet.

I vad angår grupperingen på storleksklasser är kommittén medveten om, att en indelning efter åkerareal kan ge resultat, som ur ekonomisk synpunkt kunna bli missvisande. Syftet med uppdelning av gårdarna på skilda storleksklasser är nämligen att så långt möjligt sammanföra egendomar med ungefär samma produktionsunderlag. Genom att vid grupperingen bortse från storleken av ängs- och betesmarken gör man ett avsteg från denna grundläggande prin-

cip. Betydelsen härav är inte så stor inom slättbygdsområdena, men inom skogsbygderna kunna andra resultat erhållas vid en gruppering efter åkerareal än vid gruppering efter arealen jordbruksjord.

Vid sidan om dessa principiella ekonomiska synpunkter måste hänsyn tagas till vissa förhållanden av statistisk och praktisk natur. Sålunda vill kommittén hänvisa till att i svensk officiell jordbruksstatistik motsvarande gruppering göres efter åkerareal. Jämförelser mellan denna och räkenskapsresultaten bli därför svåra att göra, om gårdarna i de senare äro grupperade efter arealen jordbruksjord. Man skulle visserligen kunna tänka sig att indela bokföringsmaterialet efter såväl åker som jordbruksjord, men detta medför givetvis ett betydande merarbete. Kommittén har därför stannat vid att storleksklassindelningen bör göras efter arealen åker. Det synes därvid lämpligt att använda samma klasser som i nuvarande undersökning.

I nuvarande jordbruksekonomiska undersökning redovisas i räkenskapsresultaten intäkter och kostnader per ha *jordbruksjord*. Kommittén anser, att det ofta är angeläget att genomföra en dylik genomsnittsberäkning, anknuten till viss enhet. Det är emellertid inte på förhand

givet, att hektar jordbruksjord är den enda lämpliga nämnaren. För vissa syften kan det vara bättre att redovisa uppgifterna per gård, per ha åker, per arbetare, per ko eller dylikt. Förutsättningarna för alternativa redovisningar härvidlag äro väsentligt större, då primärmaterialet redovisats per gård i stället för per ha. Kommittén finner det lämpligt, att den bearbetande institutionen genomför en medeltalsberäkning för de olika grupperna på de enheter, som i varje särskilt fall äro mest relevanta.

För framräknande av resultaten per ha jordbruksjord måste arealen åker, äng och betesmark räknas om till areal jordbruksjord. Därvid bör arealen ängs- och betesmark korrigeras med en faktor, som uttrycker förhållandet mellan skördeutfallet från denna mark och vallodling på åker. Kommittén anser då, att skörderesultaten för närmaste 3-årsperiod bör läggas till grund för denna beräkning. Så länge resultat från tre skördeår icke föreligga, synes det vara tillfyllest att grunda beräkningen på två respektive ett års resultat. Den omräkning av arealen till hektar jordbruksjord, som här föreslagits, behöver för den statistiska bearbetningen endast ske för gruppmedeltalen och således icke för varje särskild gård.

Analys av bokföringsmaterialet och resultatens offentlighöörande

Kommittén har icke funnit anledning att i detalj precisera, hur omfattande bearbetningen av räkenskapsmaterialet bör göras av det bearbetande organet. Detta bör i huvudsak ankomma på ledningen för detta organ att bestämma. Vissa minimikrav böra dock uppställas.

I första hand är det angeläget, att för typjordbrukskalkylerna erforderligt ma-

terial sammanställs och överlämnas till de organisationer, som skola handha kalkylarbetet. De sammanställningar, varom det här är fråga, avse främst uppgifter om intäkter och kostnader vid typjordbruken. Därvid krävs en specificering på värde och kvantitet samt på balansdifferenser och inkomster respektive utgifter.

Liksom i nuvarande jordbruksekonomiska undersökning synes det vara lämpligt, att det bearbetande organet årligen publicerar vissa uppgifter om jordbrukets ekonomiska resultat. Därvid bör intresset främst inriktas på att för skilda storlekklasser och produktionsområden redovisa uppgifter om tekniskt produktionsresultat, intäkter och kostnader, investerat kapital samt lönsamheten. Däremot anser kommittén icke nödvändigt, att man i denna redogörelse medtager uppgifter för enskilda gårdar och resultat från analyser av på lönsamheten inverkan faktorer. Genom denna begränsning av redogörelser bör det bli möjligt att framlägga den i tryck ganska snart efter bokslutet.

Vad angår de uppgifter, som ifrågasvarande årsredogörelse bör redovisa, anser kommittén, att några detaljerade direktiv icke böra givas. Kommittén vill dock hänvisa till vad ovan sagts angående redogörelsens omfattning eller innehåll. I fråga om de lönsamhetsberäkningar, som skola göras, synes det emellertid vara av betydelse att i detta sammanhang framlägga vissa synpunkter.

Hittills synes *förräntningsprocenten* å investerat kapital ha varit det viktigaste lönsamhetsuttrycket. Detta är för övrigt fallet i samtliga nordiska länders jordbruksbokföring. Man har därvid endast framräknat förräntningsprocenten för jordbruket. Det är kommitténs uppfattning, att denna förräntningsprocent är ett mindre lämpligt lönsamhetsmått vid mindre egendomar. Den torde dock kunna användas även i fortsättningen, om icke blott jordbruket utan även hela lantbruket beaktas. Det synes jämväl angeläget att framräkna *företagarvinsten*, dvs. skillnaden mellan totala intäkter och kostnader. Även i detta fall bör dels hela gårdsdriften och dels jordbruk och skogsbruk bli föremål för lönsamhets-

beräkning. Vid framräkning av såväl förräntningsprocent som företagarvinst böra alternativa kalkyler göras med hänsyn till värderingen av fastigheten (taxerings- respektive marknadsvärde).

Förräntningsprocenten belyser lantbrukets lönsamhet främst ur kapitalsynpunkt. Vid huvudparten av svenska lantbruk, dvs. vid sådana egendomar, där lantbrukarfamiljen utför det mesta av arbetet själv, torde det dock vara av större intresse att betrakta lönsamheten ur arbetets synpunkt. Visserligen säger även förräntningsprocenten, huruvida lantbrukaren har erhållit den timlön, som tillerkänts honom i kostnadsberäkningen, men den säger ingenting direkt om lantbrukarens absoluta inkomster eller dessas utveckling. Kommittén har därför ansett det önskvärt, att lönsamheten även uttryckes såsom en inkomst. Därvid knytes intresset i första hand till *brukarens inkomst*. Det är brukaren, som i regel svarar för företagarfunktionen och står för riskerna. Vid jämförelser mellan olika år och mellan skilda jordbruksgrupper (eller gårdar) är dessutom brukarens inkomst det lönsamhetsmått, som från lantbruksekonomisk synpunkt är mest användbart. Vid beräkning av detta bör övriga familjemedlemmars arbetsinsatser värderas efter lantarbetarlön i enlighet med vad som förut angivits. Brukarens inkomst bör beräknas per år och redovisas dels såsom *arbetsinkomst från lantbruket och dess olika grenar* och dels såsom *totalinkomst*. Arbetsinkomsten erhålles genom summering av företagarvinst, driftsledning (i den mån brukaren svarar för denna funktion), debiterad kostnad för manuellt arbete samt inkomster genom körningar och andra förtjänstarbeten. Totalinkomsten innefattar dels arbetsinkomst från lantbruk, dels skillnaden mellan å ena sidan debiterad

räntekostnad och å andra sidan gäld-räntor och arrenden, dels skilda inkomster utanför lantbruket (styrelsearvoden o. d.).

Kommittén har även ansett det angeläget, att räkenskapsresultaten redovisa *familiens inkomst, förbrukning och sparande*. I fråga om familjeinkomsten bör denna avse dels hela familjen, dels brukaren, hustrun och barn under 16 år. Inkomsten bör därvid uttryckas per år och per reducerad manstimma. Årsinkomsten bör omfatta arbetsinkomster (ersättning för manuellt arbete och driftsledning) från jordbruk, skogsbruk, körförtjänster och annan verksamhet samt kapitalinkomster. Specificering

bör då göras på var och en av dessa inkomstkällor. Ifråga om timinkomsten bör en begränsning göras till sådana inkomstkällor, där arbetsredovisning finnes (främst manuellt arbete i jordbruk och skogsbruk).

I mån av tid bör det bearbetande organet företaga skilda analyser av räkenskapsmaterialet utöver vad ovan ansetts böra ingå i den årliga redogörelsen. Några bestämda krav i avseende på dessa analysers omfattning och karaktär anser kommittén icke böra uppställas. Resultaten av företagna analyser böra publiceras såsom särskilda redogörelser från den bearbetande institutionen.

Organisationsfrågor

Bokföringsverksamheten

Historik

Inom vårt land har, som inledningsvis berörts i första kapitlet, jordbrukets bokföringsverksamhet i stor utsträckning handhåfts av föreningar och sammanslutningar av skilda slag. Redan 1908 bildades i Malmöhus län den första föreningen för detta ändamål. Sedermera ha hushållningssällskapen varit starkt intresserade av bokföringsverksamheten och flera sällskap ha därvid inrättat särskilda bokföringsbyråer. I en historik över lantbruksbokföringens utbyggnad och utveckling bör dock framför andra nämnas den verksamhet, som bedrivits av Sveriges allmänna lantbrukssällskap (sedermera Sveriges Lantbruksförbund). År 1918 inrättade detta sällskap en driftsbyrå, som så småningom har utbyggt med filialer, vilka nu uppgå till ett antal av 17 st, belägna huvudsakligen i södra och mellersta Sverige (jämte en i Härnösand). Mellan hushållningssällskapen och dessa bokföringskontor har ständigt ett nära samarbete ägt rum. I vissa län, framförallt i Norrland, insamla hushållningssällskapen primärmaterial, medan lantbruksförbundets bokföringskontor utföra boksluten. Endast i två län ha numera hushållningssällskapen själva hand om såväl materialinsamlingen som boksluten till den jordbruksekonomiska undersökningen, nämligen i Göteborgs och Bohus län samt Gävleborgs

län. Alltjämt finnas dock särskilda bokföringsföreningar, vilka även upprätta bokslut. Av dessa är det endast fem, som numera lämna material till den jordbruksekonomiska undersökningen. Ifrågavarande föreningar äro belägna i Svalöv, Kävlinge, Skurup, Trelleborg och Hemse.

De för bokföringsåret 1949/50 upprättade boksluten, till vilka statsbidrag utgått och vilka ingå i den jordbruksekonomiska undersökningen, fördela sig på de olika organisationerna enligt följande tablå:

Lantbruksförbundets bokföringskontor	1 972
Hushållningssällskap	87
Bokföringsföreningar	173
Summa	2 232

Av de bokslut, som bokföringskontoren upprättat 1949/50, ha hushållningssällskapen insamlat primärmaterial till 693 st. Utöver den jordbruksekonomiska undersökningen ha 1949/50 upprättats 998 bokslut (A-bokslut), vilka fördela sig med 771 på bokföringskontoren samt 36 på hushållningssällskap och 191 på bokföringsföreningar.

Som inledningsvis omnämnts, framlades 1949 ett betänkande rörande bl. a. bokföringsverksamhetens framtida organisation. Därvid diskuterades två alternativ. Det ena utmynnande i att bok-

föringsverksamheten framdeles helt skulle omhänderhavas av hushållningssällskapen, varvid en särskild konsulent, benämnd ekonomikonsulent, skulle finnas anställd hos vederbörande sällskap. Denne skulle då vara föreståndare för sällskapets bokföringsbyrå och dessutom ha det närmaste ansvaret för dess undervisnings- och upplysningsverksamhet på det lantbruksekonomiska området. Det andra alternativet innebar, att lantbruksförbundets driftsbyrå genom sina bokföringskontor skulle ombesörja det egentliga bokföringsarbetet. Hushållningssällskapen skulle dock även i detta fall verkställa urvalet av gårdar, ävensom i viss utsträckning medverka vid insamlingen av bokföringsmaterialet. Av ifrågakarande alternativ skulle, enligt nämnda delegation, det förstnämnda medföra större behov av bidrag utav statsmedel än det sistnämnda. I fråga om bokföringsarbetets bedrivande ävensom i avseende på skatterådgivning åt lantbrukarna ansågs, att någon skillnad mellan de båda alternativen icke skulle komma att föreligga. Den väsentliga skillnaden skulle i stället bestå däri, att hushållningssällskapen genom den förstnämnda organisationsformen skulle bli utrustade med ekonomikonsulenter, vilka kunde taga hand om sällskapens jordbruksekonomiska rådgivnings- och upplysningsverksamhet. Enligt utredningens mening skulle ett mycket stort behov av dylika konsulenter föreligga. De fördelar, som kunde vinnas genom anställande av sådana, ansågos för den framtida utvecklingen av driftsrationaliseringen inom jordbruket vara så stora, att de mer än väl skulle uppväga merkostnaden för ifrågakarande alternativ. Utredningen föreslog därför, att bokföringsverksamheten inom jordbruket framdeles borde anknytas till hushållningssällskapen.

Gentemot detta förslag reserverade sig en av utredningens ledamöter, direktören i Sveriges Lantbruksförbund, A. H. Stensgård. Denne ansåg, att bokföringsverksamheten liksom hittills borde bedrivas av lantbruksförbundets driftsbyrå. Härför skulle, enligt Stensgård, finansiella och arbetsorganisatoriska skäl tala. Vidare skulle detta vara en förutsättning för att skatterådgivning skall kunna lämnas lantbrukarna. Frågan om ekonomikonsulenter borde, enligt Stensgård, icke sammankopplas med frågan om bokföringsverksamhetens organisation.

Frågan om ekonomikonsulenter

Då typjordbrukskommittén har haft att taga ställning till bokföringsverksamhetens organisation, har givetvis den utredning, som företogs så sent som 1949, beaktats. Därvid har det i nämnda utredning väckta förslaget om ekonomikonsulenter särskilt diskuterats. Mot bakgrunden av den stora vikt, som typjordbrukskommittén har fäst vid önskvärdheten av att vidga möjligheterna för driftsekonomisk undersöknings- och upplysningsverksamhet — bl. a. genom att föreslå en särskild driftsbokföring — har det ansetts angeläget att, innan bokföringsverksamhetens framtida organisation diskuterats, taga upp till behandling frågan om ekonomikonsulenter.

I våra dagar, med snabbt växlande tekniska och ekonomiska betingelser för jordbruksproduktionens bedrivande, är en ingående kännedom om utvecklingen på hithörande område en nödvändig förutsättning för att uppnå ett gott ekonomiskt resultat. Det är även i hög grad angeläget att klarlägga på vad sätt skilda tekniska och ekonomiska förhållanden inverka på driftsresultatet. Med det material, som kommittén anser bör kun-

na framkomma från den jordbruksekonomiska undersökningen i fortsättningen, böra större möjligheter skapas för en vidgad kunskap på det jordbruksekonomiska området. Det är att förvänta, att en spridning av denna kunskap bland lantbrukarna skall bidra till ökad effektivitet och en bättre anpassning av produktionen efter förändrade betingelser för densamma. Detta är uppenbarligen av stor betydelse icke blott för lantbruksbefolkningen utan även för hela samhället.

Då det är fråga om att förmedla erfarenhetsrön och forskningsresultat på det jordbruksekonomiska området, har kommittén måst konstatera, att förhållandena icke äro tillfredsställande inom vårt land. Upplysningsverksamheten på jordbrukets område, som handhaves av hushållningssällskapen, är specialiserad. I sällskapen finnas för närvarande, vad beträffar det egentliga jordbruket, konsulenter för växtodling, husdjurskötsel och maskinanvändning. Dessa bedriva var och en inom sitt område upplysningsverksamhet rörande jordbrukets teknik. Självfallet söka de därvid, så långt de äga förutsättningar här för, att sätta in sin produktionsgren eller sina produktionsmedel i sitt rätta ekonomiska sammanhang. Specialiserade som de äro sakna de emellertid den överblick över jordbruksdriften i dess helhet, som är nödvändig för att bedriva en fruktbärande upplysningsverksamhet i fråga om produktionsgrenarnas rätta inbördes avvägning eller med andra ord jordbruksdriftens rätta anpassning samt om åtgärder till förbättrad ekonomi för jordbruket i dess helhet.

Kommittén vill i detta sammanhang hänvisa till att det i Danmark sedan långt tillbaka funnits konsulenter, vilkas huvudsakliga uppgift är att handha

bokföringsverksamheten och upplysningen i ekonomiska frågor. Dessa konsulenter äro där anställda av jordbrukarnas egna föreningar, men deras verksamhet finansieras delvis av statsmedel. I Norge ha från och med 1947/48 inrättats helt statliga ekonomikonsulentbefattningar, vilka i respektive län ha ansvaret för bokföringsverksamheten och den driftsekonomiska rådgivningen på jordbrukets område.

För att taga del av de erfarenheter som vunnits i Danmark på detta område har en representant för vardera lantbruksstyrelsen och jordbruksnämnden under 3 dagar besökt Danmark. Därvid upptogs kontakt med Det landökonomiske Driftsbureau, Det Kgl. Danske Landhusholdningsselskab, De samvirkende sjaellandske Landboforeninger, De samvirkende danske Husmandsforeninger, De samvirkende sjaellandske Husmandsforeninger samt en Landboforening i Haslev. Sammanträden höllas med såväl ledande personer i föreningarna som med konsulenter. Av vad därvid framkom skall här anföras följande av särskilt intresse i detta sammanhang.

Sammanlagt har man i Danmark 115 ekonomikonsulenter. Deras uppgift är att var på sin ort förestå och handha bokföringsverksamheten i jordbruket samt bedriva rådgivningsverksamhet rörande jordbrukets driftsekonomiska frågor m. m. I allt äro ca 10 000 lantbrukare anslutna till dylik bokföringsverksamhet. Till följd av bokföringsarbetets stora omfattning och vissa finansieringssvårigheter ägnade emellertid ekonomikonsulenterna sin tid huvudsakligen åt bokföringsarbetet. Upplysningsverksamheten kom därför att begränsas främst till rådgivning i samband med besök, som ägde rum på gårdar anslutna till bokföringsarbetet, i regel 2 à 3 gånger per år. För de lantbru-

kare, som icke voro anslutna, inskränkte sig upplysningsverksamheten i stort sett till allmänna kurser i bokföring samt enstaka föredrag. Denna ordning beklagades livligt. Såväl föreningarnas representanter som konsulenter framhöllo, att konsulenternas kvalificerade arbetskraft skulle utnyttjas bättre, om de finge i större utsträckning använda sin tid till allmän upplysningsverksamhet i driftsekonomiska frågor, varvid det rutinmässiga bokföringsarbetet kunde utföras av mindre kvalificerade medhjälpare. Det rådde fullständig enighet om att ekonomikonsulenterna, trots vissa brister i fråga om deras utnyttjande, utgjorde ett omistligt led i upplysningsverksamheten.

Med den uppläggning, som agronomutbildningen och konsulentverksamheten har i Sverige, dvs. specialisering till vissa begränsade ämnesområden, synes det vara naturligt, att inrätta särskilda befattningar för ekonomikonsulenter även i vårt land. Det är kommitténs uppfattning, att sådana konsulenter skulle i hög grad verka befruktande på hushållningssällskapens upplysningsverksamhet dels genom det tankeutbyte, som kunde komma till stånd mellan dem och de tekniska konsulenterna, dels genom att direkt till lantbrukarna förmedla upplysning i driftsekonomiska frågor. Kommittén vill framhålla, att erfarenheten från den jordbruksekonomiska undersökningens 11-åriga verksamhet talar för att detta är en angelägenhet av synnerlig vikt för att resultaten från denna undersökning skola bli kända bland lantbrukarna och av dem kunna användas för ställningstaganden i samband med driftsplaneringen. Kommittén anser det därför önskvärt, att en dylik konsulentverksamhet med det snaraste bör komma till stånd.

Det är självfallet, att man kan tänka

sig en konsulentverksamhet på det driftsekonomiska området utan direkt sammankoppling med bokföringsverksamheten. Konsulenterna skulle då erhålla material från bokföringen, på vilket de kunde bygga upp sin upplysningsverksamhet inom respektive området. Ett dylikt system skulle möjligen ha den fördelen, att personer med särskilt intresse för redovisningsfrågor kunde syssla med bokföringsverksamheten och personer med håg och fallenhet för upplysningsarbete med sådant arbete. I verkligheten torde emellertid intresseriktningen härvidlag sällan vara så specialiserad. Det anförda systemet skulle dessutom ha en del uppenbara nackdelar. I första hand bör pekas på, att en konsulent i jordbruksekonomi behöver en mycket ingående kännedom om de ekonomiska förhållandena inom lantbruket, särskilt i det område han verkar. Detta synes han knappast kunna få, om han inte själv tager aktiv del i bokföringsverksamheten. Det torde inte heller vara möjligt att på ett tillfredsställande sätt utnyttja ett bokföringsmaterial i rådgivningssyfte utan att ingående ha studerat detsamma och de grunder, efter vilka det framkommit och bearbetats. Dessa synpunkter tala således starkt för att konsulent- och bokföringsverksamheten bör sammankopplas med varandra. Även ur kostnadssynpunkt synes detta innebära fördelar. Bokföringsarbetet är i regel koncentrerat till vissa perioder, och genom att förlägga upplysningsverksamheten främst till mindre bråda tider, bör en jämnare samsättning kunna erhållas för den personal, som handhar bokföringen. Kommittén anser därför, att konsulentverksamheten på det lantbruksekonomiska området bör samordnas med bokföringsverksamheten.

Förläggningen av verksamheten

Då det gäller att taga ställning till förläggningen av den kombinerade verksamhet, varom här är fråga, har kommittén ansett det angeläget att förutslättningslöst pröva de olika alternativ, som i detta fall kunna tänkas vara möjliga. Därvid har kommittén funnit, att i huvudsak två alternativ finnas att välja på, nämligen lantbruksförbundets bokföringskontor och hushållningssällskapen.

Vad först lantbruksförbundets bokföringskontor beträffar, är, som ovan framgått, insamlingen av materialet för nuvarande jordbruksekonomiska undersökning framför allt knutet till dem. I fråga om detta bokföringsarbete har erfarenheten från en mer än 30-årig verksamhet visat, att driftsbyrån med sina underkontor erbjudit goda organisations- och arbetsformer, varigenom bokföringsverksamheten inom lantbruket har utvecklats i betydande omfattning. Då det gäller att stimulera utvecklingen och taga hand om en allmän bokföringsverksamhet synes sålunda en förläggning av verksamheten till lantbruksförbundet kunna väntas ge tillfredsställande resultat. Även i fråga om insamlingen av materialet till den jordbruksekonomiska undersökningen ha dessa bokföringskontor utifrån föreliggande instruktioner visat sig fungera tillfredsställande. Det finns ingen anledning att ifrågasätta, att så icke skulle bli fallet även efter en sådan omläggning av bokföringen, som kommittén i det föregående föreslagit. Därvid krävs dock en utbyggnad av bokföringskontoren till att omfatta hela landet, ävensom en större personaluppsättning i syfte att möjliggöra en bättre direkt kontakt mellan bokföringskontor och lantbrukare. Man torde här böra räkna med minst två besök om året. Enligt vad kommittén

inhämtat föreligga ej några hinder från lantbruksförbundets sida att utvidga sin verksamhet i berörda avseenden.

Den jordbruksekonomiska undersökningen avses i fortsättningen lämna material även till prispolitiska kalkyler. Kommittén är medveten om att vissa erinringar under sådana förhållanden kunna göras mot att någon av parterna i prispförhandlingarna handhar insamlingsarbetet. Möjligheter för lantbrukarna att påverka primärmaterialet i bestämd riktning torde dock finnas även om insamlingen skötes av hushållningssällskapen.

Den verksamhet, som nu bedrivs av lantbruksförbundets bokföringskontor, berör i mycket stor utsträckning konsultation i skattefrågor (deklarationer, utredningar och besvärssärenden). Det är enligt kommitténs mening angeläget, att lantbrukarna även i fortsättningen ha möjlighet att erhålla hjälp med dessa frågor. Med hänsyn till deras art torde en sammankoppling av skatterådgivningen med bokföringsverksamheten vara nödvändig i lantbruket. Då det gäller handhavandet av denna verksamhet torde lantbruksförbundets driftsbyrå med sina filialer ha goda förutsättningar att tillgodose lantbrukarnas behov av expertis i dessa frågor. Kontoren ha genom sin centrala ledning en sakkunnig hjälp härutinnan och ha även möjlighet att utnyttja lantbruksförbundets skatteavdelning.

Kommittén finner sålunda, att ifråga om den rena bokföringsverksamheten och skatterådgivningen synes lantbruksförbundets driftsbyrå ha förutsättningar att även framdeles bedriva verksamheten. Som ovan framgått har emellertid kommittén i sitt arbete fäst stor vikt vid de driftsekonomiska frågorna. Det har ansetts angeläget, att en särskild konsulentverksamhet skapas på det

lantbruksekonomiska området. Därigenom vinnes också att det omfattande material, som insamlas genom den jordbruksekonomiska undersökningen, även finner användning för driftsekonomiska syften, vilket innebär ett bättre tillvaratagande av materialet. Nämda verksamhet bör, enligt vad ovan framhållits, sammankopplas med bokföringsverksamheten. Dennas förläggning eller organisation bör sålunda även bedömas med hänsyn till konsulentverksamheten.

Det är möjligt, att en sådan ekonomisk konsulentverksamhet skulle kunna omhändervä av lantbrukets ekonomiska organisationer, om dessa ha intresse härför. Som redan nämnts har dock denna form av upplysningsverksamhet på jordbrukets område knutits till hushållningssällskapen. Kommittén anser det därför naturligt, att även den ekonomiska konsulentverksamheten inordnas under dessa sällskap. Detta är icke blott motiverat av administrativa skäl, utan är även av stor betydelse för bedrivandet över huvud taget av sällskapens upplysningsverksamhet. De olika områden, som denna omfattar, gripa ofta in i varandra. Förutsättningen för ett tillfredsställande resultat är därför, att konsulenter kunna samarbeta och gemensamt lösa frågorna. För bedömning av olika tekniska spörsmål krävs i regel ekonomiskt kunnande, och då det gäller rent ekonomiska problem, är ett samarbete med olika tekniska konsulenter synnerligen värdefullt. Detta samarbete är svårt att få till stånd, om den lokala upplysningsverksamheten på jordbrukets område förlägges till skilda organ. Det är emellertid inte bara det nödvändiga samarbetet mellan företrädarna för de olika ämnesområdena, som bli lidande härpå. Ett dylikt system torde även medföra praktiska svårigheter för jordbrukarna, då det gäller att kom-

ma i personlig kontakt med konsulenter. Detta skapar irritation och medför dålig effektivitet i upplysningsverksamheten.

Kommittén anser det sålunda naturligt och lämpligt, att den driftsekonomiska rådgivningen förlägges till hushållningssällskapen. Genom att denna rådgivning kräver en nära kontakt med bokföringen, är det angeläget, att även bokföringsverksamheten bedrivs av sällskapen. Det bör då erinras om att materialinsamlingen redan nu handhåves i stor utsträckning av dessa organisationer. Hinder böra icke föreligga för sällskapen att omhändertaga även skatterådgivningen.

Med hänvisning till vad nu anförts, vill kommittén föreslå, att bokföringen och den jordbruksekonomiska upplysningsverksamheten sammankopplas, och att det lokala ansvaret härför skall åvila hushållningssällskapen.

Den lokala organisationens uppbyggnad

Vad angår organisatoriska frågor rörande den lokala verksamhetens uppbyggnad, utveckling och bedrivande har typjordbrukskommittén kommit till i stort sett samma resultat som lantbruksstyrelsen och livsmedelskommissionen i sitt 1949 framlagda betänkande, nämligen följande.

Inom hushållningssällskapen bör upprättas en särskild bokföringsbyrå. Denna bör ha hand om insamlingen av primärmaterialet för den jordbruksekonomiska undersökningen, den allmänna bokföringsverksamheten, skatterådgivningen samt upplysningsverksamheten i lantbruksekonomiska frågor. Det bör därvid principiellt eftersträvas, att bokföringsbyråer upprättas inom varje hushållningssällskap. Kommittén finner det emellertid inte praktiskt möjligt att uppbygga denna verksamhet på en gång.

Framför allt är tillgången på personer med erforderliga kvalifikationer för att handha ledningen av bokföringsbyråerna icke tillräcklig. Vidare synes det angeläget, att viss erfarenhet vinnes på området, innan hela verksamheten utbygges. Kommittén anser därför, att inrättandet av ekonomikonsultsbefattningar och överförandet av den jordbruksekonomiska undersökningens materialinsamling till hushållningssällskapen bör ske successivt, förslagsvis under en 5-årsperiod. Under första året synas dylika befattningar främst böra inrättas vid de hushållningssällskap, där bokföringskontor saknas. Det är därvid önskvärt, att fördela befattningarna på olika områden av landet. Kommittén finner det även angeläget, att under första året en konsulttjänst inrättas vid ett hushållningssällskap, där bokföringskontor redan organiserats och verkat några år. Följande hushållningssällskap böra därför främst ifrågakomma:

Västerbottens län
Värmlands län
Jönköpings län
Gotlands län
Kalmar län södra

Ett omhändertagande av bokföringsverksamheten från hushållningssällskapens sida bör medföra, att endast sällskapen komma i åtnjutande av statsbidrag för verksamhetens bedrivande. Ledningen av bokföringsverksamheten inom respektive områden kommer därigenom att helt åvila sällskapen, vilket kan förväntas medföra en bättre samordning av olika åtgärder, som vidtagas på hithörande område. Enligt kommitténs mening bör detta dock icke utgöra hinder för hushållningssällskapen, att, efter den centrala ledningens medgivande, uppdraga åt förening eller dylik organisation att utföra bokföringsarbe-

tet, vilket då skall bekostas med sällskapens omkostnadsanslag för denna verksamhet. Det statliga bidraget för bokföring och driftsekonomisk rådgivning bör därvid utgå på så sätt, att ekonomikonsulentens avlöning bestrides genom hushållningssällskapens avlöningsanslag (uppräknat med ifrågavarande lönebelopp), men att kostnaderna för övrig personal o. d. täckes genom ett särskilt anslag, utgående per bokslut.

Såsom föreståndare för bokföringsbyrån och närmast ansvarig för vederbörande sällskaps undervisnings- och upplysningsverksamhet på det lantbruksökonomiska området bör en särskild konsulent, förslagsvis benämnd ekonomikonsulent, finnas anställd. Denne bör äga goda insikter i lantbruksekonomi och bokföring. Som behörighetsvillkor bör gälla, att vederbörande avlagt agromexamen. Det måste därjämte anses erforderligt, att vederbörande förvärvat god erfarenhet rörande de verksamhetsområden befattningen kommer att avse. Ekonomikonsulent bör i lönehänseende jämföras med övriga konsulenter, vilka äro placerade i lönegrad Ca 26 i statens allmänna avlöningsreglemente. Förutom föreståndaren torde vissa medhjälpare erfordras för fullgörandet av byråns arbetsuppgifter. Delvis är behovet av denna arbetsstyrka beroende på omfattningen av den bokförings- och skatterådgivningsverksamhet byrån kommer att få. Ifrågavarande personal synes icke böra uppföras i sällskapens personalförteckning utan anställas direkt för bokföringsverksamheten och avlönas med de inkomster, som byråerna erhålla härigenom.

Ett genomförande av den lokala organisation, som kommittén förordar, kommer självfallet att beröra den av lantbruksförbundets driftsbyrå för närvarande bedrivna verksamheten. Den-

nas omfattning torde därmed komma att bli föremål för omprövning. Åtskilliga spörsmål avseende bokföringsverksamhetens organisation kunna därvid uppkomma. Det synes böra ankomma

på den centrala ledningen för bokföringsverksamheten att upptaga överläggningar med såväl lantbruksförbundet som vederbörande hushållningssällskap rörande dylika frågor.

Central ledning och bearbetning

Central ledning

De statliga bidrag, som bokföringsverksamheten sedan länge åtnjutit, ha varit förbundna med det villkoret, att statsmakterna skola ha möjlighet till viss insyn i och ledning av denna verksamhet. Detta har allt sedan begynnelsen skett genom lantbruksstyrelsen, vilken myndighet även handhaft utbetalningen av de statliga bidragen. Den direkta ledningen av bokföringskontorens verksamhet har utövats av lantbruksförbundets driftsbyrå. Det förslag, som utredningen framlagt rörande bokföringsverksamhetens lokala organisation, innebär, att hushållningssällskapen genom särskilda ekonomikonsulenter skola omhänderha denna verksamhet. Då lantbruksstyrelsen har det centrala överinseendet över hushållningssällskapens nuvarande verksamhet, anser kommittén det naturligt, att denna myndighet även skall utöva den centrala administrativa ledning av bokföringsverksamheten och den lantbruksekonomiska upplysning, som ekonomikonsulenter skola omhänderha.

Genom att lantbruksförbundets driftsbyrå enligt detta förslag rörande den lokala organisationen icke kommer att utöva någon fackmässig tillsyn av ekonomikonsulenternas verksamhet, torde det vara nödvändigt, att lantbruksstyrelsen i fortsättningen själv tager hand om denna tillsyn. Dess uppgift som centralt organ bör således icke som för närvarande inskränka sig till en allmän

övervakning och ett utbetalande av bidrag. Det är kommitténs uppfattning, att särskilt bokföringsverksamheten icke kan utföras tillfredsställande utan att den centrala ledningen ständigt lämnar sakkunnig hjälp och tillsyn i det praktiska arbetet. Här bör sålunda lantbruksstyrelsens direkta kontakt med konsulenter vara större än i fråga om annan konsulentverksamhet.

Kommittén vill i detta sammanhang även fästa uppmärksamheten på behovet av utbildning av den personal, som skall tjänstgöra på hushållningssällskapens bokföringsbyråer. Framför allt torde det vara nödvändigt att ge de agronomer, som sedermera skola bli ekonomikonsulenter, en större utbildning i bokförings- och skattefrågor, än vad kurserna vid lantbrukshögskolan ge. Möjlighet bör därför föreligga för lantbruksstyrelsen att anställa yngre agronomer och placera dessa såsom biträden dels vid den bearbetande institutionen och dels vid hushållningssällskapens bokföringsbyråer. Kommittén vill dessutom understryka önskvärdheten av att den kvalificerade personalen i bokföringsverksamheten genom fortbildningskurser beredes möjlighet att följa med utvecklingen på bokföringens och lantbruksekonomiens område. För att få full enhetlighet i bokföringen vid de olika byråerna torde det även vara nödvändigt att anordna dylika kurser för genomgång av redovisningsfrågor och bokföringsformulär m. m.

Bearbetningen

De räkenskapssammandrag, som sedan början upprättats i den statligt understödda bokföringsverksamheten, ha, som inledningsvis omnämnts, på uppdrag av lantbruksstyrelsen bearbetats av professor L. Nannesson, vilken till och med 1946 jämväl var innehavare av professuren i lantbruksekonomi vid lantbrukshögskolan och föreståndare för högskolans ekonomiska institution. Bearbetningen av materialet har till följd därav under senare tid verkställts i anslutning till sagda institution. Den personal, som varit sysselsatt med ifrågasvarande uppgifter, har utgjorts av en assistent jämte 4—5 biträden för skriv- och räknearbeten. Även sedan befattningen såsom föreståndare för ovan nämnda institution icke längre är för- enad med ledningen av den jordbruks- ekonomiska undersökningen, har bearbetningen fram till och med bokförings- året 1949/50 skett i angiven ordning. Från och med bokföringsåret 1950/51 har bearbetningen omhänderhafts direkt av lantbruksstyrelsen, varvid dock arbetet allttjämt utföres i lokaler vid lantbrukshögskolan. En utvidgning av bokföringsverksamheten och en omlägg- ning av bearbetningen i enlighet med utredningens förslag kommer ovillkor- ligen att ställa krav på en väsentlig ut- ökning av den bearbetande institutio- nens resurser. Därmed sammanhängan- de organisatoriska spörsmål skola nu göras till föremål för närmare övervä- ganden. Till bedömning bör då först upptagas frågan, om vilken institution eller myndighet, som bearbetningen bör anförtros åt.

I omnämnda utredning av den 24 januari 1949 föreslogs, att den centrala bearbetningen av bokföringsmaterialet bör utföras av en inom lantbruksstyrel- sen inrättad särskild institution, be-

nämnd lantbruksstyrelsens bokförings- institution. För att denna skall kunna erhålla bättre kontakt med den vid lant- brukshögskolan bedrivna lantbrukseko- nomiska forskningen föreslogs, att in- stitutionen skulle förläggas vid högsko- lan. Den närmaste ledningen av verk- samheten borde handhavas av en sär- skild föreståndare, vilken borde besitta ingående kännedom om jordbrukets eko- nomiska förhållanden och lantbruks- bokföring. Utredningen föreslog även, att en särskild rådgivande nämnd borde knytas till institutionen, i vilken samt- liga de intressen, som i större utsträck- ning beröras av bokföringsverksamhe- ten, skulle vara företrädade.

Då frågan om organiserandet av bear- betningen utav räkenskapsmaterialet skall bli föremål för bedömning, synes det motiverat att först hänvisa till de uppgifter avseende bearbetning och cen- tral tillsyn, som kommittén ovan funnit böra ankomma på det bearbetande or- ganet. I första hand synes det sålunda nödvändigt, att detta organ utövar så- dan fackmässig tillsyn över den lokala bokföringsverksamheten, att denna upp- lägges och genomföres enhetligt efter de grunder kommittén i det föregående uppdragit. Det bearbetande organet bör dessutom stå ekonomikonsulenterna till tjänst i frågor, som beröra lantbruks- ekonomi, bokföring, beskattning och all- män kontorsorganisation. Kommittén vill särskilt understryka angelägenheten av att det bearbetande organet ägnar stort intresse åt hithörande spörsmål. Det bearbetande organet bör givetvis även granska och sammanställa de sam- lade räkenskapsutdragen på sådant sätt, att materialet blir användbart för vidare analyser och kalkyler. Det har också synts kommittén lämpligt, att detta or- gan årligen gör en sammanställning av bokföringsmaterialet till belysning av

lantbrukets lönsamhet, och att det i mån av tid utför skilda driftsekonomska analyser, vilka framför allt böra tjäna såsom ledning för ekonomikonstulenterna i deras upplysningsverksamhet. Nämnade organ bör vidare ha ansvaret för att resultaten av verksamheten på lämpligt sätt bringas till allmän kännedom.

Med hänsyn till arten av de arbetsuppgifter, varom det här är fråga, har kommittén framför allt diskuterat fyra olika alternativ rörande det bearbetande organets förläggning, nämligen till

jordbruksnämnden,
jordbrukets utredningsinstitut,
lantbrukshögskolans ekonomiska
institution,
lantbruksstyrelsen.

Materialet från den jordbruksekonomska undersökningen torde i fortsättningen i större utsträckning än hittills komma att användas för prispolitiska kalkyler. Med hänsyn härtill kommer *jordbruksnämnden* att få ett stort intresse av denna undersökning. Det vore då naturligt, att bearbetningen under sådana förhållanden skedde på jordbruksnämnden i anslutning till dennas kalkylarbete för prispolitiska syften. Denna tanke torde ha föresvävat jordbruksutskottet i yttrande över motionerna I:107 och II:139 till 1951 års riksdag. Utskottet anför där, att enligt dess mening tala såväl praktiska motiv som kostnadsskäl för att en undersökning bör företagas i fråga om möjligheterna att förlägga bearbetningen av bokföringsmaterialet i anslutning till det kalkylarbete, som bedrives inom jordbruksnämnden. Typjordbrukskommittén har övervägt detta uttalande och funnit, att en viss kostnadsbesparing härigenom troligen skulle kunna bli möjlig, ehuru den torde bli ganska ringa. Det är emellertid angeläget, att i detta

sammanhang uppmärksamma åtskilliga andra faktorer.

Kommittén vill först erinra om, att den jordbruksekonomska undersökningen avser att tjäna såväl driftsekonomska som prispolitiska syften. Då de förra frågorna enligt kommitténs mening böra tillmätas stor vikt i diskussionerna rörande den jordbruksekonomska undersökningen, synes det knappast rationellt att förlägga bearbetningen och ansvaret för den jordbruksekonomska undersökningen till ett organ, som huvudsakligen har att syssla med prisreglerande åtgärder på jordbrukets område. Det kan även tilläggas, att jordbruksnämnden ej har den kontakt med hushållningssällskapen, som enligt vad ovan framgått bör finnas mellan dessa och den bearbetande institutionen.

Kommittén anser sålunda icke, att bearbetningen av den jordbruksekonomska undersökningen bör förläggas till jordbruksnämnden. Denna bör dock äga möjlighet till insyn i nämnda arbete, ävensom erhålla material för upprättande av typjordbrukskalkyler och andra undersökningar i samband med den prisreglerande verksamheten. Enligt kommitténs mening kunna dock jordbruksnämndens önskemål härutinnan infrias lika tillfredsställande, om bearbetningen är förlagd till ett annat organ, som om den utfördes på nämnden.

Som skäl för en förläggning av bearbetningen till *jordbrukets utredningsinstitut* kan anföras, att institutet liksom jordbruksnämnden torde vara intresserat av det material, som den jordbruksekonomska undersökningen skall lämna för upprättandet av typjordbrukskalkyler. Dessutom synes institutet ha behov av räkenskapsmaterialet för driftsekonomska undersökningar. Liksom jordbruksnämnden har dock utredningsinstitutet ingen närmare kontakt

med hushållningssällskapen. Typjordbrukskommittén anser det därför icke lämpligt, att utredningsinstitutet övertager ifrågavarande bearbetning. Däremot bör institutet ha möjlighet att från den jordbruksekonomiska undersökningen erhålla material såväl för typjordbrukskalkyler som för driftsekonomiska undersökningar.

För den vetenskapliga forskningen och undervisningen på lantbruksekonomiens område är räkenskapsmaterialet av stor betydelse. Med hänsyn härtill borde *lantbrukshögskolans* ekonomiska institution ha intresse av en nära kontakt med bokföringsverksamheten, och ett förläggande av bearbetningen till denna institution kan därför diskuteras. Mot detta kan dock anföras åtskilliga betänkligheter. Den ekonomiska institutionen torde ha ringa intresse för den del av jordbruksekonomiska undersökningen, som berör typjordbrukskalkylerna. Någon kontakt med hushållningssällskapen föreligger inte heller. En dylik förläggning skulle dessutom medföra, att innehavaren av professuren i lantbruksekonomi kommer att belastas med betydande uppgifter, vilka delvis äro av annan natur än dem, som normalt ankomma på honom och vilkas handläggning torde komma att i icke obetydlig utsträckning inkräkta på fullgörandet av hans egentliga arbetsuppgifter. Kommittén anser det därför icke lämpligt, att bearbetningen av räkenskapsmaterialet förläggas till lantbrukshögskolans ekonomiska institution.

Då det gäller kontakten med hushållningssällskapen är *lantbruksstyrelsen* den självskrivna myndigheten. Med hänsyn härtill har kommittén ovan funnit det lämpligt att förlägga den centrala ledningen av bokföringsverksamheten till lantbruksstyrelsen. Det ligger då nära till hands att förlägga även be-

arbetningen dit. Lantbruksstyrelsen tager inte heller någon del i jordbrukets prisförhandlingar. Styrelsen har vidare ett stort intresse av bokföringsmaterialet för sin rationaliseringsverksamhet. Härför krävs bl. a. tillgång till de uppgifter, som framkomma i driftsboksluten. Bristen på ett sådant material har varit mycket framträdande och särskilda undersökningar ha av lantbruksstyrelsen igångsatts i samarbete med bl. a. jordbrukets utredningsinstitut för att få fram ett för driftsekonomiska syften användbart material. Lantbruksstyrelsen har emellertid genom sin nuvarande organisation icke möjlighet att utföra bearbetningen. Kommittén har därför diskuterat möjligheterna, att inom lantbruksstyrelsen upprätta en särskild byrå för detta ändamål. Det har dock icke ansetts lämpligt att redan nu giva det bearbetande organet en så fast organisation. Kommittén vill istället föreslå, att bearbetningen av räkenskapsmaterialet från den jordbruksekonomiska undersökningen förläggas till en särskild institution inom lantbruksstyrelsen. I likhet med det förslag, som framlades 1949, anser kommittén angeläget, att till bokföringsinstitutionen knytes en nämnd, i vilken de intressen, som i större utsträckning beröras av verksamheten, skola vara företrädade. I nämnden böra sålunda ingå representanter för statsmakterna, det praktiska lantbruket, den lantbruksekonomiska forskningen även som den ekonomiska forskningen i allmänhet. Ledamöterna i nämnden böra utses av Kungl. Maj:t, varvid lantbruksstyrelsen, jordbruksnämnden, lantbrukshögskolan, konjunkturinstitutet och jordbrukets utredningsinstitut böra ingå med vardera en ledamot. Kommittén förutsätter, att ifrågavarande representanter skola vara experter i frågor, som beröra ekonomi och statistik.

Nämnden bör avgiva yttranden och förslag rörande bokföringens omfattning och uppläggning samt materialets bearbetning. Den bör även höras beträffande tillsättandet av den kvalificerade personalen samt i anslagsfrågor. Nämnden bör sammanträda då ordföranden eller annan ledamot så påfordrar. Vid sammanträdena böra föras protokoll, i vilka från nämndens majoritet avvikan- de meningar jämväl antecknas.

Ledningen av bokföringsinstitutionen bör handhavas av en särskild föreståndare. Denne bör besitta ingående kunskaper i lantbruksekonomi, lantbruksbokföring och statistik. Han bör vidare äga förutsättningar att utöva överinseende över den lokala bokföringsverksamheten samt kunna lämna ekonomikonsulenterna råd i driftsekonomska frågor och skatteproblem. Det synes nödvändigt, att föreståndaren beredes relativt förmånliga lönevillkor. Kommittén anser, att en placering i lönegrad Cp 13 i statens allmänna avlöningsreglemente därvid är motiverad.

För att föreståndaren i önskvärd omfattning skall kunna ägna sig åt de mera kvalificerade uppgifter, som sammanhånga med institutionens ledning och utförandet av specialutredningar, torde det vara ofrånkomligt, att ytterligare två mera kvalificerade befattningshavare knytas till bokföringsbyrån. Den ene bör bl. a. medverka vid den statistiska sammanställningen och bearbetningen av materialet och sålunda äga goda insikter i statistik. Den andre bör kunna utöva ledningen av granskningen utav bokföringsmaterialet samt biträda i överinseendet av den lokala bokföringsverksamheten och därigenom avlasta föreståndaren vissa arbetsuppgifter. Då det synes önskvärt, att ifrågavarande personer ha förvärvat erfarenhet inom institutionens verksamhetsområde

och att de kvarbliva å befattningarna under ej allt för kort tid, bör löneställningen bliva relativt förmånlig. Befattningshavarna torde sålunda böra placeras i lönegrad 29, men till en början anställas såsom extra-ordinarie.

Granskningen och bearbetningen av det inkomna bokföringsmaterialet har hittills skett med anlitande av uteslutande manuell arbetskraft. Karaktären av materialet torde medföra, att man även framdeles i huvudsak synes hänvisad till dylik bearbetning. För detta ändamål är det angeläget, att 1 amanu- enstjänst inrättas vid byrån. Denna bör besättas med agronomiskt utbildad person. Reglerad befordringsgång bör gälla för tjänsten. Utvidgningen av bokföringsmaterialets omfattning ställer emel- lertid krav även på en utökning av den därmed sysselsatta biträdespersonalen. Såvitt med ledning av hittillsvarande erfarenhet kan bedömas, torde det vara erforderligt att vid den avsedda utvidg- ningen av verksamheten utöka ifråga- varande personal till sammanlagt 6 per- soner. Med hänsyn till den omfattning verksamheten vid institutionen kommer att erhålla, synes det nödvändigt, att en befattning såsom kontoristbiträde med placering i lönegrad 13 inrättas. Avlö- ningen till övrig biträdespersonal torde böra regleras med ledning av bestä- melserna angående reglerad beford- ringsgång för icke ordinarie biträden för skriv- och kontorsgöromål i statens tjänst.

Vad angår frågan om bokföringsinsti- tutionens förläggning föreslog föregåen- de utredning på området en förläggning till lantbrukshögskolan, där lokaler för ändamålet finnas disponibla. Kommittén har funnit, att vissa skäl tala för en förläggning dit. Framför allt skulle detta möjliggöra en intim kontakt med före- trädarna för de ekonomiska och tek-

niska institutionerna vid högskolan. En dylik kontakt torde vara av stor betydelse för bokföringsverksamheten och räkenskapsundersökningarnas genomförande men skulle givetvis även vara värdefull för särskilt de ekonomiska institutionernas del. Kommittén har emellertid ansett, att de organ, som främst behöva utnyttja den jordbruksekonomiska undersökningens material lättare

kunna få del av detsamma, därest den bearbetande institutionen förlägges till Stockholm. Vidare kan en bättre kontakt i så fall upprätthållas med lantbruksstyrelsen. Sistnämnda förhållanden motivera enligt kommitténs mening, att bokföringsinstitutionen förlägges i Stockholm, så snart lokaler där kunna anskaffas.

Organisationens ikraftträdande

Med hänsyn till önskvärdheten av att så snart som möjligt få fram material för upprättande av typjordbrukskalkyler, är det angeläget, att den av kommittén föreslagna omläggningen av bokföringsverksamheten äger rum från och med den 1 januari 1953. Resultaten från det första bokföringsåret kunna ändå icke framkomma förrän under senare delen av 1954 och således användas för

priskalkyler först under 1955. Genom att kommittén föreslagit en omläggning av bokföringsperioden till kalenderår, är det lämpligt, att vid övergången till det nya systemet låta två bokföringsår saxa in i varandra, dvs. bokslut böra upprättas dels för bokföringsåret 1/7 1952—30/6 1953, dels för kalenderåret 1953.

Beräkning av statens utgifter för verksamheten

Anslagsbehov för nuvarande verksamhet

Som tidigare framhållits har statligt stöd utgått för främjande av bokföringsverksamheten i lantbruket sedan 1911. En väsentlig ökning av statsbidraget ägde rum 1939/40 i samband med uppläggnings- med lantbruksstyrelsens jordbruksekonomiska undersökning. De statsbidrag, som f. n. utbetalas, regleras genom bestämmelser i Kungl. kungörelsen av den 12 juni 1939 (nr 221) och av den 15 juni 1949 (nr 303). Bidragen utgå enligt dessa kungörelser efter följande grunder.

I första hand utbetalas statsbidrag till åtgärder för främjande av ordnad bokföring vid mindre jordbruk. Bidragsberättigade äro hushållningssällskap eller sådana lantbruksbokföringsföreningar, som stå under viss kontroll av hushållningssällskap. Bidragen utgå dels som organisationsbidrag vid inrättande av bokföringsbyrå med ett belopp av högst 1 000 kr, dels såsom årliga bidrag. De senare utgöra för gårdar med högst 50 ha åker 50 kr per år och gård under de fem första åren och därefter 40 kr per år. För gårdar med mer än 50 ha åker utgör det årliga bidraget 20 kr per gård. Nu nämnda statsbidrag äro f. n. av relativt liten betydelse. För budgetåret 1949/50 utbetalades för detta ändamål 37 070 kr, varav 29 510 kr avsåg årligt bidrag till 620 gårdar med högst 50 ha åker och 7 560 kr avseende bidrag till 378 gårdar med mer än 50 ha åker.

I andra hand utgår statsbidrag för be- drivande av den bokföringsverksamhet, som ligger till grund för lantbruksstyrelsens jordbruksekonomiska undersökning. För gårdar med högst 50 ha åker utgör i detta fall det årliga statsbidraget 50 kr för dagbokföring och 45 kr för bokslut. Därjämte utgår till lantbrukarna 30 kr per år i storleksgrupperna upp till 30 ha åker och 20 kr i storleksgrupperna 30—50 ha åker. För gårdar med mer än 50 ha åker utgör statsbidraget 20 kr per bokslut. För nu nämnda bokföringsverksamhet utbetalades för budgetåret 1949/50 sammanlagt 261 610 kr, varav 104 500 kr för dagbokföringen, 96 890 kr för bokslut och 60 220 kr i ersättning till lantbrukarna.

För bearbetning av bokslutsmaterialet samt sammanställning och publicering av räkenskapsresultaten har under budgetåret 1949/50 åtgått 52 000 kr. Härtill kommer lön till särskild arbetsledare med ca 20 000 kr. Därjämte har lantbruksstyrelsen ordnat en kurs för bokföringskontorens föreståndare, vilken dragit en kostnad av 3 041 kr. Det sammanlagda statliga medelsbehovet för bokföringsverksamheten inom lantbruket under 1949/50 har uppgått till ca 374 000 kr. Sedan 1949/50 har en viss utvidgning ägt rum av bokföringsverksamheten, vilket tillsammans med den höjda lönenivån medfört ökat medelsbehov. I lantbruksstyrelsens anslagsäs-

kande för 1952/53 beräknas kostnaderna för den jordbruksekonomiska undersökningen till 426 800 och för övrig bokföringsverksamhet till 46 000 kr, eller tillhopa 472 800 kr. Därvid har icke räknats med den genom 1951 och 1952 års lönestegring ökade kostnaden för insamling och upprättande av bokslut. Tages hänsyn härtill torde kostnaderna öka med 30 kr per bokslut eller sammanlagt 82 500 kr. Härtill kommer dels

kostnaden för ovannämnda arbetsledare (ca 20 000 kr) och dels vissa kostnader sammanhängande med att flertalet hushållningssällskap f. n. av egna medel måste bestrida en viss del av utgifterna för räkenskapsmaterialets insamling. Överslagsmässigt kan detta belopp beräknas uppgå till ca 80 000 kr. De totala kostnaderna för 1952/53 kunna därför beräknas uppgå till ca 655 000 kr.

Anslagsbehov för den av kommittén föreslagna verksamheten

Då det framtida behovet av statsbidrag för bokföringsverksamheten och för den jordbruksekonomiska undersökningen skall bedömas bör först observeras de senaste årens kraftiga stegring av pris- och lönenivån. Detta har som redan påpekats medfört, att medelsbehovet ökat även vid nuvarande omfattning av verksamheten. Kommittén vill vidare hänvisa till den utvidgning av bokföringens omfattning, som kommittén i det föregående föreslagit. Framför allt gäller detta i fråga om kvantitetsredovisningen, vilken måste göras mycket fullständig, om typjordbrukskalkyler skola kunna upprättas. Särskilt krävs omfattande och noggranna uppgifter om arbetsförbrukningen. Detta medför stegrade kostnader dels för upprättande av bokslut, dels såsom bidrag till lantbrukarna för att dessa över huvud taget skola delta i verksamheten. Därtill kommer den utvidgning av den driftsekonomiska rådgivningen, som kommittén föreslagit, samt upprättande av en särskild driftsbokföring, vilken dock även är avsedd att tjäna andra ändamål än den direkta rådgivningsverksamheten (främst den statligt ledda rationaliseringsverksamheten samt den vetenskapliga forskningen). Kommittén

vill vidare framhålla, att nuvarande bearbetning upprätthålles såsom ett provisorium genom uppdrag åt enskilda personer. Det är enligt kommitténs mening icke möjligt att längre fortsätta härmed, varför föreslagits upprättandet av en fast institution härför. En betydande utökning av det statliga bidraget på hithörande område kan med hänsyn till nu berörda förhållanden icke undvikas.

Vid den beräkning av kostnaderna för bokföringsverksamheten (inklusive den jordbruksekonomiska undersökningen och driftsekonomisk upplysningsverksamhet i jordbruket), vilken kommittén i det följande framlägger, har antalet deltagande gårdar fastställts till ca 2 500. Vid samtliga dessa skall föras L-bokföring, men vid 200 skall även den utvidgade D-bokföringen genomföras.

Med hänsyn till att uppgiftslämnarna komma att påläggas en redovisning, som går utöver den de själva ha behov av och kunna utnyttja, är det alltså nödvändigt med kontant *ersättning till lantbrukarna*. Utgående från den nu fastställda ersättningen anser kommittén, att utvidgningen av redovisningens omfattning motiverar en fördubbling av nuvarande belopp till 60 kr per år. Det-

ta belopp bör dock utgå endast under förutsättning att uppgiftsskyldigheten helt fullgjorts. Om den utvidgade arbets- och dragkraftsredovisningen inte kunnat presteras, men övriga uppgifter synas tillförlitliga, bör ersättningen kunna sänkas till som f. n. 30 kr per år. Eftersom det knappast kan påräknas att sådan redovisning presteras av samtliga i den jordbruksekonomiska undersökningen deltagande jordbruken har i kostnadsberäkningen räknats med en genomsnittsansättning på 50 kr per gård.

Även om man kan räkna med att de deltagande lantbrukarna själva måste svara för den kronologiska redovisning, som dagbokföringen utgör, synes det dock nödvändigt att beräkna avsevärd tid för den *lokala ledningen och övervakningen* av undersökningen. Bl. a. torde inventeringen alltid fordra besök på gården. Likaså är det nödvändigt att åtminstone under de första åren genom samtal med lantbrukaren förvissa sig om att denne rätt fattat principerna för arbets- och dragkraftsredovisningen. Kommittén räknar med i genomsnitt två besök per gård och år. Med två gårdar per dag blir tidåtgången för besöken ca 8 timmar per gård. Resekostnaderna variera naturligtvis från län till län beroende på olika medelsavstånd till gårdarna. I genomsnitt torde de kunna uppskattas till ca 45 kr per gård.

Vid beräkning av kostnaderna för *insamling och upprättande av årsbokslut* bör framhållas, att systematiseringen av uppgifterna kan som f. n. till en viss del utföras i samband med den kronologiska redovisningen. I vilken utsträckning detta kommer att ske torde bli beroende av huruvida och på vad sätt man vill utnyttja materialet för självdeklarationen. Mera avgörande för kostnadsberäkningen är dock, att den

av lantbrukaren utförda systematiseringen alltid måste kontrolleras och kompletteras. Kommittén har inte haft möjlighet att företaga några tidsstudier på den föreslagna redovisningen men räknar med att den för systematiseringen nödvändiga tidsåtgången per år och bokslut inte torde komma att underskrida 6 timmar för kontering och 9 timmar för journalisering. Härtill kommer själva bokslutsarbetet, vilket delvis blir beroende av huru långt förberedelserna för den statistiska bearbetningen skall drivas i samband med bokslutet. Under förutsättning att den bearbetande institutionen erhåller av kommittén föreslagen omfattning och därigenom får möjlighet att i viss utsträckning vidarebearbeta boksluten, har kommittén beräknat den för boksluten erforderliga tiden till 10 timmar per år.

Kommittén vill förorda, att man utgår från samma tidsåtgång för lokal ledning, övervakning och årsbokslut vid alla deltagande brukningsenheter. Även om vissa större gårdar av eget initiativ och på egen bekostnad i samarbete med bokföringsorganen genomföra en för den jordbruksekonomiska undersökningen tillräckligt specificerad redovisning, torde man nämligen få räkna med att andra storbruk, som böra vara med i undersökningen för att underlaget skall bli allsidigt sammansatt, inte äro villiga att själva bekosta något av det för deras del ganska tidsödande bokslutsarbetet. Kommittén vill även framhålla, att även de större jordbruken, som ej direkt uttagas till den jordbruksekonomiska undersökningen böra beredas samma service som övriga egendomar. I stort sett böra därvid bokföringsorganens vinster och förluster på de större gårdarna kunna taga ut varandra, om ersättningen baseras på den ovan beräknade tidsåtgången.

Någon närmare motivering för att arbetet med insamling av materialet och upprättande av bokslut bör uppdelas på personal med olika kompetens torde inte behöva lämnas. För vissa arbetsmoment och då särskilt ledningen och övervakningen samt delar av bokslutsarbetet fordras personal med insikter i lantbruksekonomi och bokföring motsvarande agronomexamen på den ekonomiska linjen. För andra moment lämpar sig däremot personal utbildad för rutinarbete betydligt bättre, vartill kommer att sådan personal utför ifrågavarande arbeten billigare. Kommittén har funnit, att ca halva tiden för bokföringsmaterialets insamling och ca en tredjedel av bokslutsarbetet samt en mindre del av konteringen är av den art, att det bör utföras av personal med agronomkompetens. Sammanlagt kräves sålunda mera kvalificerat arbete motsvarande ca 8 timmar per gård och år, medan det mindre kvalificerade arbetet uppgår till ca 25 timmar.

Av uppgifter, som kommittén inhämtat från Sveriges Lantbruksförbund, framgår, att enligt löneläget våren 1952 utgör förbundets genomsnittliga timkostnad inklusive omkostnadspålägg för driftsbyråns personal exklusive kontorsföreståndarna 6,20 kr per timme. Kontorsföreståndarnas timkostnad utgör i medeltal 12 kr. Med utgångspunkt härifrån kan arbetskostnaden per bokslut beräknas till 96 kr för det mera kvalificerade arbetet och 155 kr för övrigt arbete. Kommittén vill därför föreslå, att i de fall anslag ej beräknas till ekonomikonstulent, ersättningen för arbetet med insamling och bokslut fastställs till 250 kr per deltagare.

Kommittén har tidigare föreslagit, att bidrag till ekonomikonstulenternas avlöning skall utgå av hushållningssällskapens avlöningsanslag, vilket därför bör

i erforderlig grad uppräknas. I de fall bidrag till avlöning av ekonomikonstulent erhålles, bör sällskapen åläggas att inom sina områden ombesörja den jordbruksekonomiska undersökningen mot en ersättning, som svarar till hela kostnaden för mindre kvalificerat arbete eller 155 kr per bokslut. Det må då ankomma på sällskapen att anställa och avlöna den personal, som kan behövas utöver ekonomikonstulenten.

I fråga om kostnaderna för *bokföringsmaterial* bör observeras, att anslaget redan år 1938 av lantbruksstyrelsen beräknades till 6 kr per gård. I proposition till 1939 års riksdag sänktes emellertid anslaget till 5 kr, och sedan dess har det stått oförändrat. Kommittén har nu funnit, att materialkostnaderna måste väsentligt uppräknas dels på grund av de sedan år 1938 stegrade pappers- och tryckningskostnaderna, dels med hänsyn till de skärpta krav på bokföringsböckernas utformning, som 1951 års räkenskapsförordning medfört. Här till kommer att enbart redovisningens utvidgning nödvändiggör större och dyrare formulär. Kommittén har undersökt tryckningskostnaderna för flertalet av de erforderliga formulären och funnit, att anslaget till bokföringsmaterial bör upptagas till 15 kr per gård och år.

Typjordbrukskommittén har ovan föreslagit, att vid 200 av de gårdar, som äro anslutna till den jordbruksekonomiska undersökningen, upplägges en särskild *driftsbokföring*. Merkostnaderna för denna (i förhållande till L-bokföringen) kunna beräknas till 200 kr per bokslut.

Vid beräkningen av kostnaderna för den *centrala ledningen och den statistiska bearbetningen* böra i första hand beaktas de lönekostnader, som betingas av kommitténs tidigare omnämnda förslag till personaluppsättning vid bok-

föringsinstitutionen. Därtill komma kostnader för expenser, publikations-tryck och resor. Beträffande expenser vill kommittén framhålla, att kostnaden härför torde bli högre under det första året på grund av den då nödvändiga inventarieuppsättningen. Kommittén räknar med ett belopp av 20 000 kr för institutionens uppbyggnad och därefter 5 000 kr per år. För publikationstryck torde erfordras ca 5 000 kr per år.

Om institutionsföreståndaren skall kunna utöva den ledning och lämna det biträde i organisations- och utbildningsfrågor, som särskilt under de första åren torde vara en förutsättning för organisationens funktionsduglighet, anser kommittén det oeftergivligt, att verksamheten ej hålles tillbaka på grund av bristande reseanslag. Eftersom möjlighet till resor bör beredas även den befattningshavare, som skall utöva ledningen av granskningen utav bokföringsmaterialet samt biträda i överinseendet av den totala bokföringsverksamheten, anser kommittén, att reseanslaget bör beräknas till 10 000 kr.

Jämsides med den jordbruksekonomiska undersökningen bedrivs f. n. viss *statsunderstödd bokföringsverksamhet*. Kommittén har övervägt att föreslå indragning av ifrågavarande anslag men har stannat för att detta bör bibehållas så länge ekonomikonsulentverksamheten ej är fullt utbyggd. Ställ-

ningstagandet till denna fråga synes vidare böra bestämmas av de erfarenheter, man får av ekonomikonsulenternas verksamhet. Det bör även framhållas, att anslaget har sin största betydelse för bokföringsföreningarna, vilkas framtida arbetsuppgifter även torde bli beroende av sällskapens åtgärder på bokföringens område. För budgetåret 1952/53 har lantbruksstyrelsen hemställt, att ett anslag av 46 000 kr måtte beviljas för detta ändamål.

Då kommittén i det föregående föreslagit, att omläggningen av den jordbruksekonomiska undersökningen bör ske successivt från och med 1953, skola två kostnadsberäkningar för denna göras. Den ena avser kostnaderna för första året (1953) och den andra kostnaderna efter fullt utbyggd organisation. Kommittén hänvisar till vidstående kostnadssammandrag.

Som framgår av detta sammandrag skulle kostnaderna för den jordbruksekonomiska undersökningen under det första bokföringsåret belöpa sig på 1 134 100 kr och efter fullt uppbyggd organisation 1 265 400 kr. I förhållande till det belopp, som undersökningen beräknas kosta 1952/53 i nuvarande utformning, dvs. ungefär 610 000 kr, är detta en avsevärd fördyring. Det torde vara angeläget att beröra vad denna stegring av kostnaderna sammanhänger med.

Kostnadssammandrag för den jordbruksekonomiska undersökningen

Bokföringsverksamheten

	För bokförings- året 1953	Vid full utbyggnad
Ersättning till lantbrukare	125 000	125 000
Löneanslag till ekonomikonsulenter	80 500	418 600
Bokslutsanslag	579 300	387 500
Reseanslag	112 500	112 500
Anslag till bokföringsmaterial	37 000	37 000
„ „ driftsbokslut	40 000	40 000
S:a	974 300	1 120 600

Bearbetning och central ledning

Löner	1 CP 13	29 500		
	2 Ce 29	40 300		
	1 Cf 19- Ce 24	11 900		
	1 Ce 13	9 350		
	5 Cf 4- Ce 8	33 750		
			124 800	124 800
Expenser			20 000	5 000
Publikationstryck			5 000	5 000
Reseanslag			10 000	10 000
S:a			159 800	144 800

Total kostnad

1 134 100   1 265 400

Den utvidgade kvantitetsredovisning, som krävs för typjordbrukskalkylerna, har givetvis främst ökat kostnaderna. Kommittén har beräknat denna ökning till följande belopp:

Ersättning till lantbrukarna (20 kr per gård)	50 000
Bokslutsanslag (75 kr per gård)	187 500
Reseanslag (25 kr per gård)	62 500
Bearbetning: 1 Ce 29	20 150
2 Cf 6	13 500
S:a	333 650

Som ovan framgått har kommittén ansett det angeläget att utvidga den driftsekonomiska rådgivningen samt öka möjligheterna för rationaliseringsverksamheten och den driftsekonomiska forskningen att erhålla ett användbart bok-

föringsmaterial från lantbruket. För dessa ändamål har föreslagits inrättande av ekonomikonsulentbefattningar och uppläggande av en särskild driftsbokföring. Merkostnaderna härför vid fullt utbyggd organisation kunna beräknas till ca 220 000 kr, varav 40 000 kr faller på driftsbokföringen. Den övriga kostnadsökningen på ca 100 000 kr kan anses som ofrånkomlig även vid nuvarande organisationsform om undersökningen skall lämna tillförlitliga och för avsedda syften användbart material. Vid jämförelse mellan nuvarande kostnader och kostnaderna för den av kommittén föreslagna organisationen skulle sålunda strängt taget 610 000 + 100 000 kr eller 710 000 kr jämföras med 1 265 400 kr. Den faktiska kostnadsökningen utgör då ca 555 000 kr. För detta belopp

erhålles en betydande utvidgning och skild driftsbokföring samt ekonomikon-
förbättring av redovisningen, en sär- sulentorganisationen.

Stockholm den 30 april 1952.

Olof Söderström

Gustaf Ytterborn

Lennart Gustafsson

Lars Juréen

Halvdan Åstrand

Ake Anderson

Lennart Hjelm

Clas-Erik Odhner

Filip L. Ericson

Sven Holmström

Karl Säck

Den önskvärda fördelningen av gårdar i den jordbruksekonomiska undersökningen

Storleksgr. efter åkerareal (ha)	1. Skåne—Hallands slättbygder				2. Sydspenska mellanbygden Öland o. Gotland						
	Malmö- hus län, slättbygd	Kristian- stads län, slättbygd	Hallands län, slättbygd	S:a	Malmö- hus län, mellan- bygd	Kristian- stads län, mellan- bygd	Blekinge län, slättbygd	Kalmar län, Kalmar- slätten	Kalmar län, Öland	Gotlands län	S:a
II 5—10	23	13	14	50	12	13	5	5	4	11	50
III 10—20	65	39	46	150	31	36	14	14	19	36	150
IV 20—30	44	17	19	80	14	16	7	10	12	21	80
V 30—50	25	7	8	40	8	8	4	5	5	10	40
VI 50—100	13	3	4	20	4	5	2	4	1	4	20

Storleksgr. efter åkerareal (ha)	3. Östgötaslätten o. "Vänerslätten"					4. Värmlands län slättbygden + Mälar- o. Hjälmarsbygden						
	Östgöta- slätten	Älvsborgs län, slättbygd	Skara- borgs län, slättbygd	Skara- borgs län, Falbyg- den	S:a	Värmlands län, slättbygd	Örebro län, slättbygd	Söder- manlands län	Stock- holm stad o. län	Uppsala län	Västman- lands län, slättbygd	S:a
II 5—10	6	13	24	7	50	10	6	12	10	6	6	50
III 10—20	23	34	75	18	150	21	20	31	29	26	23	150
IV 20—30	21	13	39	7	80	9	11	13	12	17	12	80
V 30—50	16	4	17	3	40	4	5	7	6	9	9	40
VI 50—100	11	1	7	1	20	2	2	4	4	4	4	20

Storleksgr. efter åkerareal (ha)	5. Sydsvenska höglandet + Östsvenska dalbygden + Västsvenska dalbygden							
	Malmö- hus län, skogs- bygd	Kristian- stads län, skogs- bygd	Blekinge län, skogs- bygd	Kalmar län, skogs- bygd	Krono- bergs län	Jönkö- pings län	Östergöt- lands län, s:a skogs- bygd	Hal- lands län, skogs- bygd
II 5— 10	1	5	2	3	8	9	2	2
III 10— 20	6	15	5	10	13	24	9	6
IV 20— 30	5	7	2	6	5	12	6	3
V 30— 50	2	3	1	3	3	6	3	1
VI 50—100	1	1	0	1	1	3	2	0
	Älvsborgs län, s:a höglandet	Skara- borgs- län, Sydöstra	Kalmar län, kust- landet	Östergöt- lands län, s:a kust- landet	Hallands län, N- Halland	Göte- borg o. Bohus län	Älvsborgs län, dalbygd	S:a
II 5— 10	5	1	2	0	1	6	3	50
III 10— 20	10	6	9	2	7	19	9	150
IV 20— 30	4	4	7	2	3	9	5	80
V 30— 50	2	3	5	2	1	3	2	40
VI 50—100	1	1	4	1	1	2	1	20

Storleksgr. efter åkerareal (ha)	6. Södra Bergslagen + Västsvenska dalsjöområdet + Norra Bergslagen + Östra Dalarne + Gästrikland					
	Skara- borgs län, nordöstra högl.	Örebro län, s:a skogs- bygd	Östergöt- lands län, n:a skogs- bygd	Älvsborgs län, Dals- lands bergs- bygd	Värml- ands län, centr. o. v:a Värml- and	Värml- ands län, bergs- lagen
II 5— 10	2	2	3	3	15	1
III 10— 20	6	9	13	5	31	2
IV 20— 30	5	5	12	1	10	1
V 30— 50	3	3	8	1	3	1
VI 50—100	1	2	6	0	3	0
	Örebro län, bergs- lagen	Västman- lands län, bergs- lagen	Koppar- bergs län, bergs- lagen	Koppar- bergs län, ö:a Da- larne	Gävle- borgs län, Gästrik- land	S:a
II 5— 10	5	5	1	7	6	50
III 10— 20	17	8	2	36	21	150
IV 20— 30	10	4	2	22	8	80
V 30— 50	4	3	1	9	4	40
VI 50—100	3	1	1	2	1	20

Storleksgr. efter åkerareal (ha)	7—8. Norra Sverige							
	Gävle- borgs län, Hälsingl. kustl.	Väster- norrlands län, kust- landet	Värmlands län, n:a Värml.	Koppar- bergs län, mellan- bygd	Gävle- borgs län, in- landet	Väster- norrlands län, in- landet	Jämt- lands län, mellan- bygd	Jämt- lands län, silur- omr.
I 2— 5	7	11	3	10	2	9	3	6
II 5— 10	11	15	2	6	2	6	2	9
III 10— 20	75	38	3	7	9	13	4	40
IV 20— 30	18	7	1	1	1	2	1	8
	Väster- norrlands län, silur- omr.	Koppar- bergs län, fjällbygd	Jämt- lands län, fjäll- bygd	Väster- bottens län, kust- landet	Norrbot- tens län, kust- landet	Väster- bottens län, in- landet	Norr- bottens län, in- landet	S:a
I 2— 5	1	1	4	17	13	9	4	100
II 5— 10	0	0	2	28	13	2	2	100
III 10— 20	0	0	3	68	37	1	2	300
IV 20— 30	0	—	1	5	5	0	0	50

Sammandrag

Storleksgr. efter åkerareal (ha)	Antal gårdar	
	Områdes- vis	Hela landet
I 2— 5	501)	100
II 5— 10	50	400
III 10— 20	150	1 200
IV 20— 30	802)	530
V 30— 50	403)	240
VI 50—100	203)	120
VII över 100	—	—
		2 590

1) Endast Norra Sverige

2) 25 i Norra Sverige

3) Ej Norra Sverige

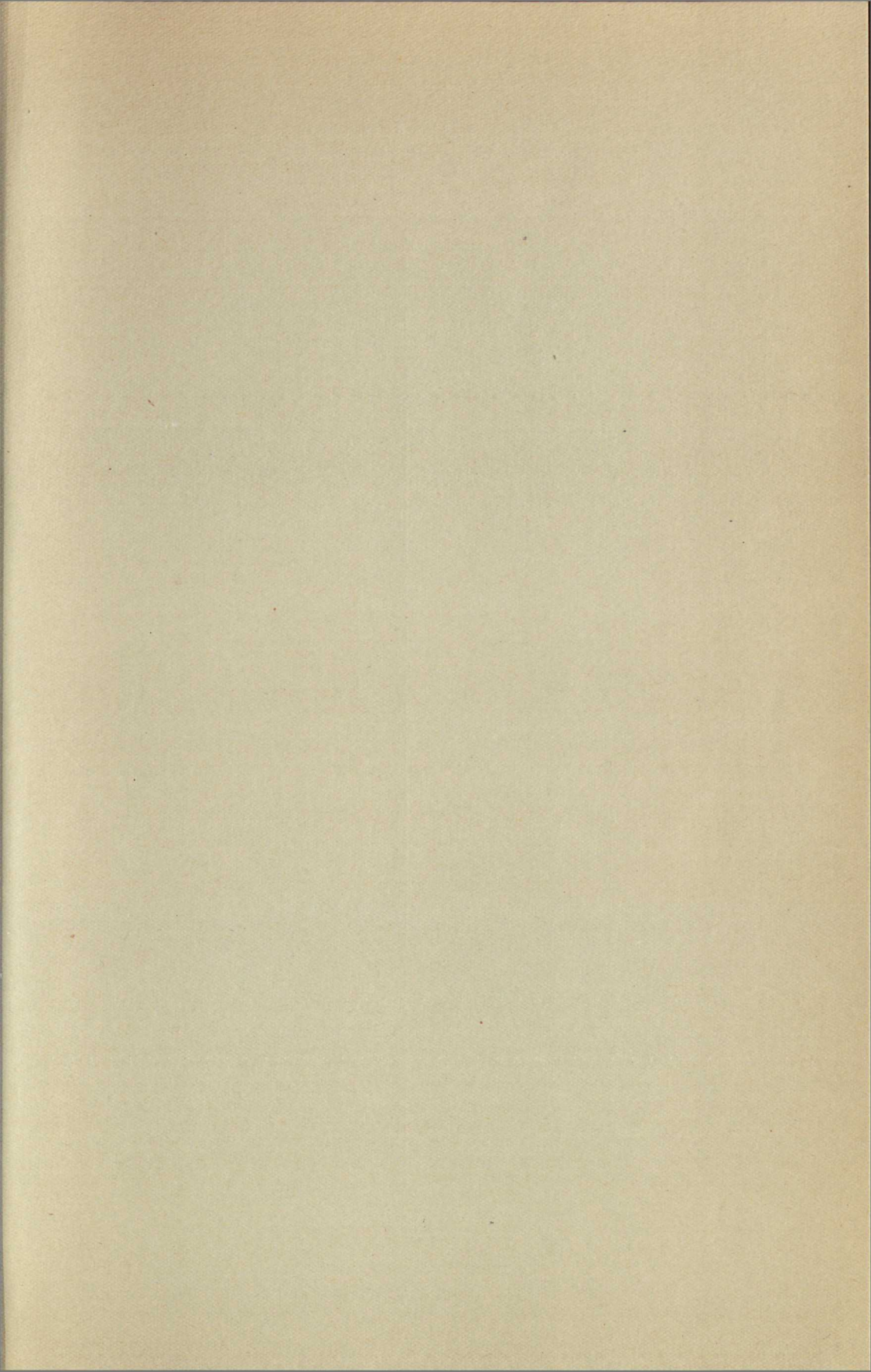

BILAGA II

Fördelningen av gårdar i den jordbruksekonomiska
undersökningen räkenskapsåret 1950/51

Storleksgr. efter åkerareal (ha)	O m r å d e							
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7—8	S:a
I 2— 5	2	3	2	5	26	6	29	73
II 5— 10	33	17	38	37	164	33	113	435
III 10— 20	120	99	162	143	258	90	133	1 005
IV 20— 30	86	47	82	72	89	32	21	429
V 30— 50	80	23	50	62	32	15	—	262
VI 50—100	18	10	7	2	3	3	—	43
VII över 100	24	7	16	5	13	5	—	70
S:a	363	206	357	326	585	184	296	2 317

Statens offentliga utredningar 1952

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Det yngsta fångvårdsklientelet. [5]
Råjongsplan för fångvården. [21]
Betänkande med förslag till allmän förfogandelag och allmän mansoneringslag. [24]
Zonexpropriationsutredningen. Betänkande med förslag till vissa ändringar i byggnadslagstiftningen. [25]
Lagberedningens förslag till ny lagstiftning om tomrätt m. m. [28]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Löneplan eller kollektivavtal. [3]
Betänkande med förslag till allmänt resereglemente m. m. [6]
Allmän folkomröstning. 1950 års folkomröstnings- och valsätsutrednings betänkande. 2. [7] Bilaga 1. Folkomröstningsinstitutet i Schweiz. [8] Bilaga 2. Folkomröstningsinstitutet i Förenta staterna. [9] Bilaga 3. Folkomröstningsinstitutet utanför Schweiz och Förenta staterna. [18]
Byggnadsstyrelsens arbetsuppgifter och organisation. [35]

Kommunalförvaltning.

Förslag till kommunallag m. m. Kommunallagskommitténs betänkande. 3. [14]

Statens och kommunernas finansväsen.

1949 års upplördssakkunniga. 2. Betänkande med förslag till vissa ändringar i uppbördsförfarandet. [1]

Politi.

1944 års nykethetskommitté. 3. Undervisning, folkupplysning och forskning på alkoholfrågans område. [12]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Sjömännens sjukförsäkring. [10]
Yttranden m. m. över 1950 års långtidsutrednings betänkande. Ekonomiskt långtidsprogram 1951—1955. [11]
Semester åt husmödrar, lantbrukare m. fl. [19]
Betänkande med förslag angående arbetsmarknadsstatistiken. [34]
Stöd åt änkor och vissa andra ensamstående kvinnor m. m. [36]
Behovsprövning på bostadsmarknaden. Hyresregleringskommitténs betänkande. 1. [37]
Hemhjälp. Bostadskollektiva kommitténs betänkande. 1. [38]
Socialförsäkringsutredningen. Sjukförsäkring och yrkesskadeförsäkring. [39]

Hälso- och sjukvård.

Betänkande angående hälso- och sjukvården vid krig och andra ubemärkta förhållanden. [22]

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med bibringar.

Betänkande angående vissa fiskerättsliga förhållanden inom lappmarkerna samt tillgodogörandet av fisket i kronovattnen därstädes och i Jämtlands län m. m. [13]
Den jordbruksekonomiska undersökningen. [41]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Barrenskogstillgångarna och skogsindustriens råvaruförsörjning. [15]

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Busslinjeutredningen. 1. Betänkande med förslag till beräkande av tillägsvärde (goodwill) för bussföretag m. m. [20]
Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser rörande vägföreningar m. m. [26]
Betänkande med förslag till förbättrade kommunikationer i Härjedalen och nordvästra Hälsingland. [27]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Förslag till lag om bankrörelse m. m. [2]
Förslag om samförvaltning av stadshypoteks- och bostadskreditorganisationerna. [32]

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Bokutredningen. [23]
Vidgat tillträde till högre studier. [29]
Rekrytering och utbildning av polispersonal. [30]
Supplement nr 8 till Sveriges familjenamn 1920. [31]
Den första lärarhögskolan. [33]

Försvarsväsen.

Militärpsykologi och personaltjänst. Arbetsuppgifter och central organisation. [40]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Nordisk passfrihet. Betänkande nr 1. [4]
Tull- och valutalättnader i resandefrafiken mellan de nordiska länderna. Betänkanden nr 2 och 3. [16—17]